

Jēkabs Bīne.

Saulīte.

DAUGAVA

LITERĀTŪRAS, MĀKSLAS UN ZINĀTNES MĒNEŠRAKSTS

Nr. 10.

OKTŌBRIS

1929

Viktors Eglītis

MEŽONIS

1.

Pēc divu gadu prombūtnes tālbraucējs „Baltamors” piestājās Rīgas eksportostā ar bagātīgu siltzemju preču kravu, ko sāka novietot gaŗajās, dzelzīm aizrestotās mūra noliktavās. Pats kuŗa īpašnieks, dzīvais, jautrais latvju lieltirgotājs Ezerkalns un liela auguma, brūni nodegušais kapteinis Krauksts novēroja rosīgos izkraušanas darbus, bet tos tieši vadīja Krauksta dēls Alfonss, kas pēc jūrskolas beigšanas abus šos pirmos gadus bija praktizējis uz tēva vadītā kuŗa kā otrais stūrmanis.

Alfonss bija slaidis, enerģisks jauneklis baltās jūrnieka biksēs un tumšā, iezilganā mundierā. Arī viņa seja bija vīrišķīgi brūna, bet bez tā formu saplūduma un noguruma, kas jau raksturoja tēva seju. Alfonsa piere pacēlās pār degunu taisnā līnijā, bet zods izliecās mazliet uz priekšu, sevišķi kad viņa tumšsarkanās lūpas savilkās smaidā un atsedza abas balto zobu rindas. Laikam ieradīs sargāties no tropu saules, Alfonss parasti turēja acis piemiegtas, tomēr varēja manīt, ka tās bija zaļģanas kā jūŗas ūdens. Dienvidus karstums, kas viņu bieži bija turējis slinkā gļēvumā, šē vairs netraucēja viņa enerģiskās ziemeļnieka kustības, kuŗas liecināja par šī jaunekļa lielo noteiktību un temperamentu.

Kā tēvs, kas nebija savu ģimeni redzējis veselus divi gadus, tā arī Alfonss nepacietīgi ilgojās ieraudzīt vecos draugus un draudzenes. Tāpēc viņi rīkojās ātri un mudināt mudināja strādniekus, ar smagajiem maisiem uz muguras, kuŗi ātrāk iztukšot. Bija taču pārāk grūti, kad pēc tik ilga laika atgriezušies mājās, nodarbosies vēl ar gaŗlaicīgo izkraušanu. Bet preces bija termiņā nododamas, un arī kuŗa dīkā stāvēšana, uz kuŗa kalpoja 23 personas, tiktu pārāk dārgi samaksāta. Tāpēc jūtas un prāti bija jāsavalda.

Bet tiklīdz īpašnieks aizģāja, nozuda arī kapteinis Krauksts, un Alfonss palika vienģģais. Lielākā daļa matroŗu jau piecģģās

ostas krodziņos, ja vien nebija viņiem pilsētā tuvāku paziņu. Uz kuģa taisījās palikt ar otro stūrmani tikai jaunākais mašīnists, stuarts un pavārs. Bet arī tie visi ilgojās atpūtas.

Divi arteļa strādnieki, stiepdami kādu dārgumu kasti, nezin kā uztrieca to uz pusatvērtām asām kajītes durvīm, kas bija pārklātas ar dzelzs plāti, un šī kaste, lai gan stipri taisīta, pāršķēlās pušu, un saturs izbira. Jau pats par sevi tas bija nepatīkams notikums, bet tas varēja aizkavēt uz dažām stundām arī izkraušanu. Tāpēc Alfons, pieskrējis pie strādniekiem, vienam mežonīgi ietrieca pa ausi, tā ka tas nozvēlās gar zemi. Tūdaļ viss artelis sāka kurnēt, un viņu vecākais draudēja sastādīt protokolu. Lai lieta vēl ilgāki neievilkto, Alfons savaldījās un atvainojās, kaut gan zaļajās acīs, kas tagad no lielām dusmām izplētās jo platas, nebija palicis nekā cilvēcīga, un viņa nobālušās lūpas drebēja. Strādnieks par desmit latiem piekāpās, izlīga, un darbs turpinājās iesāktā tempā.

Beidzot kuģis bija iztukšots, bet tajā palikušie uzraugi to vairs nedrīkstēja šinī dienā atstāt. Ko bija darīt, kā laiku pavadīt? Alfons bija no visiem straujākais, nepacietīgākais un arī pārdrošākais, jo viņš taču bija tikpat kā kapteiņa vietnieks, būdams nevien stūrmanis, bet arī kapteiņa dēls.

Alfons lika priekšā sarīkot nelielas smalkas vakariņas, uz kuģam lai katrs no dalībniekiem atvestu sev pa draudzeni vai draugam. Stuarts ar jaunāko mašīnistu atsaucās uz vietas, jo abiem Rīgā bija pa mīļākai. Arī Alfonsam bija viena pusiecerēta, bet, diemžēl, no labākajām aprindām, kas uz kuģa vakarā vis nerādītos. Tāpēc viņš sāka atcerēties savus draugus un paziņas. Viņa straujā, lepnā rakstura dēļ viņam daudz tādu nebija, bet bija viena sola sēdētājs vidusskolā, ļoti apdāvināts un kluss jauneklis, kas jau, kā juridiskās fakultātes students, izpildīja apgabaltiesā izmeklētāja tiesneša, vēlāk prokurora biedra vietu, un ar ko Alfons šad tad vēl sarakstījās. Biedri vilka lozi, kam ielūdzamie personīgi jāuzmeklē un jāuzlūdz, jo visi nevarēja kuģi atstāt, un vēstules nodot laikā vislabāki varēja kāds no viņiem pašiem. Loze krita Alfonsam, un viņš zibenātrumā saposās, jo labi apgērbies jau bija vadījis arī izkraušanu, un devās vispirms pie savu biedru dāmām, tad pats pie sava drauga.

Alfons pabrīnējās, cik pieklājīgas jaunkundzītes bija stuarta un mašīnista simpatijas. Viena, neliela nama īpašnieces meita, beigusi vidusskolu, bija kasiere puķu veikalā, otra bija aptiekā provizore, kam pievakarē arī bija diezgan vaļas. Jaunkundzes, cik redzams, bija nodrošinātas un uz saviem līgavaiņiem, jādāmā, nopietni cerēja, jo abas bija patīkami uztrauktas un labprāt gatavas doties uz norunāto satikšanās vietu — pašā „Baltamorā“, ērti ierīkotās kapteiņa telpās.

Savu draugu Emili Alksni Alfonss sastapa tête-à-tête ar jaunavu, kas no pirmā uzskata Alfonsam tā iepatikās, ka viņš ilgāku laiku nevarēja vārdu pār lūpām dabūt, stipri apjucis un smaidīgs.

Emilis tādu viņu sirsnīgi ieslēdza savos apkampienos, jo bija jūtīgs un uzticams draugs. Viņš bija visai intelligentis kungs, par ko liecināja arī viņa augstā un platā pierē drusciņ sprogainajos iepelēkajos matos, pie kam seja zem tās nokonturējās maigi, un smaidis, kas reti nozuda no viņa plānajām lūpām, bija mīļš un modināja uzticību. Jaunava, ar ko viņš sēdēja, bija dažā ziņā pat tiešs viņa pretstats. Vispirms dūrās acīs viņas pilnīgi dienvidnieciskais izskats — melnie, vidēji mīkstie mati un gluži melnās acis, kas zvīloja kā lielas, valgas upenogās zem pašaurās pieres, kuŗa savienojās skaistā slaidā līnijā ar intelligenti formēto, nelielo degunu un uz priekšu paliekto šauro smakru. Bet visskaistākais pie viņas bija smaidis un sārtā, nevainīgā mute, pilna baltu, kā Indijas pērles, zobu.

Ieraudzījis viņus Emiļa kabinetā pie atvērtā vecmodīgā biroja, laikam, pārļasot vēstules, ko viņi viens otram rakstījuši, mierīgus, apgarotus, laimīgus un mīļus, Alfonss domās nolādēja savu šausmīgo jūrnieka likteni, kuŗa dēļ viņš nekad nedabūja dzīvot kā cilvēks, bija pastāvīgi dabas untumu apdraudēts, izdzīts no sabiedrības, kā kareivis tranšējās, mēnešiem un gadiem. Bet šīs jaunavas dēļ, kas arī augumā bija slaida un koša, jo, pretī dāmu parašai, viņa Alfonsa roku saņēma pieceldamās, viņš tiešām apskauda savu draugu, kas nesteigdamies, kāpsli pēc kāpšļa, dzīvē gāja uz augšu drošiem soļiem un pašreiz atradās savas dzīves laimes augstākajā virsotnē, jo skaisto jaunavu Hermīni Plāteri, kas izrādījās par filozofijas studentu, viņš stādīja priekšā Alfonsam par savu līgavu.

Kad Alfonss jau bija atguvis līdzsvaru un saslējies savā parastajā jūrnieka vingrībā, viņš paskaidroja īsā apciemojuma nolūku, un ielūgdams Emili, nezināšanā lūkojās uz Hermīni, kas gaidīja tikai, ko teiks Emilis. Bet tā kā Emilim bija neveikli atstāt līgavu vienu vakarā garlaikojamies, tad negribēdams drauga ielūgumu atraidīt, viņš iejautājās: „Bet saki, vai mēs abi nevarētu ierasties?”

Alfonsa sirds sāka sist tādā laimē, ka viņš piemirsa pateikt, ka sievietē, kas pati ierodas uz kuģa, pēc vecās jūrnieku ierašas, skaitās ārpus likuma. Patiesībā viņš gan to ļoti labi atcerējās, bet tikai savādi nosmaidīja un nosminēja, dziļi palocīdamies drauga līgavas priekšā. Noskūpstījis viņai roku, Alfonss drīzi vien devās uz durvīm, kamēr uzlūgtie mīļiem vārdiem un smaidiem viņu izvadīja priekšnamā, apsolīdamies katrā ziņā ierasties.

2.

Alfonss kā uz spārniem devās atpakaļ uz kuģi, ko bija neatļautā kārtā atstājis, un ja arī būtu varējis ielūgt pats savu izredzēto, par kuģu tēvs jo bieži runāja, ka tā viņam katrā ziņā jāprecot, tad tomēr nejustos laimīgāks nekā tagad, kad viņš cerēja drīz uz kuģa ieraudzīt skaisto Hermīnes seju un augumu. Bez tam Hermīne studēja filozofiju. Kas šī filozofija bija, to viņš, kā kuģinieks, gan lāga nezināja, bet nojauta, ka Hermīnei, kuģas jauko laipnību jau bija vērojis, vajadzēja būt arī gudrai. Sievietes viņš daudz nebija pazinis vispāri, bet šādas markas pat nekad un nevienas. Viņam bija tikko 23 gadi, un nav brīnums, ka viņš visvairāk sapņoja par sievietēm, kaut gan nopietnais stūrmaņa darbs, uz viena no lielākajiem Latvijas preču tvaikoniem, spieda viņu domāt pavisam par citām lietām.

Alfonss gan nebija domātājs, bet bija radis rīkoties. Viņam bija praktisks skats, viņš ātri orientējās pat visgrūtākās situācijās, tāpat kā viņa tēvs. Papriekšu viņš raudzījās un vēroja, ar ko kuģu reizi viņam darīšana, un tiklīdz bija to novērtējis, pieņēma šādu vai tādu rīcības plānu, ko izpildīja nešaubīdāmi un pārvarēdams visas pretešķības, vienalga kādiem līdzekļiem. Tā parasti rīkojas katrs īsts jūrnieks, kam apbraukājot pasauli nav ne laika, ne spējas rēķināties ar citu patikšanām vai nepatikšanām. Viņš redzēja tikai savus paša mērķus spilgti un noteikti.

Atgriezies kuģī pie biedriem, viņš iegāja pilnīgi savā atmosfērā, un nu visi trīs līksmi posās uz viesu saņemšanu, gribēdami tos pārsteigt ar tālo siltzemju vīniem, augļiem un dāvanām. Sevišķi Alfonss gribēja pārsteigt Emili un Hermīni. Viņš veda līdzī arī dažus ķīniešu un indiešu reliģiskus amuletus, starp tiem dejojōšu septiņproci šivu, kas izskatījās pēc elegantas skaistules, pāržņaugtas vidū kā lapsene, un no ziloņkaula un sudraba izgatavotu apaļās formās, ar smaidā izplūstošu seju, Buddas tēlu, kas Eiropā tika atsvērts ar zeltu. Atvadoties viņš varēja tos viņiem uzdāvināt, ja viņi tam sevišķi būs iepatikušies. Hermīnei dāvāt viņam nevarēja būt žēl itin nekā, jo viņam bija plaša daba, kas nezināja robežu ne savām patikšanām, ne, diemžēl, arī dusmām.

Reizi Aleksandrijā pie ūdenspumpja viņam bija sanācis strīdus ar arabiem ūdens trauka dēļ, kam pirmajam to lietāt. Viņš bija notricis gar zemi arabu, ko glābt saskrēja tautieši, un tikai nejauši piesteigušies eiropieši matroži viņu bija izglābuši no drošās nolīcōšanas. Tas bija noticis vēl tad, kad viņš apbraukāja jūras kā vienkāršs matrozis buriniekā.

Kapteiņa kajiti viņi uzposa tā, kā tikai jūrnieki to prot, spodru un šoreiz arī puķēm piesmaržotu. Galds bija klāts 7 personām,

pēc visiem tādu vakaru likumiem. Kas kuģī labāks glabājās, un ko kapteinis vēl nebija paguvis aiznest savai ģimenei, tas viss nāca uz galda. Francijas vīni, Sicīlijas svaigie augļi, Anglijas dažādie konservi. Bet arī paša pavāra cepeši, cepumi un saldēdieni.

Kad tuvojās norunātā stunda, Alfons ar mēchanikī noskrēja no kuģa ostā un apstājās pie vārtu sarga pastāstīt, ka nāks trīs dāmas un viens kungs, kas ielaižami kuģī. Par krietnu dzeramnaudu sargs kļuva pielāvīgs. Mēchanikis savas nepacietīgās dāmas sagaidīja pirmais. Alfonsam vēl bija jāuzgaida, līdz ieraudzīja arī viņš savu draugu Alksni melnā platmalē, bet viņa Hermīni pieglaustā ugunssarkanā modes cepurītē. Bija augusta mēnesis — ne vēss, ne karsts. Debess pilna zvaigžņu, mēness spīdēja pilnā vaigā, un visa Daugava trīsēja un vizuļoja dzidrā sudrabā. Alfons viņiem palīdzēja uztikt kuģī pa šaurajām trepītēm, un drīzi vien viņi jau sēdēja pie krāšņi klātā galda, par ko Hermīne izsacīja lielu izbrīnēšanos, jo nekā tamlīdzīga uz kuģa nebija gaidījusi ieraudzīt.

Alksņa līgava bija gudra un arī lepna jaunava, neviens nekā sliktā viņai nevarēja pārnest, jo viņa savus pienākumus arvienu stādīja pirmā vietā, un kaut gan ģērbās pēc pēdējās modes, tomēr šo laiku izlaistība viņai nepiemita. Viņa tomēr bija ziņkārīga, un novērot kuģiniekus, par kuriem tik daudz bija dzirdēts, viņu pašu sarīkotā vakarā, viņai likās interesanti, kamdēļ tā arī atnāca līdzī savam līgavainim.

Alfons Krauksts viņai ar līgavaini bieži bija sarunas priekšmets. Kad Emilim kādreiz trūka uzņēmības, noteiktības vai nesaudzības savu mērķu sasniegšanā, tad viņš domīgi atcerējās straujo jūrās braucēju Alfonsu un dažreiz apskauda šo savu draugu, kas gan nebija tik mācīts, bet dzīves skolā pārcietis daudz vairāk neveiksmju un vairāk guvis uzvaru nekā viņš. Emiļa tēvs bija pazīstams jurists, senātors un saeimas deputāts, un tēva vārds viņam atslēdza drīzi vien visas durvis sabiedrībā un visus amatus karjēras kāpenēs. Bet ja nu liktenis viņu izsviestu vienu kādā okeana salā, ko gan viņš tad iesāktu? Viņš būtu nevarīgs, neuzņēmīgs, un jādodomā, aizietu bojā, turpretī Alfons, kas bija norūdījies un izsities cauri vislielākām grūtībām un briesmām, pēc gadiem atbrauktu, varbūt, pat kā šīs salas ievēlēts valdnieks. Vismaz tā Alksnis raksturoja sevi un savu draugu līgavai, sarunādamies par Alfonsu. Un nu Hermīne šo Alfonsu skatīja vaigu vaigā.

Lai sievietē kā milētu savu saderināto, bet taisni priekš sava pēdējā soļa viņa visātrāki pieejama visādām šaubām un vilinājumiem. Arī Hermīnei gribējās līgavaiņa draugu šovakar labi tuvu skatīt, un tāpēc viņa bija pret to tik uzmanīgi laipna, ka Alfons iedrošinājās palikt arvienu atklātāks. Viņa izjautāja, un viņš stāstīja par zemēm, tautām, pilsētām, par nedzirdētām ierašām un

dzīves briesmām, kādas viņam bija jāizcieš. Reizēm skarbie jūrnieka vārdi griezās kā asi šķēpi dvēselē, un Hermīne nodrebēja vilinošās drausmās. Viņa gan, būdama latvietē, bija padevīgi sevišķīga, ar visu savu itkā lepnību un gudrību, tomēr viņa bija tik melni pigmentēta, ka likās, viņā snauda arī kāda cita, nelatviska, varbūt kāda attāļa senča dienvidnieka — kāda klejotāja čigāna vai barona dvēsele, bet latvju zemnieku radu raksti, diemžēl, nav uzglabājušies. Un Alfonsā viņai patika tā straujās asinis.

Mašīnists un stuarts bija nodevušies savu draudzeņu mielošanai un jau krietni iesiluši, kad Alfons, vēl pilnīgi skaidrs, trieca Emilim un Hermīnei par saviem piedzīvojumiem un stāstīja anekdotus ar īsta kuģinieka riskanto vaļsirdību. Savādu iespaidu tas atstāja uz Emili, kas savā parastajā dvēseles mierā klusēja, klausījās un labvēlīgi smaidīja. Viss, ko draugs stāstīja, likās aizraujoši interesants, bet itkā lieks un nevajadzīgs, jo katra notikuma vētra taču izbeidzās klusumā un skaidrā, jaukā Dieva, dabas un dzīves skatīšanā, kas viņam likās augstākais, ko cilvēks var sasniegt. Hermīne to viņā allaž bija sajutusi un tāpēc viņu tā iemīlējusi, bet viņas dvēseles otrā puse — tumšā, nemierīgi vētrainā, baudījumu un nāves briesmu alkstošā, ko viņa pati vēl nemaz nepazinājās, varbūt pašreiz sāka mosties un padziļināties.

Džīns un konjaks pie aukstajiem konserviem, vīns pie zupas un cepešiem, šampānietis pie saldējumiem vēl neko daudz nebija iespējuši Alfonsam padarīt, bet tad nāca kafeja ar stipriem liķieriem, un tie iesita galvā nevien Hermīnei un pie alkohola nepieradušam Alksnim, bet arī pašam Alfonsam, kas, rādīdams labu priekšzīmi, bija jau krietni satvīcis. Viņiem iegribējās svaiga gaisa, un visi trīs devās uz kuģa klāja raudzīties zvaigznēs, kas itkā parādē bija nostājušās ap Polārsvaigzni un Lielo Lāci visā savā krāšņumā. Alfons pārzināja zvaigznājus ar viņu skaistajiem nosaukumiem kā pats savas delnas zīmes un līnijas. Klasiskās literatūras pazinēji Emīlis un Hermīne dzīvi atsaucās uz tiem un pastāstīja no Ovidija „Metamorfōzām“, kā kuņš zvaigznājs izcēlies, visbiežāk kādiem šīs zemes laimīgajiem vai nelaimīgajiem mīlētājiem ejot bojā un paceļoties dieviem tuvāki pie mūžīgajām debesīm. Viņi paši nemanīja, kā šīs Ovidija mīlas teikas iededzināja Alfonsa pārdrošo fantaziju un asinis. Viņam likās, ka tie savos uzskatos par mīlu tikpat brīvi kā jūrnieki, un Alfons gavilēja. Viņam iesāvēs prātā, cik skaists zvaigznājs iznāktu no Hermīnes, Emīļa un Alfonsa vārdiem, ja kopējs mīlas neprāts tos visus kādreiz pazudinātu! Viņš jūta, ka Hermīni tas aizvien vairāk iemīlē, bet — pēc pāris nedēļām kuģis ar Latvijas preču krāvu atkal izbrauks jūrā, un kad viņš Rīgā atgriezīsies, Hermīne jau auklēs Emīļa dēlu savā klēpī. Vai nebija nolādēts jūrnieka liktenis! Viņā tik aizrautīgi

varēja šie mierīgie ļaudis noklausīties, bet kas gan vēlētos pats to visu piedzīvot! — apmēram tā iesaucās Alfonss, kad viņi bija atgriezušies dzīrņu istabā un atkal saskandināja glāzes.

Hermīnei raugoties viņā degošiem skatiem un tās smaidam nenozūdēt no lūpām, viņš to aplūkoja sēdam tēva dīvānā šaurajā melna zīda svārkā virs skaistajiem, tikko zīda zeķu aizsegtajiem ceļiem, ar vienu kājas pēdu mazliet sāņus atšķirtu: viņš bija kaut kur lasījis, kā tāda esot nevis sievas, bet hetēras kāju turēšanas pazīme, un tas viņa smadzenes sakairināja tā, ka viņā brieda kāda briesmīga doma, kas pirmo reizi kā zibenis bija prātā iešāvusies jau tad, kad Emiļa kabinetā Hermīne bija pieņēmusi viņa uzaicinājumu, nezinādama, vai tīši ignorējama jūrnieku parašu, kas uz kuģa ieradušos sievieti nostāda ārpus likuma.

Varbūt kaut ko bīstamu tuvojoties sajuta arī Hermīne, kas, nervozi saraudamās, novērsa skatu no Alfonsa, mutei tomēr paliecot vaļējā smaidā; bet Emīlis, pietrūcies, gan paskatījās pulkstenī, kas rādīja jau pāri pusnaktij, tomēr to vārdu, ka jādodas uz mājām, viņš nepasacīja.

Stuarts ar mēchaniķi un viņu dāmas bija izklīdušas pa citām telpām, un arī Alfonss gribēja parādīt saviem viesiem kuģa dažādās telpas: vispirms slepeno koridoru, kas no kapteiņa kajītes veda uz komandas telpām, kur varēja tikai viens cilvēks ieplesties. Aiz Alfonsa gāja Hermīne, tad Emīlis. Galā nonācis, Alfonss atgrūda durvītiņas uz tumšu telpu, tur strauji ielēca un ierāva arī Hermīni, kas turējās pie viņa rokas, bet Emiļa priekšā durvis aizcirta ar lielu troksni. Viss tas notika pilnīgi negaidot.

Hermīne nepaguva atjēgties, kad atradās Alfonsa karstajos apkampienos, kādus viņa nekad vēl nebija jutusi ap sevi skaujāmies, un apmulsumā pat neieklīdzās, jo asinis tā iesita viņai galvā, itkā viņā būtu atmodusies mītiska čigāniete. Tā tiešām bija jūrnieku dēka, un gaidīdama, ka Emīlis tūdaļ atgrūdis durvis, tumsas slēpta viņa uz mirkli atļāvās Alfonsa skavām, instinktīvi cerējama Emīlim to noslēpt, bet šī žesta pietika, lai tas Alfonsu pavisam satracinātu. Nākošā acumirkli viņa jau sajuta sevi iemestu tik šaurā kojā starp sienu un augsto malas dēli, ka nevarēja ne pakustēties, atrazdamās pilnīgi Alfonsa varā. Baiļu kliezieni un palīgā saucieni apsmaka šaurajās telpās, un viņa tikko sadzirdēja arī Emiļa izmisušos dūru sitienus pret aizkritušām durvītiņām. Viņai likās, ka pati nāvē viņai iedvēš sejā, un izņemot nāvi un iznīcību, viņa nekā nejuta.

Viņa bija sastapusies vaigu vaigā ar savas dvēseles otro pusi — tumsu un noziedzību, kas viņā līdz šim bija slēpušās zemapziņā.

3.

Emilis Alksnis, varbūt pirmo reizi mūžā tādā mērā bija pazu-
 zaudējis pašsavaldīšanos un savu dievišķīgo mieru, kā pašreiz, dū-
 rēm sizdams pret tik cieti aizkritušām durvīm, itkā tās būtu no
 cementa lietin ielietas stenderēs. Viņš sajuta, ka tās ir gluži vel-
 tīgas pūles, un devās cauri kapteiņa telpām, lai no kuģa klāja ie-
 kļūtu kuģa ļaužu telpās, ko viņš pazina jau no agrākiem „Balta-
 mora“ apmeklējumiem. Tās tiešām bija vaļā. Noskrējis apakšā,
 tur viņš ieraudzīja pat gaismu: uz sola apkampušies sēdēja mēcha-
 niķis ar savu kasieri, un Emilis instinktīvi atrāvās atpakaļ.

Tad viņš laidās otrreiz iekšā, un mēchaniķis tam pasteidzās
 pretim.

„Sakait, lūdzu, kā lai es tieku komandas telpās — tajā daļā,
 kas pieslēdzas slepenai ieejai kapteiņa telpās; tur iegāja Alfonss
 ar manu draudzeni, bet durvis aizkrita, un es tās nevarēju atraut.“
 Redzēdams, ka mēchaniķis pavīpsno, Emilis piebilda: „Viņi mani
 gaida,“ pēkšņi apjauzdams, ko visu Alfonss par šiem mirkļiem va-
 rēja nodarīt.

Mēchaniķis gausi paprātoja, ko darīt, tad apgriezies aizveda
 viņu garām savai dāmai dziļāki kuģa ļaužu telpās, un uzgriezis
 elektrisko lampu, atstāja viņu vienu. Emilis maldījās no kajītes
 kajītē, raudams sērkociņus un taustīdamies, līdz pie kādām no-
 slēgtām durvīm sadzirdēja uzbudinātas balsis.

„Hermīne, Hermīne — piedod, piedod man!“ drebēja Alfonsa
 balss.

Viņa, raudās elsādama, atcirta: „Tu slepkava, slepkava, me-
 žonis, prom no manām acīm! Es gribu laukā — laukā no šejienes!“

„Nē, tu netiksi, iekams man nepiedosi. Iekams nepiedosi, un
 es nedabūšu tavu „jā“ vārdu. Es tevi esmu neprātīgi iemīlējis no
 pirmā acu uzmetiena. Tev ir čigānietes, klaidones asinis. Tu esi
 kā radīta tādām jūras vilkam kā es. Tu pati sevis nepazīsti, Her-
 mīne!“

Pēkšņi noskanēja smaga pļauka, un Alfonss, zobus griezdam
 iebrēcās: „Ragana!“

Šai brīdī Emilis gāzās ar visu sparū durvīs, kas atsprāga
 vaļā, un viņš ieraudzīja savu līgavu nokritušu uz kajītes sēdekļa,
 drebošu dusmu un apvainojuma asarās.

„Ko tas nozīmē?“ Emilis nobālēdams jautāja. Bet Alfonss
 pēkšņi atgriezās pret sienu un bezrūpīgi aizpīvoja papirosu. Viņš,
 neskatīdamies Emilim acīs, sacīja: „Tas nozīmē, ka tava līgava
 ir kļuvusi mana sieva. Piedod, draugs, bet sievietē, kas spēj kāju
 kuģi, ir ārpus likuma. Es viņā neprātīgi iemīlējos jau no pirmā
 acu uzmetiena, un tagad viņa ir mana.“

„Mežoni!” izdvesa Emilis: „Ārpus lūkuma nav nevienas vietas Latvijā,” viņš piezīmēja jau kā prokurora biedrs.

„Atrieb viņam, atrieb!” Hermīne, pietrūkusies, izplestām acīm un rokām metās pretim Emilim, bet saģidusies atsitās tūlīt atpakaļ, aizklādama seju.

„Prasait, kādu gandarijumu gribat, es ne no kā neizvairīšos. Izvēlieties — šaušanos vai tiesas sodu, izaicinait mani! Bet es Hermīni mīlu, un tā būs mana pirmdzimtā bērna māte.”

„Nelieti!” Emilis iekliedzās, bet nākošā mirklī dabūja smagu dūres sitienu pa žokli.

Hermīne raudzījās viņos, raudzījās ar izbrīna pilnām acīm un vairs nezināja, ko darīt, pilnīgi apjukdama tai ļaunumā, kas valdīja še, uz kuģa, ārpus lūkuma. Ir sievietes, kam dvēsele neapzinīgi, bet nemaldīgi ikreizi jūt īsto ceļu, tās ir tā sauktās sievišķīgās, īstās saules- un dievmeitiņas. Bet daudz krāšņākas par viņām liekas tās, kam vīrišķīgs prāts un griba, kas lepnas un patstāvīgas pašas savu likteni izvēlēties. Dievs par tām negādā: tās nava nemaldīgas, jo paklausa savam maldīgajam prātam tāpat kā mēs vīrieši. Arī Hermīne bija tāda. Gar zemi nosistais Emilis viņai likās glēvs, un acumirkli viņa šaubījās, kam piedērēt. Šo mirkli no jauna izlietāja Alfons, un neatraidīts, atkal mirkli turēja viņu savās rokās. Kā negribot viņu atstumdama, Hermīne noliecās pār Emili, kas krizdams bija atsīties pret ne visai cieto kajītes sienu un pagābis. Viņa rūpīgi tā galvu iecēla savā klēpī un glāstīdama sauca vārdā, līdz tas atmodās.

Pēc tam nekas vairs viņus nevarēja atturēt uz vietas atstāt kuģi. Alfons pats devās viņiem papriekšu uz ostas izejas vārtiem, lai slēdzēs viņu neaizturētu.

Pie vārtiem Alksnis pēkšņi norāva sev no galvas platmali, un pagriezies mēnesnīcā pret sargu, sacīja: „Ieskataities manā sejā un neaizmirstiet to; es esmu prokorora biedrs Emilis Alksnis. Un ieskataities arī šī vīra sejā — tas ir otrais stūrmanis Alfons Krauksts. Jums būs jāliecina tiesas priekšā, ka esat še mūs redzējuši, un starp mums šo dāmu...” Te pēkšņi Hermīne savu seju paslēpa šallē un Emilim aizliedza nosaukt viņas vārdu, ko tas nemaz arī negribēja darīt.

Slēdzējs palika apjucis, jo viņam nebija tiesības bez atļaujas laist svešus ļaudis ostā iekšā vai ārā.

4.

Šādos divkauju gadījumos visļaunākais stāvoklis tomēr arvien ir sievietei, kaut gan ap viņu kaujas vīrieši kā divi bruņinieki turnīrā, nostādīdami viņu par savu augstāko tiesnesi: ko no-

tiesāt un ko attaisnot? Ja viņi būtu puslīdz vienādi, varētu vieglāki izšķirties, bet šie bija tieši pretstati. Un pašā Hermīnē sadzīvoja divas dvēseles — Emiļa un Alfonsa. Bet abus sev paturēt viņa nevarēja.

Cik jauki viņai iztēlojās mūžs pie Emiļa sāniem! Bet tad tas viņai būtu jānosapņo. Turpretim pie Alfonsa viņai tas būtu jāizdzīvo bez sapņiem, kā dzīvoja pats aktīvais Alfons. Pati viņa mīlēja gan sapņot, gan dzīvi rīkoties.

Bet lieta bezgalīgi sarežģījās ar to, ka drīz vien viņa sajūtās mātes cerībās. Vai ar to nebija Emīlis jau pazaudēts un viņa piejūgta Alfonsam un visiem laikiem? Jeb vai Emīlis varēja bērnu augstsirdīgi adoptēt? Bet Alfons taču nemitēsies, līdz viņiem to atņems, un cīnīsies līdz nāvei arī pēc viņas pašas. Trešā izeja bija — atsvabināties no bērna, bet vai Alfons viņu tad nenodos? Viņš uz visu bija gatavs. Un tad viņā modās arī jau mātes instinkts, kas lolo dzīvību. Bet līdz ar to arī kā līdzjūtība Alfonsam, kas tik dziļi viņu mīlēja. Kā viņu varēja nosodīt, ja viņš bija tāds, kāds bija, un citāds būt nevarēja, viņa taču par to bija nu pārliecinājusies labāki kā neviens. Un beidzot, vai viņa pati nebija visvainīgākā, nākdama, aiz tukšas ziņkārības, lai apjaustu kuģinieku dzīvi?

Bet kā rīkojās Emīlis? Viņš gribēja celt prāvu pret Alfonsu. Hermīne tik tikko viņu apturēja, jo lieta bija pārāk skandāloza. Un ko šī prāva viņai varētu dot — apmierināt viņas dusmas un godkārību? Bet tā taču viņu iegrūstu arī visdziļākā pazemojumā un ļaužu tenkās, kas, avīžu izplatītas, sekotu viņai visu mūžu.

Emīlis tamēr bija aprunājies ar savu tēvu, kas viņu ļoti mīlēja. Bet vecais senātors bija izmainījis domas ar Hermīnes māti, ļoti augstprātīgu un nežēlīgu sievieti. Tā, protams, bez meitas ziņas, uzmeklēja Alfonsa tēvu kapteini Kraukstu un visas ģimenes priekšā notēloja Alfonsu par pašas elles izdzimumu. Kapteinis Krauksts satrūkās, ka viņa kuģī notikušais skandāls var iekļūt avīzēs, un par to arī viņam būtu jāatbild tiesas priekšā, jo vairāk tāpēc, ka abi Alkšņi bija tiesneši, uz ko Hermīnes māte viņam jo sevišķi aizrādīja. Tāpēc viņš nolēma dēlu jau iepriekš izraidīt no kuģa. Puika bija rīkojies tiešām kā mežonis, protams, kā jau jūrnieki, zemē izkāpjot, mēdz, tomēr pārāk neapdomīgi, jo te taču nebija Spānijas vai Sicīlijas osta, bet pašu dzimtene Rīga, un dāma bija ievērojamas personas un paša drauga līgava. Alfons bija pelnījis tiešām visbargāko sodu. Gan māte pret vīra lēmumu cēla iebildumus, bailodamās, ka bez tēva uzraudzības zēns var aiziet bojā, bet Krauksts visas ģimenes lietas izšķīra tāpat kā tās, kas izcēlās uz kuģa. Drīz vien viņš ieradās uz kuģa un sadzenāja

dēlu, kas gan dažas dienas izvairījās kā no tēva, tā no mātes. Starp viņiem notika īsa saruna, un tās rezultāts bija Alfonsa izraidīšana no „Baltamora“.

Kad tas bija noticis, Alfons sūtīja Hermīnei vēstuli pēc vēstules, lūgdams satikšanās. Viņam jau bija arī nobriedis skaidrs plāns, kā savu dzīvi tālāk iekārtot.

Viņš bija pieņēmis vietu uz kāda tā saucamā „Malkas Jānīša“, kas no Kolkasraga piegādāja malku Rīgai. Viņam strādāja pieci cilvēki, un četras reizes mēnesī iebraukdams Rīgā ar kravu, viņš varēja nopelnīt līdz desmit tūkstoš rubļu no reizes. Bet no šo kuģīšu īpašnieka viņš dabūja zināt, ka gadu iepriekš viens Roņu salas igaunis, vezdams malku ar tādu pašu „Jānīti“, esot uzgrūdiens pie Asariem uz sēkļa. Kuģītis dabūjis sūci un pie paša krasta nogājis dibenā. Tagad esot pilns smilšu, un igaunis meklējot, vai kāds to neatpirktu, jo kuģītis citādi esot jauns un gluži labs.

Alfons ar šo igauni sazinājās; kuģītis maksāja ne vairāk kā simts tūkstoš rubļu, ko varēja gada laikā sapelnīt un pamazām nomaksāt. Šo kuģīti nu viņš bija apskatījis un jau nolīdzis cilvēkus viņu izcelt, lai tad remontētu un braukātu pats savā īpašumā tepat Rīgas tuvumā, jo Hermīni viņš negribēja pazaudēt.

Beidzot Hermīne bija ar mieru viņu satikt un nolika vietu kafejnīcā, jo bija jau vēls rudens. Bet šo soli viņa spēra tāpēc, ka vairs nevarēja izturēt savas mātes pārmetumus un nicinājumu.

Māte Hermīnei bija bagāta lauku saimniece, kas uz vecumu ienākusi Rīgā izvadīt meitas pa skolām, kamēr vīrs rāvās pa laukiem. Vecākā meita, kas izskatījās pēc viņas pašas, un uz ko viņa lika sevišķi lielas cerības, bija Hermīne. Viņa to gribēja ieprecināt pavisam augstā dzimtā, kas arī gan bija cēlusies no laukiem, kā visas latvju dzimtas, bet jau trešā augumā dzīvoja Rīgā un pašlaik ieņēma valstī ievērojamu stāvokli. Emīlis Alksnis bija cauri un cauri intelligentis jaunēklis, un kad viņš sāka nākt pie viņas meitiņas, māte no laimes un lepnuma smaidīja vien. Jau visi radi Rīgā un uz laukiem zināja, ka Hermīnei, tiklīdz tā noliks pēdējos eksāmenus, būs kāzas ar prokurora biedru Alksni, senatora Alksņa dēlu. Un nu — drīzi vien pēc notikuma „Baltamorā“, Hermīne noraudājusies sabruka viņas klēpī, atzīdamās, kā viņai būs bērns.

„Ko? No Emīļa, Herma?“ māte uztraukusies, bet vēl diezgan labvēlīgi un silti iesaucās.

„Tas jau, māt, nebūtu nekas. Bet man nō cita — no cita, kas mani sagrāba, ieslēdza, piespieda, man pašai pretī cīnoties ar visiem miesas un dvēseles spēkiem.“

Māte, to dzirdēdama, kā odzes dzelta viņu atgrūda, nemaz ne-

ticēdama, ka tas bez viņas pašas gribas varējis notikt. Un tikai, kad izdzirda visu, kur un kā tas noticis, saprata, bet tūlīt arī sāka pārņemt viņai nedzirdētu vieglprātību un viņas līgavaiņa glēvulību. Un kad nu vēl par to ar viņu bija runājis pats senātors, tad uz vietas viņa taisījās pie Alfonsa vecākiem, nebūt nevarēdama apmierināties ar to vien, ka bija izgāzusi savas dusmas pret Hermīni. Pēdējās liktenis viņai, protams, daudz mazāk ķērās pie sirds nekā dzimtas negods un lielo plānu nepiepildīšanās. Aiziedama viņa piedraudēja Hermīnei pat ar izraidīšanu no mājas, ja izrādīšoties, ka nelaimei tiešām būs sekas.

Panākusi to, ka Alfonss tika padzīts no tēva kuģa, māte nu sāka dienu no dienas ēst savu meitu, novērodama katru zīmi no viņas sejas un izturēšanās, vai tad tiešām nelaimei būs arī sekas. Un kad nepārprotami par to bija pārliecinājusies, tad savu žulti un zaimus vēl divkāršoja. Viņas gadkārīgajās smadzenēs ar katru dienu izperinājās jauns plāns, kā no negoda tikt vaļā, līdz viņa galīgi pārliecinājās, ka Hermīne uz to nebija piedabūjama. Viņa taču baidījās arī no Alfonsa nepiekāpīgās prasības viņu bērna dzīvību sargāt kā savu pašas. Un tā kā Emīlis ik ar dienu vairāk aprakās nevaļā, tad Hermīne beidzot padevās un nolika Alfonsam jau minēto satikšanos kafejnīcā.

Kad viņa iegāja kafejnīcā tanī pašā pieglaustajā sarkanajā cepurīte, kā uz „Baltamora“, Alfonss, vēl neticēdams, ka Hermīne tiešām viņu paklausījusi, uztraukts devās viņai pretī, tikko varēdams novaldīties, lai viņu neapkamptu. Kafejnīca bija patukša, un tikai dažs viņiem uzglūnēja ar ziņkārību. Hermīne izturējās visai stīvi un noraidoši pret Alfonsa jūsmīgo uztraukumu.

„Mīlā, tu beidzot atnāci!“ viņš iesaucās.

„Kāda es tev mīlā? Tu — mans slepkava!“ viņa atšāka ar tiem pašiem vārdiem, ar kuriem bija pametusi kuģi, tikai bez toreizējā sašutuma, maigāki.

„Piedod, tā bija vienīgā iespēja izraut tevi no tā glēvuļa rokām.“

„Neaizkar viņu! Viņš labākais, tīrākais cilvēks, kādu vien esmu pazinusi.“

„Bet arī visvienaldzīgākais, jo viņš taču ar tevi tikai rotaļājās.“

„Meli! Viņš mani mīlēja, kā vien var mīlēt.“

„Un nu — vai viņš jau nava aizmirsis tevi?“

„Nekad viņš mani neaizmirsīs!“

„Ko — vai tu vēl ar viņu satiecies?“ Alfonss gandrīz iekliedzās.

Hermīne klusēja, jo Emīlis tiešām ieradās arvienu retāk.

Dzirdēja pat, ka viņš izbraukšot kur uz ārzemēm kā sūtniecības sekretārs.

Hermīne zināja to, ka ne Emīlis pirmais viņu atstāja, bet gan viņa pati, un jau no tā brīža, kad tik dzīvi bija atsaukusies uz Alfonsa ieaicinājumu. Bet sevišķi tad — to īso momentu, kad viņi palika tumsā divatā. Viņa bija filozofe, pie savu jūtu analīzes pieradusi, un notikumus redzēja skaidri. Tomēr pašai sevi apvainot ir tik nejauki, jo ikviens grib būt baltām rokām. Šai ziņā viņa stipri līdzinājās savai mātei. Viņa klusēja un gaidīja, lai Alfons pazemotos, cik vien tas cilvēkam iespējams, jo viņa bija cieta un lepna. Un Alfons to arī darīja, cik vien tas viņa straujam raksturam bija iespējams. Bet dzirdēdams Emīļa vārdu minam ar tādu godbijību, viņš palika rūgts kā nāve un pasteidzās sarunu novērst uz citu pusi.

„Es tev pateicos, Hermīne, ka tu mūsu pirmdzimto neesi iznīcinājusi.“

Hermīne uztraukti aizklāja acis.

„Es tev pateicos, ka esi manas lūgšanas, draudus un prasības ievērojusi.“

„Tu varmāka, varmāka, varmāka!“ viņa sāpīgi vaimanāja.

„Ne slepkava, ne varmāka, Hermīn, bet tikai vīrietis, kas savu iemilēto izrauj no elles vai debesīm.“

„Egoists!“

„Ne egoists, bet tavš kalps un vergs, kas gatavs tevis dēļ saņemt saites ar vecākiem, ar tāļbraucēja karjēru, ar visu, lai tikai paliktu tavā tuvumā, par tevi gādātu.“ Hermīne klausījās, un viņas seja pamazām pārklājās ar kauna sārtumu — viņa, kas varēja kļūt par nākamā sūtņa vai Saeimas deputāta kundzi, piedalīties lepnajos valdības vīru rautos, tagad būs „Malkas Jānīša“ īpašnieka sieva!.. Viņa skaidri nojauta, ka māte, to dzirdēdama, padzīs viņu no mājām, kad viņa vēl nebūs dzemdējusi. Bet — stāvoklis bija bez izejas, un tāpēc viņa klusēja, itkā pārdomādama Alfonsa priekšlikumu.

„Ar savu malkas kasti es nopelnīšu daudz vairāk nekā otrais stūrmanis uz „Baltamora“. Uz „Jānīša“ mēs sakrāsim naudu un iepirksim lielu burinieku. Beidzot atpirksim pašu „Baltamoru“.

Hermīne pacēla acis uz Alfonsu, kā neticēdama. Bet neticēt viņai nebija nekāda iemesla, jo Alfons tiešām bija uzņēmīgs, neatlaidīgs, par ko viņa bija labāk pārliecinājusies kā neviens.

Tomēr viņa ieturēja neticīgās, ievainotās un apvainotās pozi, vēl nebūt par viņu neiežēlodamās.

„Kad mēs salaulāsimies?“ viņš beidzot iesaucās, pie kam zobi viņam noklaudzēja kā vilkam.

Hermīne nevarēja izšķirties — viņa gribēja iegūt pēc iespējas vairāk, vairāk, vairāk ar savu skaisto seju, augumu un prāta lokanību. Enerģiskais dzīves praktiķis Alfonss, salīdzinot viņu ar Emili, likās par maz, tāpat kā toreiz, Alfonsu ieraugot, sapņotājs Emilis. Un neko darīt, tāda bijusi viņas māte, tāda viņa — tās meita: viņām vajadzēja ļoti daudz, lai tās apmierinātu — augstu aprindu, goda, slavas, izglītības, bet arī daudz naudas, lai to ērti varētu putināt. Hermīne vēl nebija salūzusi, lai apmierinātos ar mazumu, varbūt ar mīlotā cilvēka dvēseli un miesu vien, pieciešot visas citas ērtības. Emilis viņā bija sācis modināt dvēseli, bet gaŗām tai viņa vēl spilgtāki redzēja viņa karjēru un labo stāvokli. Tāpat Alfonss viņā bija atmodinājis viņas miesu un kaislību, bet viņa raudzījās tam pāri uz to, ko pie viņa tā varēja sasniegt dzīvē. Un tā viņa sēdēja rezervēti mēma, bez atbildes, neļaudama runāt ne savai dvēselei, ne miesai. Lepnam cilvēkam ne dvēsele, ne miesa neliekas nekas pašvērtīgs, bet tikai niecīgu baudījumu perēklis.

Bet Alfonss dega un jautāja aizvienu kaislīgāk: kad, Hermīn, kad, kad?"

Beidzot Hermīnei paspruka atzīšanās, pavisam negaidīta un neveiklā formā: „Ja Emilis mani atstās, tad.“

„Tā tad — vispirms tomēr Emilis un tad tikai es?“ viņš iekliedzās.

„Jā!“ šinī lepnajā, nežēlīgajā „jā“ skaņā Alfonss sadzirdēja savai personībai nāves spriedumu, bet arī pirmo noteikto solījumu kopdzīvei. Un ar to viņam pagaidām pietika.

„Hermīn, kad es atkal tevi varētu satikt? Mīlā, satikt ne te, bet divatā, kur mūs neviens netraucēs.“ viņš kaisli čukstēja. „Tu taču vari nolikt satikšanos viesnīcā, es jau par visu to parūpēšos, tikai izteic savu piekrišanu!“

„Ja to dabūtu zināt mana māte, viņa uz vietas mani padzītu, jo es jau tā tik tikko turos savās mājās,“ pazemota un apkauņota kaisli izdvesa Hermīne.

„Jo labāk, Hermīn! Tad es tūlīt sameklētu mums nelielu dzīvokli Pārdaugavā, kur neviens mūs vairs neatrastu.“

„Arī Emilis nē?“ Hermīne pavīdēja caur pieri.

„Pie tevis saticis, es viņu nosistu — šo bālo kāposttauriņu — pašam nemaz nemanot!“ Alfonss kā iebūrējās.

„Slepkava!“ Hermīne svešādās bailēs no jauna atkārtoja.

Un tad viņi piecēlās, lai kafejnīcu atstātu.

„Es tev, Hermīn, paziņošu vietu un stundu, kur mums satikties. Tu tikai atbildi man ar „jā“. Viņš to sacīja, kaisli noskūpstīdams viņai roku.

Bet Hermīne aizgāja mēma. Viņa padevās tikai tik, cik ar varu Alfonsa to piespieda.

5.

Kad viņa atgriezās mājās, iegāja savā istabā, nokrita uz divāna, tad sajūtās nāvīgi nogurusi, kaut gan pēdējā mēnesī viņas ķermenis bija koši uzziedējis, un visa viņa pieņēma maigākas sievišķības izskatu. Viņa filozofēja, analizēja ar savu gudro galvu, bet daba ar viņu spēlējās pati pēc savas patikas. Savā nogurumā viņa sapņoja par maigo Emili, kas tā mācēja viņu glāstīt un mierināt, vest gudras un laipnas sarunas.

Un lūk, kā vilku piemin, tā vilks klāt.

Māte, ieskrējusi, neparastā uztraukumā pavēstīja: „Herma, tavš Emilis! Esi nu prātīga un saņem visus dvēseles spēkus, ja tev vēl ir kas no dvēseles palicis. Viņš ir ideālāks kā neviens. Viss vēl var atgriezties, pat brīnumi notikt,“ tā viņa dvesa čukstēdama, uz ātru roku sakārtodama izmētātās lietas. „Teic, ka viņš pats līdzvainīgs, tevīš neaizsargādams...“ Tālāk runāt nevarēja, jo Emilis jau pieklauvēja.

Māte nozuda dibendurvīsi, bet Hermīne pietrūkās atvērt. Emilis, kā arvien, melnā vizītsvārkā, skaisti savītām gaišo matu sprōgām, laipns un maigs apsveicinājās un ilgi raudzījās viņas saraudātā, bet, valgajām acīm kvēlojot, vēl jo daiļākajā sejā, līdz izstiepa pēc viņas rokas, un viņa šņukstēdama pieplaka pie viņa krūts.

„Cik laimīgi mēs bijām!“ viņš iesaucās.

„Vai tiešām tikai bijām?“ Hermīne pēc brītiņa tikko minēja.

„Es nezīnu, varbūt, arī būsīm kādreiz. Bet mūs izšķīr tas, kas tevī no viņa. Ja tu būsi tik stipra, ka tiksī galā ar sevi viena...“

„Tad jau man tevīš vairs nevajadzēs...“ Hermīne pārtrauca sāpīgi un atlaida viņu.

„Mana sajūta — mana dvēsele vairs neļauj tevi saukt pilnīgi par savu, jo liela daļa no tevīš jau pieder viņam.“

„No šīs daļas taču es drīz tikšu vaļā.“

„Nē. Tu viņu mīlēsi kā pati sevi arī tad — tad vēl, kad viņam būs citi bērni.“

„Tā tad man viņu vajadzēja iznīcināt?“ viņa naidīgi raudzījās Emili.

„To es neesmu teicis. Es vēl pats nezīnu, kā rīkoties. Bet es nevaru piespiest savu dvēseli just citādi.“

„Emil, tu sev gribi visas ērtības... bet es? Par manu apvainoto dvēseli tu neliecies ne zīnis. Un vai tas nebija tavš draugs?“

Un vai tu pats mani pie viņa neaizvedi? Tu mani pietiekoši neapsargāji."

"Hermīn, tev taču vairāk gribējās būt uz kuģa nekā man. Un vai tu pati sevi pietiekoši nopietni apsargāji? Kad jau bija par vēlu, es, tevi aizstāvot, tiku pat notriekts gar zemi... Ak Hermīn, varbūt es neesmu tavas daudzpusīgās, stiprās personības nemaz cienīgs! Viņš tevi kaislāk grib, tu būsi viņa bērna māte. Man atliek tikai: atsacīties! Hermīn, es nāku no tevis atvadīties, jo Rīga man vairs nav izturama, kur es tevi esmu pazaudējis."

"Emil, tu esi gļēvs kā arvien!..." Hermīne valdīdamās izdvesa.

"Ja paklausīšana savai tīrajai dvēselei ir gļēvulība, tad es pieņemu tavu apzīmējumu."

"Emil, vai tu mani atstāsi ar tīru dvēseli?"

Emilis klusēja.

"Vai viņa nebūtu daudzkārt tīrāka, ja tu, par spīti manai nelaimei un viņas sekām, jo projām mani sauktu par savu līgavu un vēlāk sievu? Tev būtu jāuzņemas daļa manu ciešanu, mana krusta, bet tu to varonīgi panestu, tāpat kā es. Ja tavs lēmums varēja citāds būt, tad tu mani pietiekoši nemīli, savu ērtību vairāk mīlēdams nekā mani. Tu esi īsts latvju pilsonis, ne filozofs."

"Varbūt es neesmu tāds aristokrāts, tāds džentlmenis. Ak, es gribu bēgt — bēgt no Rīgas un no visa pārdzīvotā, lai vēl mācītos, lai redzētu pasauli."

"Labi — ejiet ar', bēdziet un nerādaities vairs manās acīs, jo nu man sāksies mana Golgāta!" Hermīne sāpēs skarbāk sacīja. Un kad Emilis pacēla rokas viņu zēlot, viņa izrāvās no tām, iebēgdama dziļāk istabā. Emilis pastāvēja mirkli un tad, elpu dziļi ievilcis, devās uz durvīm. Hermīne atskatījusies gribēja vēl reiz viņu saukt, bet novaldījās un nepasauca.

Viņas liktenis bija izšķīries. Pēc skarbās sarunāšanās ar māti, viņa uzaicināja pie sevis Alfonsu. Alfonsš ieradās arvienu biežāki, līdz Hermīnes māte neatturējās reiz viņu ņemt priekšā tādām vārdiem, kādus vien viņa savā lauku leksikonā varēja sameklēt. Pēc tam viņš Hermīni aizveda pie sevis.

Ilgi vairs Hermīne apmeklēt augstskolu nevarēja. Studijas nepabeigusi, viņa dzemdēja. Ap to laiku Alfonsš jau bija „Malkas Jāniša” īpašnieks.

6.

Ir dažādas paradīzes — gan dvēseles, gan miesas. Reti tās sagādās kopā. Bet visbiežāki tādu pavisam nav. Un cilvēki tāpat savu mūžu nodzīvo. To ir vairums, un tie ir tie nelaimīgie, kas pārpilda pasauli. Kamdēļ viņi nākuši pasaulē? Labi, ja, varbūt,

citu asaras žāvēt. Bet visbiežāk viņi ir sadusmoti uz pasauli — rūgti un nelaipni cilvēki, ne ar ko pasaulē neapmierināti. Viņi skrej pakaļ tukšām iedomām, tās viņus vilina, maldina, apmāna, un viņi dodas jauniem niekiem pakaļ. Bet galā viss taču ir nieki — ir jāšķīrās arī no visām paradīzēm un tāpat jāiekrīt kapā kā vaska vai svina gabalam, ko palicēji raudādami uz ātru roku piekopj. Tikai ticība dvēselei un labākai viņsaules dzīvei cilvēkus kaut cik samierina ar likteni.

Hermīne īsu laiku bija pieskārusies dvēseles paradīzei. Bet pati viņa to atmēta un pārsviedās uz otro — miesas paradīzi. Nu viņa to baudīja kopā ar Alfonsu.

Alfonss bija ātrs, darbīgs, skarbs — īsts kuģinieks arī laulības dzīvē. Viņš gan ilgojās un mīlēja saņemt daudz daudz maiguma, bet pašam nebija vaļas to dot. Viņš strādāja kā prasts matrozis uz sava „Jāniša“, bet kad nestrādāja, tad nodevās baudām, bez atpūtas un rezignācijas, sapņus un filozofiju pavisam nepazīdams. Cik bieži visu nedēļu mājās neredzēts, viņš pārnāca mīlestības pilns, ko viņā pamodināja Hermīnes daiļums, bet šī jūsma izdega vienā pusdienā, otrā viņš jau gulēja kā nosists, lai trešā dotos atpakaļ darbā. Hermīne auklēja un audzēja bērnu. Bet viņa bija tik skaista, ka, tai uz ielas parādoties, visi vīrieši uz viņu raudzījās, un cik nebija tādu, kas ar viņu tik labprāt parunātos. Bet viņa izvairījās kādu trešo sev izvēlēties.

Visbiežāk viņa domāja par Emili, kas tagad atradās Itālijā. Viņa skarbi to bija aizraidījusi. Bet dzīve šo lepno skarbumu bija viņā salauzusi. Viņa turpināja studijas, jāteic, pret vīra gribu, un pēc pašas pārdzīvojumiem daudz dziļāki saprata filozofu domas. Viņa palika aizvien dziļāka un skaistāka arī dvēselē, ar to manāmi sākdamā atšķirties no savas neizglītotās mātes.

Reiz viņa sēdēja dārzā, kamēr bērns rušināja smiltis, kad ieraudzīja lēni gaņām ejam sirmo senātoru Alksni. Viņa to godbijīgi pasveicināja, un senātors, pazinis viņu, pienāca pasniegt roku. Viņa tam parādīja uz brīvo sola galu, un viņš apsēdās.

„Kur tagad jūsu dēls, es nekā vairs par viņu nedzirdu?“ Hermīne sacīja, un vecais saprata, ka Hermīne vēl nav to aizmirsusi.

„Jā, viņš arī mums mājās ir kā pazudis!“ senātors atbildēja, pārdomādams, vai der vairs Hermīnei runāt par Emili. Viņš saprata, cik noziedzīgi bija vecās rētas šiem diviem nelaimīgajiem vēl uzplēst, un tomēr nenocietās nepateicis viņai sava dēla adresi, jo jūta, cik smeldzošas ilgas tos vēl saistīja un kāda laime vēl slēpjas šinīs, kaut arī pilnīgi veltīgajās atmiņās. Viņš nebūtu Hermīnei devis dēla Rīgas adresi, bet Roma bija tik tālu no Latvijas, un viņa dēls taču ilgāku laiku bija nodomājis palikt Romā,

jo gatavojās tur uz doktora disertāciju, ka beidzot pasacīja viņai tā adresi. Un Hermīne tiši, tēvam redzot, to ierakstīja savā kabatas grāmatiņā.

„Un kā jūs tagad jūtaties savā ģimenes dzīvē?” viņš jautāja.

„Jūs redzat, ka esam labi pārtikuši. Alfonsss jau iegādājies stipru burinieku un uztur satiksmi ar ārvalstīm. Protams, kāda pēkšņa vētra vienā mirklī var izpostīt mūsu turību, bet pašlaik viņš ir bagāts vīrs. Es ticu, ka nepaies ne pāris gadu, kad mēs būsīm „Baltamora” īpašnieki, jo ar Ezerkalnu sarunas jau iesāktas.”

„Un ko viņa tēvs, kapteinis Krauksts?”

„Viņš pārgājis jau uz lielāka ārzemju tvaikoņa. Pašreiz braucot Indijas okeanā.”

„Stipra rakstura cilvēki!” senātors sacīja. Un noglaudījis pienākušo, gadus piecus veco zēnu, melnām, kā ogles acīm, sārziem vaigiem, matroža kostīmā, piebilda: „Arī būs jūras braucējs!”

„Bet man, Alkšņa kungs, kā sievietei vienmēr būs jāpaliek krastā, drebot par savu mīluļu dzīvībām. Tāds jūrnieku sievām moku liktenis. Es ciešu!..” viņa klusu sacīja, tikko asaras valdidama.

„Es zinu, ka cieš arī mans dēls. Taisni tādēļ, liekas, viņš tā nodevies studijām, lai aizmirstos,” tikpat domīgi un klusi atbildēja senātors.

„Manā krustā viņš negribēja dalīties. Vai viņš tagad sev nav grūtāku krustu uzlicis? Bet — dalītas bēdas taču būtu tikai pusbēdas.”

„Krauksta kundze, viņš nebija tik mazdūšīgs, kā jūs domājat. Bet viņš domāja, ka viņš jums neder par vīru. Viņš ir domātājs, sapņotājs, bet jums ir Alfonsa temperāments.”

„Nē, Alkšņa kungs, tā nav,” Hermīne runāja skaidrā maigā balsī, silti savu sarunu biedru uzlūkodama: „Arī es esmu domātāja un sapņotāja, kaut gan manas domas un sapņi nav varbūt tik varonīgi un vīrišķīgi, kā jūsu dēlam, jo es taču esmu sieviete, tuvāka materijai, zemei. Bez gara, bez dvēseles es slāpstu un smoku kā zivs zem ledus. Es nesu savu krustu pacietīgi, un tā ir varbūt mana laime, ka mans vīrs tikai šad tad kā vētra, kuŗa atsvaidzina, pāriet pār krastu. Bet mūžīgā vētrā dvašot varētu tikai kāda jūras sieviete — valķīre. Es neesmu valķīre. Mani sauc par ārēji skaistu, es pūlos arī iekšēji tāda būt, tur viss mans par ārēji skaistu, es pūlos arī iekšēji tāda būt, tur viss mans par ārēji skaistu, es pūlos arī iekšēji tāda būt, tur viss mans noslēpums. Es nezinu, ko jūsu dēls pēc manas nelaimes manī pēkšņi bija ieraudzījis.”

Kad senātors visu to bija noklausījis, viņš nožēloja, ka Hermīnei sava dēla adresi uzticējies, jo tā viņam likās bīstama, arī neprātīga sieviete, kas pašlaik atkal bija sevi dabūjusi pašas varā. Rakstīdams dēlam, viņš par šo savādo satikšanos un sarunu neminēja ne vārda. Bet liktenīga paredzēšana pildīja viņa dvēseli, jo viņš bija sajutis šīs sievietes varu arī pats pār sevi. Viņam grūti bija piecelties un aiziet no viņas, jo tā bija noteikti interesanta.

7.

Kas ir interesanta sieviete? Sirsnīga, laba, mīlētāja sieviete ir neatsverama manta. Laimīgs, kas tādu ieguvis! Bet labums vien vēl nav interesants. Sieviete interesanta sāk palikt, kad visās lietās viņa rokās pēc patiesības, jo ieskatīties patiesībai acīs ir tikpat kā pārlikties pār bezdibeni, kas draud mūs aprīt. Bet vēl interesantāka ir sieviete, kas šos bezdibeņus jau pārgājusi, kas grib nevien ārēji, bet arī iekšēji — savā dvēselē būt kārtīga un skaista, kas sakrīt ar zināmu varonību, neatkarību un rotaļību dzīvē. Tāda sieviete ir tikpat interesanta, bet arī bīstama, kā nekautrīgie iekārotāji, meklētāji un radītāji. Vai Hermīne jau pierēja pie šādām sievietēm?..

Dziļas ciešanas viņu bija padarījušas nevien labu un patiesu, bet arī daiļuma alkstošu, t. i. neatkarīgu, radošu un rotaļīgu. Viņa daudz nedomādama rakstīja Emilim Alksnim uz Romu visu tā, kā bija jutusies šos gadus un vēl joprojām jutās. Viņš dabūja ieskatīties viņas ciešanās tik dziļi, ka sajūtās kā ar varu tanīs ierauts un kā senāk viņai tuvs un draudzīgs, nevarēdams vienaldzīgi garām paiet nekam, kas viņā notikās. Un vai viņš varēja neatbildēt viņai?..

Romā parasti bija karstas dienas cauru vasaru, jo mākoņi tur sauli neaizkavēja mēnešiem, un lietus gandrīz nelieta. Latvijas sūtniecības logu aizsargi allaž bija nolaisti, un sūtniecības darbinieki izmetušies vienos kreklos, šad tad iedzēdami pa glāzei skāba vīna vai viskija, atšķaidīta ar ūdeni. Pats sūtnis bija vīrs jau gadus, kas gan cēlies no strādnieku dzimtas, bet ilgus gadus atrazdamies emigrācijā, Šveicē un Londonā, vairāk izskatījās pēc veca Itālijas grāfa nekā revolūcionāra. Romā viņš mazāk nodarbojās ar sūtniecības darbiem nekā ar kapa vietu izrakumiem Toskanas līdzenumos. Ar sīkajiem sūtniecības uzdevumiem viņš nenodarbojās, tos uzticēdams sekretāram Emilim Alksnim, kas savas 6 darba stundas toties nostrādāja ļoti kārtīgi. Bet pēc tam viņš bija brīvs un varēja raknāties Romas bibliotēkās.

Pašlaik šķirstīdams romiešu tiesību kodeksus, viņš pašā darba karstumā šad tad palika domīgs, līdz pastūma grāmatas uz visām pusēm, un sapņu aizmiglotām acīm raudzīdamies tālumā, mēmi sāka atbildēt Hermīnei uz vēstulēm, ko bija vairākas dienas citu pēc citas saņēmis. Attālums un nosolīšanās nebraukt tik drīz atpakaļ uz dzimteni viņam deva drosmi atbildēt tieši tā, kā viņš jūta, nebaidoties ne no kādām konsekvencēm. Dzīvodams Romā, to viņš bija mācījies no sava gudrā priekšnieka, kas savā trimdnieka mūžā daudz bija piedzīvojis gan laba, gan ļauna, kā politikā, tā personīgā dzīvē, un aizvien ieteica lietām vīrišķīgi acīs skatīties un ņemt viņas tādas, kādas tās ir. Viņa priekšnieks zināja, kamdēļ Alksnis bija atbēdzis uz Romu, kamdēļ remdējās zinātnēs. Kad Emīlis šorīt tam bija ierunājies, ka Hermīne jau trešo vēstuli viņam atsūtījusi, no kuŗām redzams, ka tā neapmierināta ar Alfonsu un ilgojas kāda vārda no viņa, tad sūtnis drošā balsī viņam sacīja: „Uzticība, ar kādu šī dāma pie jums griežas, man šķiet, liecina par viņas dziļo, neviltoto dabu. Arī par viņas ciešanām un lielo vajadzību pēc jūsu vārdiem. Kad cilvēks tā lūdz, tad mums nav tiesības, kādu blakus aprēķinu dēļ, viņam liegt savu līdzjūtību. Un taču arī mēs paši vēl esam cilvēki, kas jūtam, ciešam, mīlam un vēlamies. Latvieša dabā, šinī nesenā verga dabā ir bijis atteikties — atteikties no visa sarežģītā, smalkā un grūti sasniedzamā, laist visu tādu par galvu, bet dzīvs, lepns, brīvs cilvēks tā nedarīs. Viņam vajaga apzinīgi, droši, izmeklēti un plaši dzīvot un reaģēt uz visu, kas to vērts. Atbildiet viņai! Atbildiet, kā jūtat, lai viņa zina jūs tāpat, kā jūs tagad viņu zināt. To cēlums prasa no jums. Par tālāko gādās daba un jūsu likteņi. Mēs dzīvē raidīti tikai tos atšifrēt.”

Šie skaidrie, nopietnie vārdi viņu iedrošināja. Un lūk, tagad pēcpusdienā, bibliotēkā, pēkšņi pār viņu nāca iedvesme. Viņš rakstīja: „Mīļā Hermīne! Man tas ir liels gandarījums, ka jūs, kas tik lepnī reiz mani izraidījāt, tagad jūtat vajadzību pēc manis. Es toreiz stipri par sevi šaubījos, jo mīlas sievietes nievs cilvēku var pat nonāvēt. Es gan noturējos uz kājām, bet ilgi slimoju ar sevis nicināšanu un sirdsapziņas pārmetumiem. Tagad jūs tomēr atzīstat šo nabaga sirdi par kaut ko vērtīgāku nekā visa ārējā mūsu rīcība un ieguvumi. Nevarēdams jūs tad vairs saukt par savu sievu, es tomēr gribēju palikt jūsu draugs, nepārtraucot saites ar jūsu dvēseli; bet jūs šīs divas lietas negribējāt vienu no otras atdalīt. Nu dzīve jūs izmācījusi, ka sieva var būt savam vīram uzticama un tomēr ilgoties arī citu siržu un dvēseļu, nevien sava vīra sirds un dvēseles. Un nav vajadzīgs nevienam sev šo prieku liegt. Jūsu vīri būtu mežoņi, ja viņi jūs ieslēgtu cetrās sienās, aizliedzot ar to viņām savas dvēseles bagātības savairot,

būt dziļām un daudzpusīgām, aizliedzot krāšņi augt, ziedēt un nest košus gara augļus.”

Pēc šī ievada es varu atzīties tāpat kā jūs, ka bieži domāju par jums, Hermīn, kuŗas skaistajās miesās caur ciešanām iera- dusies arī skaista dvēsele, kas nepazīst vairs ne pārspīlētas iedo- mības un paštaisnības, ne dzīves aizspriedumu, nedz arī baiļu savu likteni saņemt tādu, kāds tas ir. Ir tāda mācība, kā pārvarēt savu likteni, bet cilvēks līdz ar to pārvar arī savu dvēseli, dzīves košāko rotu, sastingdams par kāda nolūka (varbūt arī augsta) sasnieg- šanas rīku. Jums ir bērns, jums ir vīrs, bet jūs tomēr esat nobei- guši arī savas studijas, un nu jūs gribat atpakaļ arī savus drau- gus. Nemiet mani, es jums piederu tāpat, kā tad, jo otru sievieti tādu, kāda bijāt jūs (ar visu jūsu kļūmīgo likteni), es vairs ne- esmu atradis. Tikai ziemeļnieces, man liekas, prot cīnīties, atmi- nēties, ciest, just, rezignēt, ilgoties — atvērt tik bagātīgu dvēseles dzīvi. Turpretī dienvidnieces visu šo dvēseles bagātību, liekas, iz- dedzina kaislē: viņas prot tikai mīlēt un mīļojot mirt. Esmu ie- pazinies ar daudzām itālietēm, par kuŗām velti jūsmo ziemeļnieki, nemaz nezinādami, kādi dārgumi slēpjas mūsu pašu sievietes dvē- selē, ko tikai jāprot atmodināt, lai tā sāk just, iegūt, zaudēt, ciest, mirt un atjaunoties lielās ciešanās un ilgās, kā to darījusi jūsu dvēsele, mīļo Hermīn!.. Rakstait, es jums nepalikšu nevienas at- bildes parādā. Jūsu Emilis Alksnis.”

Hermīne paslēpa šo saldo vēstuli visslepenākā atvilktnē un rakstīja atkal, saņemdama jaunas atbildes. Visa viņu dzīve tika par jaunu gaismā celta, pārdomāta un noskaidrota, tā ka viņi abi izauga viens otra acīs lieli un skaisti, jo senā mīla dzina jaunas atvases, un ilgas bija tas gaiss, kas tik labvēlīgs dvēseles puķu un augļu dārziem.

Bet šīs ilgas kļuva aizvienu lielākas, līdz viņiem vajadzēja vien- nam otru arī redzēt — skatīt, turēt rokās un apskaut. Par visu to jau bija diezgan runāts arī vēstulēs. Un tā viņi nonāca pie tā paša, pie kā nonāk visi lielie mīlētāji pēc ilgas šķiršanās — pie iepriekšējā stāvokļa atjaunošanas, t. i. pie skaidras atziņas, ka Hermīne nodarījusi kļūdu, īsi priekš kāzām sākdamā šaubīties par savām jūtām pret Emili; Alfonss, izlietādams varu tur, kur tikai gars var ko sasniegt, un Emilis, pieļaudams visam tam notikt aiz vienkāršas kautrības un jauneklā nenoteiktības. Tagad viņus dzīve bija pārbaudījusi, viņi bija palikuši gudri, vismaz tie, kas gudri- bas meklējuši, un mūža otrajā pusē varēja nospēlēt savas lomas bez kļūdām.

Uz rudeni Emilis Alksnis dabūja atvaļinājumu un brauca mā- jās, lai iesniegtu Alfonsa un Hermīnes laulības šķiršanās prāvu.

Pēc tam viņiem bija nodoms nobeigt to, ko toreiz Alfonss bija tik patvarīgi pārtraucis, t. i. salaulāties. Bērns viņus nedrīkstēja traucēt šinī rīcībā: viņu varēja paturēt Alfonss vai Hermīne, kam tas piekrita pēc gudrās likumības. Emilim to vajadzēja mīlēt un izaudzināt par savu bērnu. Bet nedrīkstēja atstāt reiz nodarīto kļūdu neizlabotu, kad tas satrieca cilvēku likteņus neprātīgi.

Bet ko par visu to zināja Alfonss? Jāteic, — tikpat kā nekā. Viņa atgriešanās mājās bija tikpat īsas un vētraīgas kā senāk. Viņš pats — tikpat īsts jūrnieks kā vienmēr. Un Hermīne nekad nebija varējusi atrast izdevīgu gadījumu ievadīt viņu savā jūtu un gara pasaulē. Kad viņa ko sāka runāt, viņš to pārtrauca ar skūpstiem, ka viņš vainīgs tikai ar to, ka reti viņu redz, vai par jaunu viņu apdāvinādams ar rotas lietām un citām dzīves ērtībām. Un nesagatavotam tieši viņam ko teikt Hermīne baiļojās, jo tas varēja palikt mežonīgs pret viņu. Emilis nemaz nezināja, cik ļaunā stāvoklī bija atstāts trešais traģēdijas dalībnieks. Protams, ka Hermīne būtu varējusi viņu sagatavot ar vēstulēm, bet vēstules kuģim vāji sekoja. Pēc tam, tā kā Alfonss jau bija „Baltamora“ īpašnieks, pārgalvīgs un neapreķināms, tas varēja kaut kuņģā mirklī pagriezt kuģi atpakaļ un bez tālākām ierunām viņu nosodīt. Jā, ko tādos apstākļos viņai bija darīt? Šis cilvēks bija ieguvis tādu varu pār viņu, ka viņa tikai slepeni, ar viltu varēja iesākt kaut ko patstāvīgi.

Ko viņa bija iesākusi un cik tālu tas jau novadīts, to jau mēs zinām. Vai Alfonss bija ko manījis, vai nē, grūti bija zināt. Bet pašsavaldīgs, kad vēlējās, viņš bija, kā akmens, un izspiegot un nodrošināties katram gadījumam visapkārt arī prata kā neviens. Ne velti arī viņa māte tēva rokās bija tikai neatbildīga rotaļa, kuņģā nekad nopietni tēvs nebija klausījies. Dēls pamazām ieslīdēja pilnīgi sava tēva ierašās.

8.

Emilis Alksnis, kā jau teikts, rudenī pārbrauca Rīgā. Viņš zināja, ka „Baltamors“ pašreiz atradās Atlantijas okeanā. Un tamdēļ ikdienas mierīgi un pašapzinīgi uzmeklēja Alfonsa Krauksta skaisto atsevišķo namu nelielā dārzā, Valdemāra ielā.

Hermīne bija kļuvusi pa šo laiku gluži citāda. Tā melnā dāma, ar bērnu pie rokas, kas parasti rītos un vakaros vēra aizrestotas dārza durvis, lai izietu uz ielas un pakavētos Strēlnieku dārzā ar rokdarbu vai grāmatu rokā, tagad bija izvērtusies elegantā dāmā — ar dzeltēnu gailēņu pušķi pie pelēkzaļganās cepures, sudrabpelēkā ar zaļu lāsmojošā kostīmā, kas izcēla kā viņas balto seju melnajos matos un līksmās sarkanās mutes mirdzošo zobu

rindu, tā arī pašu grāciņo augumu, kas gan jau sāka noapaļoties ar tendenci uz pilnīgumu; sudrabpelēkās zīda zeķes un tādas pašas krāsas kurpes noslēdza viņas eleganto rudens pastaigāšanās uzvalku. Blakus viņai pa ielu vai dārzā gāja Emilis Alksnis, kā jau sūtniecības sekretāram pienākas, arī pilns elegances, ar mīkstu platmali gaišajā galvā, garā rudens mētelī, ar dziļu iežņaugumu vidū, un melnpelekās korpēs.

Viss starp viņiem jau bija nokārtots. Iepriekšējās sagatavošanās darbi nobeigti. Vajadzēja sagaidīt tikai ierodamies pašu Alfonsu, kam par to jau bija caur tiesu paziņots.

Bet „Baltamors“, nokavēdams visus noliktos terminus, arvien vēl neieradās.

Biezās satikšanās Hermīni un Emili beidzot tā bija satuvinājušas, ka vienā skaistā septembra vakarā, kad dzidrais gaiss cauri tumšzaļajām liepām plūda ar medainu smaržu logos, bet pilnais mēness apgaismoja divus laimīgos apkampušos un kā kopā saaugušos salona istabā, viņi vairs nevarēja sekojošo nakti šķirti pavadīt un bija kopā palikuši līdz rīta ausmai.

Bet taisni šai naktī Alfonsš Krauksts ar tādu sparū drāza savu „Baltamoru“ uz Rīgas pusi, ka pēc pusnakts viņš jau novietojās ostā, kur mēs to redzējām priekš desmit gadiem.

Kapteinis visas šīs pēdējās dienas bija mēms un kluss, nevienam nedeva pietiekošas atbildes un ne ar vienu pats nesāka runāt; kuģis kavējās te vienā, te otrā ostā, līdz pēkšņi sāka steigties uz nebēdu, itkā Rīgā būtu kas aizdedzies.

Kad „Baltamors“ bija novietojies, viņš ļaudis atlaida pie miera, arī pats nozudams savā guļamā istabā.

Viņš te ātri pārgērbās un tad, pulksteni rokā turēdams, nogaidīja, līdz norima pēdējā kustība uz kuģa. Viņam šinīs dienās tikai viena doma galvā daudzījās, un tā bija apmēram tāda: „Mana desmit gadus ilgā skriešana dien’ un nakt’ viņas labklājības dēļ nav līdzējusi neko. Bet viņš, kas nav darījis viņas labā itin nekā, pēkšņi ieradīsies un man atņems to?! Nē, tad es būtu beidzamais nelga. Man ziņots, ka šonakt viņi palikuši kopā. Ap rītausmu viņi ieslīdēs miegā, nu — un tad tie būs nonāvējušies!“ Viņš sažņaudza saujā gluži jaunu revolveri un iemeta kabatā.

Pēc tam mīkstās gumijas korpēs kapteiņa slaidais stāvs pārslīdēja par kuģa klāju un nozuda starp noliktavām. Tad mēs viņu atkal ieraugām Valdemāra ielā. Atslēdzis ar savām atslēgām visus vārtus un durvis, viņš iezagās sievas guļamistabā, kur pēc bezgalīgi skaistiem un mīļiem vārdiem un glāstiem, no kuriem jau tā varēja nomirt, Hermīne un Emilis bija iekrituši tik saldā miegā, kā saplūzdami kopā ar dievību. Drebēdams no ļaunuma, Alfonsš

gribēja nošaut abus — papriekšu Hermīni, tad Emili, bet jo ilgāki viņš lūkojās rīta ausmas nokontūrētā Hermīnes sejā, jo vairāk viņas skaistums to uzvarēja. Šai brīdī viņam pēkšņi radās cits nodoms. Viņš ātri darbojās ap revolveri, tad pielika viņa stobra galu Emilim pie deniņiem, un pēdējam pašreiz mostoties, izšāva.

Hermīne uztrūkdamās bija kā manījusi kādu melnu stāvu savā istabā, bet ieraudzīdama mīlāko nāves agōnijā, vaimanādama nodarbojās ar to, tā ka kapteinis tikpat neradzami, kā nācis, bija arī atgriezies atpakaļ uz kuģa, projām palikdams ne vairāk kā pusstundu. Kuģa ļaudis viņa nozušanu nemaz nebija manījuši.

Bet cik savādi bija pārsteigta Hermīne, atrazdama izšauto revolveri paša Emiļa labajā rokā. Viņš taču bija pats nošāvis. Ne vārda iepriekš neminēdams, tikai savā laimē šad tad izsaukdams: Ak, kaut nu es varētu nomirt!

Visi viņas dvēseles sapņi pēkšņi bija izpostīti. Visai viņas turpmākai dzīvei, likās, nebija nekādas nozīmes. Dēlu izaudzēs viņa tēvs. Un viņa sagrāba Emiļa rokā atrasto ieroci, lai nonāvētu arī sevi, un pielikusi stobru taisni pie tās pašas deniņu vietas, kur bija sev iešāvis Emilis, viņa nospieda gaili — vienreiz, otrreiz, trešreiz — bet šāviens neatskanēja. Viņa paskatījās revolverī — tas bija tukšs.

„Ak, nežēlīgais, kamdēļ tu esi nosodījis mani uz dzīvību, pats aiziedams!“ viņa iebrēcās un apkaunota, pusārprātīga vēroja, ka sapulcējās apkalpotāji.

Tad šveicars ienesa telegrammu, ka pienācis ostā „Baltamors“.

Nebija ilgi jāgaida, kad ieradās arī pats kapteinis, tik pašsavaldīgs un omulīgs kā vēl nekad. Sievu, kas drebēdama iznāca viņam pretī guļamistabas durvīs, viņš viegli pacēlis ienesa salonā. Un kad tā gandrīz negribēdama pastāstīja viņam, kas noticis, viņš bija pret to tik saudzīgs kā nekad vēl.

Skandāls pilsētā bija liels, bet tā kā jau bija ievadīta atlaulāšanās prāva, tad visa vāina tika likta uz pašu Hermīni un Emili, jo visi „Baltamora“ ļaudis apliecināja, ka kapteinis nakti pavadījis savās telpās uz kuģa. Uz kapteini notikums tomēr bija atstājis satricinošu iespaidu: viņš kā kuģinieks, būdams māņticīgs, notikumā redzēja Dieva pirkstu. Visi, kas agrāk bija pazinuši Alfonsu Kraukstu, tagad, vērodami viņa pēkšņo pārvēršanos, nevarēja nepiezīmēt, ka šinī naktī itkā būtu nošāvis pats agrākais nežēlīgais kapteinis, bet viņa dvēseles vietā kapteiņa miesās ielidojusi maigā Emiļa Alkšņa dvēsele.

Alfonss Krauksts bija kļuvis bagāts, gūdams mantu kā traks mežonis. Bet pēc šī notikuma viņš pats vairs nebrauca jūrā, sūtidams savā vietā algotus kapteiņus. Viņš tagad allaž palika pie

Hermīnes, kuŗas ŷēlabu un baiļu satraukto dvēseli mierināja kā varēja.

Pagāja gads un otrs — Alfonss savā maigumā, gādībā un rūpēs par Hermīni nemainījās. Un Hermīne, palikusi bez cita drauga, pamazām samierinājās ar to, cienīdama viņa nopietno un izturēto raksturu.

Viņu savstarpējā uzticēšanās aizgāja pat tik tālu, ka Hermīne beidzot viņam nodeva visu savu un sava mīlākā korespondenci, kas bija vilkusies pāris gadus. Tur bija izmainītas simtām vēstuļu — vesels divu siržu romāns, ko viņi klāstīja kopīgi. To lasīdams, viņš dziļāki iepazinās ar cilvēka iekšējo dzīvi, kas varēja būt bezgalīgi bagāta, dziļa un krāšņa. Viņš daudz maz saprata viņu abu ilgas, ciešanas, ceļus un liktenīgo rīcību un nevien to visu piedeva, bet arī pateicās, ka Hermīne viņu, šo mežoni, bija pārvērtusi kaut cik par cilvēku, ja ne gluži līdzīgu Emilim, tad vismaz sev.

Pēc ilgajiem nesaprašanās gadiem viņi pamazām bija sapratušies, vai jāteic, tā pieraduši viens pie otra, ka otro mūŗa pusi nodzīvoja laimīgi. Ziņkārīgā meklētāja Hermīne vēlāk kopā ar vīru uz „Baltamora“ apbrauca vai pus pasaules.

Tomēr atmiņās viņa Emili bija tik dziļi noglabājusi, ka Alfonss neiedrošinājās nekad viņai atklāt, kas bija viņa slepkava. Viņš šo noslēpumu paņēma sev līdzī kapā.

Celtnes

Vējš klajos smiltis dzen un trauslu lapu plēnes
Un kļavas sarkanās līdz rudai zemei liec,
Un naktis murgainās, kad zilgmē nebāl mēness,
Tik smagus mākoņus pret klinšu šķautnēm triec.

Un mežos vilki sten, un gaŗas, skumjas gaudas
Kā dziesmu mocoŗu pret rītu aiznes vējš,
Un tumŗi ŗalkdamas skan melno koku raudas,
Kad lietus trakodams tiem kailos zarus plēŗ.

ŗais naktis aukainās, kad sirdi mieru rēnu
Degt nespēŗ ugunskurs ne alas cietā klints,
Ar klusu bijību un baiŗu mulsu lēnu
Pret melnām debesīm vēŗŗ skatus cilvķķģintis.

Un alas ŗaurums ŗņaudz, kur gaŗus gaŗus gadus
Ir mitis meŗa zvēŗs, un zemes valdinieķs
Pilns baiŗu gaidijis ar aķmens cirvi radus,
No plaisas sūnainās kas reiz to laukā trieks.

Bet naktis dziest, gaist dienas, izdeg rieti,
Un gaŗi mūŗi skrīen kā badā vilķu bars.
No zemes snaudoŗās stīdz augŗup jauni dzietī,
Un klajā, zvīŗodams, jauns pludo pavasars.

Un klajā celtnes aug. Dun krītot slaidās priedes,
Un vaidu pēdējo pret dzīli ozols kreŗ.
Plēŗ zemē mitrajā spoŗŗ lemess asas sliedes,
Kur smailu jūmtu pulks caur nakti spārnus plēŗ.

Dun klajums uzvarēts. Un kalnus apjoŗ sētas,
Kur kraujās mēnesnīcā piŗu torņi mīrdz,
Un baltie lielceļi kā niknu cīņu rētas
Sien kopā tālumus un līdzī upēm irdz.

Bet celtnes aug un aug. Top pilsētas un skatās,
Kā ostās kuģi nāķ un flagu zvīŗums māj
No jūŗām bezgalām, kas viltīgas un platas
Uz sardzi mūŗīģu pie mēmiem krastiem stāj.

*Kāpj troņos valdnieki un vieno klajus plašus,
Un novelk robežas, un zemi pušu šķel,
Un izkaļ zobenus, un kaujas cirojus ašus,
Kas rokas neglāsta, bet tā kā bites dzel.*

*Un klajā joņo Marts, un baltas liesmu plēnes
No celtnēm debesīs tik spožas dzirkstis met,
Un naktīs dūmainās, kad spokains rietē mēness,
Pret vīru pēdējo vēl zobens ceļas pret'.*

*Kūp klajums pelnu pilns, un sievu baiļās sejas
Pie tumšiem uguns kuriem itkā sveces bāl,
Un mežos vilki kauc, un pārdrošs šakals smejas,
Un gaudas nemierpilnas nakti aizskan tāl'.*

*Bet gadu upes strauj un visu sedz ar zāli,
Un atkal celtnes aug, un dzilē spēres dus,
Sien kopā ķieģeļus kā dzelžu skavās māli,
Un akmens akmeni uz saviem pleciem tur.*

*Un izaug klosteri, un katedrāles slejas,
Un marmors kolonnādēs dieviem slavu dzied,
Un visu pasauli kā fleitu, pilnu dzejas,
Arvienu varenāk sirds klajā skanam gied.*

*Bet atkal zeme dun, kreš Marta zirgi liesmas,
Rej nakti lielgabals, un asi smaržo sērs,
Un svina ņirdzīgās un asinskārās dziesmas
Ir himna mūžībai, kas debess vārtus vērs.*

*Kas debess vārtus vērs tām vājām, vājām audzēm,
Kas ceļot akmeņus ir kusušas kā sniegs,
Lai viņu paliekas no mēmo celtnu kaudzēm
Un sēro Valhallu prom nestū mūžīgs miegs?*

*Bet celtnes aug un aug. Griež naktis svilpes skaļas
Un sliežu mirdzošs tikls ar zemi zemi sien,
Un gaŗi vilcieni, bez apstājas un vaļas,
Kur kādreiz rēja vilks, kā reibas dziti skrien.*

*Un spožās stacijās, kur spuldzes sauli maina
Un nakti dienā vērš, kur trokšņi pušu rauj,
Aug grēdas milzīgas no spēka brīnumaina,
No zemes dziļumiem kas līdzī upēm strauj.*

Līst dzelzs un tērauds karsts kā medus formas traukā,
Un dobji betons skan, un stikla plāksnes kaist,
Lai veidos brīnišķos tie kopā augtu laukā,
Kur mūžu ritumā nekad tiem neizgaist.

Un celtnes aug un aug, un zemi sūc kā dēles,
Un smailēm mirdzošām arvienu augstāk sliedz,
Un naktis skanīgās sviež sfērās gaismas strēles,
Ka dievus debešos tām būtu jāsasniedz.

Bet cilvēks piligrims kā ēna maldās ielās,
Kur spuldžu saēsts mūžs kā kroplis kaktā salst,
Un trokšņu apmāts viss kā moku spailēs lielās,
Sīks baltu rožu krūms zem kvēpu segas kalst.

Spiež celtnu smagums baigs, un sirdi smacē slāpes,
Un dvēsele plosītā no visām porām kliegz
Pēc gaisa valgana, ko spēj gan sasniegt kāpes,
Bet krūtis gārdzošas nekad vairs nenasniedz.

Un šaurums lokā žņaudz, un celtnes urbjas gaisā
Un aizdzen sauli prom, un zvaigžņu mirdzu dzēš,
Un aprakts betona un spožu stieņu maisā,
Pret stikliem nevarībā cilvēks pirkstus plēš.

Un dienas murgainas, — kā kautuvē, kur miesas
Sen trīsot agonijā dobjū veto rēc —
Skrien sliežu pīnumos pēc kādas svētas tiesas,
Lai laiku panāktu, kas celtnēs pazaudēts.

Un nemiers drudžainais ar skrituļiem un ratiem
Un smagiem āmuriem arvienu skāļāk kaļ,
Un dzelžu putnus met pār okeaniem platiem
Un neļauj apstāt vairs un vērties atpakaļ.

Kā jūkli sajūk viss un griežas murgā trakā,
Bet celtnes aug un spiež, un šaurums smacē grūts;
Krit dzīve pēdējā kā akmens melnā akā,
Kam balto dvēseli no miesām jāizsūc.

Kuģis no Barselonas

Palma kā vēdeklis krastmalā plīvo,
Fellachs kur kokosa riekstu dzer kāri;
Ciņā ar odiem un saulgozi sīvo
Palma tam sauli un ēnas klāj pāri.

Kanāli laivas slid trauksmaini straujas,
Delfins vīrs limeņa parāda ragus.
Vērsis kāds aplokā nemierīgs maujas,
Soļus kā korridā cilādams smagus.

Port-Saidā sirēna nokliedza asi:
Kuģis kāds vētraini tuvojas krastiem;
Locis sen vēro tā flagas un klasi,
Augsti kur kaijas brēc, skrejot ap mastiem.

Aplusa vērsis, un fellachs top domīgs —
Kuģis no Spānijas ienācis ostā.
Kuŗš tad nu būtu vēl bailīgs un stomīgs,
Jūrā kas cietuši lai neaiziet postā!

Pilsētā dansings kāds brīnišķīgs liekas,
Obelisks senatnīgs iedūries zvaigznēs;
Ēģipte sirmā un saksofōns tiekas,
Kapā vēl Ramzesam sveicienus aiznes.

Tikai no rīta tā atstāja telpas,
Palika svešinieks vientulīgs sēžot:
Pietrūka viņam še gaisa un elpas,
Sirdi no milas un iegribām mēžot.

Saullēktā flagas jau matroži raisa,
Kuģis drīz iedrebas un atiet no krasta.
Donna Lukrecia kā līksme man gaisa, —
Laime vēl nava šai svešatnē rasta!

Donna Lukrecia, paveries sveicot
Sauli, kas spīdēja tevīm reiz zvīļi,
Vārdi lai neizskan korridu teicot,
Saki, ka visi tev bija tik miļi!

Aizbrauc tu tālu uz Indijas salām,
Pārnāksi kādreiz vai dzimtenē savā?
Aizmirsīs kalnāju strauti ar čalām
Tevi, kas skrēji reiz ziedainā pļavā.

TRĪS LAIMES

Romāns no latvju aizvēstures

(Turpinājums)

Deviņpadsmitā nodaļa

Pirmās sadursmes

Kad Rienis ar biedriem izgāja kalnu strēķa augstākā vietā, kur abpus kalnājam, lejā izplētās tālas aizaugušu ezeru liekņas ar alkšņiem un purva bērziem, tad viņš kādā attālā paugurā ieraudzīja kustamies milzīgu pūli. Ne viegli bruņoti sirotāji vai kaņavīri vien, — vesela ģints likās pārceļojam uz jaunu vietu ar visu mantu, ar sievām un bērniem, ar govīm, aitām, cūkām, ar ratiem, zemkopības rīkiem, rokas dzirnavām. Redzēja audekliem pārvilkta kulbas, kādās arī runtenieši bija ceļojuši priekš pusotra gada, redzēja ores, līdz malām piekļautas maisiem, tīnēm, šķirstiem, redzēja izgreznotus, skaistiem linu audekliem pārsegtus jaunu pūra ratus.

Izlūki ilgi noskatījās uz savādajiem kaņotājiem, kas nupat pabeidza nakts atpūtu, novāca podus un katlus, kur vārīts ēdiens, no dziestošiem, tikai viegli kūpošiem ugunskuriem, jūdza zirgus un vēršus ratos, lai dotos tālāk. Priekšā izgāja simts kārtīgi, karēviski apbruņotu jātnieku, priekšgalā spēcīgs vīrs, kaujas bruņojumā, ar skaisti aplokainu bruņu cepuri galvā un platu jostu ap vidu. Viņš grozīja un dracināja labo, tumšsarkano zirgu, vairākkārt pieauloja vēzai klāt, izrāva, vicināja zobenu, māja un kliecda kaut ko, laikam skubināja vezumniekus rīkoties ašāk. Pēc brīža no izceļotāju drūzmas atdalījās apmēram četrdesmit jātnieki un piebiedrojās iepriekšējam simtam. Tie bija drusku savādāk gērbušies un bruņojušies — tumšbrūnos svārkos, ar pīķveidīgiem šķēpiem, kamēr simts bija visumā gaiškrāsaini, iedzeltēni tērpies un bruņojies ar zobeniem un kaņavālēm. Krāsu pretstatī pret sniega plankumiem un nometnes aizmugurē esošo tumšo eglāju spulgajā rīta saulē skaisti nīrbēja. Visa jātnieku varza, ar padrukno vadoni priekšā, devās mērenos rikšos pa kalnāju, kamēr vezumi un kulbas palika vēl uz vietas. Gaišsarkanie jātnieki turējās vairāk priekšā, cieši slēgtā rindā, kamēr tumšbrūnie sekoja iepakalīs, diezgan plaši izlietā un vaļējā ķēdē.

Runtenieši sēdēja savos zirgos un lūkojās, kā tuvāk un tuvāk nāca svešnieku pulks, laikam gan viņus vēl nemaz nemanīdams. Sīki krūmiņi aizslēpa izlūkus, tikai viņu pelēkās galvas pacēlās pāri, ne augumi un zirgi. Viņi nozīmīgi pamāja cits citam ar acīm un nekustējās kā ieauguši krūmos. Simts soļu attālumā

svešo rindas pēkšņi sajuka, un vārdi, uztrauktas piezīmes aplidoja kareivju mutes. Daži no karavīriem rādīja tieši uz krūmiņiem, kur atradās runteniešu pulciņš. Tad vadonis apturēja visu varzu un pats ar dažiem gaiškrāsainajiem izjāja uz priekšu, spiezdams tumšsarkanīm piešus sānos. Viņš pētoši noraudzījās uz pusaizslēptiem izlūkiem, un visas sejas, dzestrajā gaisā iebrūnējušas, cepuru atloku un bruņu nolaidīgu apņemtās, rādījās tam svešas.

„Draugi vai ienaidnieki?“ viņš pēdīgi jautāja un pielika roku pie zobena, lai pastiprinātu vārdu iespaidu.

Runtenieši klusēja un nekustējās kā pelēki akmeņi.

„Ja draugi, varbūt, Zalāna ļaudis, stājieties manā pulkā; ja ienaidnieki, jūsu pēdējā stunda klāt,“ viņš draudīgi turpināja.

Tagad runtenieši sakustējās. Kaut gan pulciņu vadīja Rienis, tomēr viņš atrāvās atpakaļ, lai netiktu tūdaļ ieraudzīts, un deva zīmi Lūjānam, lai tas viņa vietā svešniekam atbild. Rienis pārāk labi pazina svešo vadoni kunigaišķi Tūtaru, ar ko tam bija bijušas ne visai draudzīgas satikšanās, viņš nevēlējās savukārt tikt uzreiz pazīts, jo ar to izjuktu izlūkošanas nodomi, un leišu uzbrukums tūliņ sāktos. Te bija vietā maza kaŗa viltība. Lūjāns palieca uz priekšu savu plecīgo stāvu un teica rāmā un dziļā balsī:

„Tas jums pašiem, svešinieki, jāzina, vai nākat kā darugi, vai ienaidnieki. Mēs jūs nepazīstam, neesam jūs aicinājuši, ne arī pie jums nākuši labos vai ļaunos nolūkos. Stāv jūsu rokā, vai tiekat saņemti ar godu kā viesi, vai padzīti ar kaunu kā ienaidnieki.“

Mierīgie, pašpaļāvīgie vārdi atstāja iespaidu. Tūtars itkā sadurstījās un tikai pēc brīža klusēšanas runāja un jautāja tālāk:

„Šīs zemes iedzīvotāji nav mums sveši. Tādēļ sakait, no kādas ciltis jūs esat: stuplieši, puragaiļi vai, varbūt, runtiņi?“ Pēdējo vārdu viņš izrunāja kā kavēdamies, sevišķi uzsvērdams.

Lūjāns galvenām kārtām gribēja vairāk izzināt par Tūtara pulka sastāvu un tiem savādajiem kulbeniekiem, kas ņudzēja jātnieku aizmugurē, nevis atklāt vadonim patiesību, un tālab viņš atbildēja šādi:

„Mūs sūtīja visas draudzīgās ciltis ispētīt, kas jūs esat un ar kādu nolūku nākat šai zemē.“

Tūtars uzreiz atdzīvojās. „Madars jūs sūtīja?“ Uz to viņam neviens neatbildēja, viņš satumsa atkal, pēdīgi parādīja ar roku uz kulbeniekiem un teica, negribīgi paskaidrodams:

„Tie ir izceļotāji, jūsu ciltsbrāļi, kas meklē vietu, kur apmetties uz dzīvi, es esmu leišu virsaitis un apsoliļos viņus uz šejieni atvadīt, jo viņi nezināja ceļa biezajos mežos.“

„Cita nolūka tev nebija, kunigaišķi, šai zemē?“ Lūjāns neatlaidās.

„Nav mans pienākums tev atbildēt, ne tev tiesība — prasīt par maniem nolūkiem,“ Tūtars atcirta jau asāk.

„Tā, Tūtār,“ Rienis, nenociedzamies, tagad parādījās starp saviem ļaudīm, „kam tev šie daudzie jātnieki, bruņas un ieroči, ja esi nācis ar mierīgu nolūku? Kuŗa reize nu ir, Tūtār, kad mēs atkal satiekamies vaigu vaigā?“

Tūtars paskatījās uz jaunekli, kā zibens pavīdēja tam atmiņa par baismo vēlā rudens nakti, par neizdzēšamo pazemojumu, kas visu laiku karsēja viņa prātus, gribu un atriebības domas. Vienā mirklī viņš izrāva zobenu, kas balti lāsmēņots saulē iemirdzējās, traucās nevaldāmi runteniešu pulciņam virsū un rāva sev līdz savus tuvākos jātniekus. Tak Rieņa ļaudis tai pašā mirklī apsvieda apkārt savus ātros, pinkainos zirgus un pazuda ieliekņā, krūmos kā paipalas, kā slidoši meža zvēri.

Izlūki izvairījās no cīņas. Viņi bēga, un leiši dzinās pakaļ. Runtenieši labi pazīstamā apgabalā viegli slidēja starp pauguriem, kalniem, ieliekņām, grāvām, krūmiem un biežokņiem. Leišu jātnieki netika tiem līdz un drīz tos pazaudēja no redzes un dzirdes. Mežs tapa kluss, tikai rubeņi tālē rubināja. Tūtars savilka savu simtu vienkopus, atstādams izceļotājus aizmugurē, un jāja uz priekšu, cerēdams nokļūt Runtiņa nometnē un to izpostīt. Sila rietumu malā pēkšņi sāka birt uz leišiem šautras no visām pusēm, kaut strēlniekus pašus neredzēja, jo tie izveicīgi slēpās kokos un krūmos. Rienis atkāpdamies bija saticis tēva vadībā šurp nākam visus ģintis karotājus, kas tagad no paslēptuvēm apšaudīja leišus un centās tos ielenkt. Lai nezaudētu ļaudis, starp kuŗiem bija jau ievainoti, Tūtars pavēlēja atkāpties uz klajumu. Runtenieši sekoja tiem uz pēdām gan kājām, gan jāšus, raidīdami šautru pēc šautras, kas spingdamas ieķērās koku zaros. Runtiņš jāšus veda savus ļaudis, smags, drūms, tumšs, ar vāli pie sāniem, ar zobenu, šķēpu un vairogu. Viņa varenie pleci nelīka zem bruņu un ieroču svāra.

Kad uzbrucēji bija izdzīti no meža klajumā, kur atradās to vezumi un teltis, tad runtenieši vairs tiem nesevoja, jo viņi, būdami mazākumā, klāja lauka kaujā varēja tikai zaudēt, taču vēl ilgi no mežmalas tos apšaudīja šautrām un apmētāja lingu akmeņiem. Vienīgi Runtiņš, segdams galvu un sejas augšdaļu ar vairogu, izjāja klajumā un tuvojās ienaidniekam, kas tūlī uzbruka. Tūtars gan vēl nepazīna sievas nolauptāju, taču viņš jūta pārdrošniekā pašu galveno vīru. Viņš negāja viens pret naidnieku, bet ar desmit drošsirdīgākiem jātniekiem atdalījās no citiem un aļoja pret Runtiņu, kas ar lielo zobenu mierīgi atgainījās no uzbrucējiem kā no knišļu bara un lēnām atkāpās uz mežmalu, tā ievilinādams leišus savu ļaužu šautru lietū. Sadursme drīz bija

uzskatāma par pabeigtu, jo neviens no pretniekiem to neveda līdz izšķirīšai uzvarai. Tūtars tāpēc, ka nepazina mežu un nezināja pretnieku skaitu, un arī tāpēc, ka nevarēja paļauties uz izceļotājiem, kas, runteniešu lielajiem spēkiem parādoties, tūdaļ sastājās ap vezumiem, sargādami sievas un mantu un nedomādami iziet atklātā cīņā. Runtiņš nevajāja Tūtaru atkal tāpēc, ka tā spēki bija par maziem, un ļaudis jāsaudz, lai gan viņš labi redzēja, ka ar pārdrošu strauju brāzienu varētu izārdīt vismaz izceļotāju vezumus un tikpat strauji nozust atpakaļ mežos.

Pavasaris pēc ilgās un izturīgās ziemas beidzot nāca. Saule, gan vēl tikai starp mākoņiem, kas te uzklīda, te novilkās, šodien kausēja sniegu, un maigs vējš garināja no vakariem. Diena pagāja mierīgi, klusi gatavojoties pulkos un pilis uz kaŗu.

Tūtars noturēja kaŗa padomi ar saviem priekšniekiem un izceļotāju vadoni Svarogu, kas vispirms gribēja savas ģints sievas, bērņus un mantas nogādāt drošībā, tālu no cīņas lauka, un tad tikai kaŗot. Leišu vadonis, redzēdams savu pirmo neveiksmi, atmeta nodomu pa bīstamo un nezināmo mežu uzbrukt Runtiņa pilij un nolēma doties uz bieži apdzīvoto Stupļa novadu, kas nebija no šejienes visai tālu. Apspriede notika starp izceļotāju aizjūgtiem vezumiem, kamēr kaŗavīri, jādelēdami un staigādami, ap-sargāja nometni. Mežs, kur notika sadursme un gar kuŗa malu vēl nesen šaudījās Runtiņa zirgu galvas, tagad noslēpumaini un draudīgi klusēja. Runtiņš bija atvilcis atpakaļ. Kamēr Tūtars ar virsniekiem tā stāvēja un spriedelēja, ko darīt, dienvidos parādījās svešs jātnieku pulciņš. Sargi to apturēja, savilkdami stopus un paceldami šķēpus. Tūtars ar Svarogu izgāja pretim noskaidrot lietu. Izrādījās, ka svešos jātniekus vadīja Madars, kas jau naktī ar ugunszīmēm bija dabūjis zināt par Tūtara iebrukumu un tagad nācis to uzmeklēt, lai vienotos par kopēju kaŗa darbību.

„Ko jūs stāvat un kavējaties!“ viņš uzsauca, apsveicinājies ar Tūtaru un izceļotāju vadoni. „Ķigļi uz Mairas pili! Mūsējie jau izgāja to ielenkt. Tēvs ar kaŗotājiem apstājās pie Kalniešu ezera. Stuplim kaŗaspēka maz. Mēs viņus ātri uzveiksīm un tad metīsimies uz mežņieku.“

Jaunekļa spars un drosme Tūtaru atdzīvināja. Viņš izstāstīja tam īsumā par sadursmi ar Runtiņu.

„Tad tas jau ir te!“ nepatīkami pārsteigts jutās Madars. „Es domāju, ka viņš vēl nezina. Tad mums sevišķi jāsteidzas. Zinājīs, ka viņš griezies šurp, es būtu viņa pērklim uzbrucis no otras puses un to nodedzinājīs. Nu nekas. Pasteigsimies.“

Tūtars pavēlēja saviem ļaudīm savākties vienkopus. Izceļotāju vadonis aizvadīja savas ģints vezumus, sievas, bērņus un lo-

pus pusjūdzi atpakaļ un paslēpa mežainā ielejā, atstādams par sargiem desmit vīriešus. Tur viņš domāja esam tos pilnīgā drošībā un pavēlēja ietaisīt aizcirtumu ap kādu kalniņu purvāja vidū. Uz šī kalniņa gan netika celtas ēkas, tomēr dažas dienas tas bija patvērums briesmās, un tur stāvēja izceļotāju teltis, iežmaugtas nolaistos kokos. Pēc tam Svarogs ar saviem trīsdesmit atlikušiem karavīriem piebiedrojās Tūtaram, un viņi devās uz dienvidiem, pārvācāmies ledū Susējas upi. Nonākot Rites kalnu kraupē, viņu priekšā atvērās Kalniešu ezera plašais, gašais purvs, pa kuru tecēja Salate, un aiz kura dienvidos pacēlās Stupļa un Mairas kalni ar savām robotām, teiksmainām pilīm. Madars apgalvoja, ka purvs esot ļoti akačains un neaizsalstot pilnīgi pat ziemā. Tālab nolēma, ka Tūtars apies purvu rietumos un uzbruks Stupļa novadam no dienvidiem, Madars turpretim ar izlūkiem dosies pa Rites kraupi uz Kalniešu ezeru un pievienosies Zalāna gaidošajiem pulkiem, lai šovakar vai rīt no rīta reizē ar Tūtaru sāktu uzbrukumu pileniekiem.

Zeme šaipus purva visur bija mežaina, karaspēku pārvietošanās notika pilnīgi nemanot. Tūtars aplieca diezgan lielu likumu ap purvu, šis apgabals viņam bija daudz labāk pazīstams, te zināma katra teka, kas savienoja Augšzemi ar leišu novadiem, un tālab viņš izveda savus ļaudis tik pareizi un droši, itkā staigātu pa savu sādžu olnīcām. Jātņieki klusu ciešot slīdēja starp varenajām priedēm un eglēm, kas slējās jautrajās debesīs, no sākuma viņi virzījās uz vakariem, pēc tam, kad purvs beidzās, uz dienvidvakariem un pēdīgi uz dienvidiem. Nekur viņi nesastapa nevienu dzīvu cilvēku, tikai lāčus, kas izbijās no bruņotā bara un aizkūleņoja, apvainoti rūkdami. Vienīgi pie mazā Velna acs ezeriņa, — ko vēlāk iesauca par Vaidu ezeru, — viņi uzdūrās ievērojamiem stupliešu spēkiem izveicīgā Jūdzona vadībā. Stuplieši bija meistari šķēpa mešanā un ierīkojuši mazu aizcirtumu, nogāzdami biezi skujainas egles, kā arī izlauzdami Velna acs ledu. Līdz ko parādījās ienaidnieki, vairāki šķēpi dingdami skrēja tiem pretim pa gaisu, un daži jātņieki, smagi ievainoti, novēlās no zirgiem.

Taču Tūtars ne uz mirkli neapjuka un neapstājās. Viņš pacēla zobenu un rīkoja strauju jātņieku uzbrukumu pret aizgāzni, pie kam izceļotāju vīri centās apiet stupliešus no sāniem. Izcēlās sīva, asiņaina kauja. Stuplieši, kaut gan ievērojamā mazākumā, cīnījās kā zvēri, viņi saņēma auļojošos uzbrucējus uz paceltiem šķēpiem, pārdūra zirgiem vēderus, nogāza jātņiekus, tad rāva zobenus no makstīm laukā un metās pašā ķermeņu biezoknī, cirdzdami un kapādami ar lielu niknumu, jo viņi kāvās par iemīloto vaideloti un virsaitieni, ko leišu kunigaišķis kopā ar naidīgajiem puragaiļiem gribēja nolaupīt. Pēdīgi viņu mazais pulciņš tomēr bija ie-

lenkts un neatlaidīgi spiests uz atlauztās Velna acs pusi. Tad viņi sakļāvās, plecu pie pleca, asā trijstūrī, un šķēpus izstiepuši, varogus pacēlušī, saliekušies, nikni spīguļojošām acīm, virzījās uz priekšu. Leišu mēģinājumi pārraut, salauzt viņu rindas, izārdīt dzelžaino trijstūrī, kam vidū stāvēja Jūdžons un vicināja zobenu, beidzās ar jaunām uzbrucēju asinīm, ievainotiem un līkiem. Kā varena plakta dzīts ķilis stuplieši iespiedās starp aplencējiem, atstūma daļu no izceļotājiem, kas, nolēkuši no zirgiem, kāvās kājām, pret ezeriņa krastu un pēdīgi ietrenca Velna aci, kur tie iešmuka izlauzītā, izčākstējušā, avošainā ledū un noslika. Stupliešiem nu ceļš bija brīvs, viņi atvairīja pēdējos uzbrucējus un aizsteidzās pie zirgiem, kas ne tālu mežā piesieti stāvēja. Tūtars ar atlikušiem, krietni sadeldētiem spēkiem neiedrošinājās pat pakal dzīties, skaitīja tikai savus ievainotos, kritušos, kā arī nonāvētos zirgus. Svarogs dusmīgi viņu lādēja, jo bija zaudējis gandrīz pusi no saviem ļaudīm: tie bija nogrimuši Velna aci. Aiz dusmām par neveiksmi abi vadoņi pavēlēja sagrābt stupliešu kritušos un ievainotos, kā dzīvus, tā mirušus, un bez žēlastības saviest ezeriņā. Smagi vaidi pacēlās mežā, kad dzīvie redzēja savu likteni, bet Velna acs dziļā dzelme burbulodama uzņēma visus. Kauja bija turpinājusies ilgi, un kad leišu pulks pēdīgi izgāja no meža Stupļa klajā novadā, kur rēgojās varenais pilskalns, tad bija jau vakars. Kaņotāji, nāvīgi noguruši, bet saniknoti, devās mierīgās sētās laupīt un meklēt nakts patvērumu. Zalāns, no otras puses gar Kalniešu ezeru ļoti tuvu pievirzījies nocietinātai Mairas pilij, velti nogaidīja Tūtaru un tikai otrā dienā varēja sākt pils ielenkšanu.

Divdesmitā nodaļa.

Pils aplenkšana

Rienis, iepriekšējā naktī negulējis, visu laiku gandrīz bez pārtraukuma pavadījis zirgā, sajūtās uzreiz ļoti piekūsis, kad tēvam ar ģints kaņaspēku pienākot, atlaidās prāta un dzīslu sasprindzinājums. Viņš gandrīz iemīga uz dumbēra un nespēja vairs notikumiem sekot, ne arī cīnīties, kad izcēlās apšaudīšanās ar leišiem un pēc tam Runtiņa pretuzbrukums. Viņš nīda Tūtaru ar skarbu naidu un labprāt būtu to nogalinājis uz vietas, kad tas pirmi lielmaņīgi runāja ar Lūjānu, tagad turpretim visas viņa jūtas pazuda visspēcīgā nogurumā, sevišķi vēl, kad pavasara saule vēlāk visai silti sāka zibināties caur kailajiem lapu koku zariem. Tēvs viņu sūtīja uz pili izgulēties, jo, ar visu dūšu, Rienis tomēr vēl bija tikai jauns zēns un nevarēja tik daudz panest kā nobriedis vīrietis. Un viņš jāja atpakaļ, palaida pavadu vaļīgi, ļāva zir-

gam savā dēņā iet, pats dudinādams klanijās, galva nolika līdz krēpēm, kas sapinkājušās karājās gar dumbēra apaļo kaklu.

Dumbēris, kas arī bija piekūsis, gāja lēni pa mežu, pēdīgi apstājās sila laukā, pie Vaiņoda mājas. Te Vaiņoda sieva, kuŗas vīrs bija aizgājis Runtiņa kaŗaspēkam līdz, ieraudzīja segloto kumeļu ar saknupušo jātnieku un iekliedzās bailēs, jo pirmā mirklī tai likās, ka zirgs pārnesis viņas vīru kritušu atpakaļ. Būdama vispār blāvīga un uz raudāšanu ātra sieva, viņa sāka laužīt skaistās, bet mājas darbos apķēpātās rokas un vaimanāt, pie kam cilājās kuplās krūtis kā zemes ciņi līganā purvā, plīvoja un kratījās tumši netīrā snātne, brūnie ielāpainie lindraki. Viņa daudz maz mitējās kliegt tikai tad, kad pamanīja, ka zirgs ir svešs, un arī pats jātnieks nelīdzinās viņas mīļajam mūža draugam, taču ir tad vēl viņa nedrīkstēja iet tuvāk, lai neieraudzītu savu nelaimi. Sievas kliegzieni, šņuksti un vaimanas uzmodināja Rieni no snaudas; galvu pacēlis, viņš ar lielu brīnēšanos noskatījās uz pārāk jūtēlīgo sievieti.

„Ko tu blauj kā negudra?” viņš pēdīgi uzsauca.

Nu Vaiņodiene pēdīgi aptvēra, ka ir pārskatījusies, noslaucīja svikla sarkāno saraudāto seju brunču stērbelē, ko pacēla uz augšu, pie kam atklājās varenas, baltas kājas pāri ceļiem, žigli pietecēja virsaiša dēlam klāt un jautāja, vai viņas Vaiņodis vēl dzīvs, vesels un kā iet kaŗavīriem. Rienis atbildēja:

„Labi iet. Iztrencām leišus no sila un padzinām kalnos. Vaiņodis kaujas kā vērsis, tam nekas nekait. — Vai tu nevari man iedot blodiņu piena un gabalu maizes? Gribas ēst.”

Vaiņoža sieva, priecīga par labajām ziņām, iznesa no būdiņas koka blodiņu ar pienu un krietnu rīku maizes. Rienis apēda, pateicās un atspirdzinājies jāja tieši uz pili.

Pils tumšajā istabā sēdēja Suja saknupusi, nekustīga pie sava dēla šupuļa. Ne vaibsts nenoraustījās tās bālajā sejā, kad Rienis ienāca, tā nejautāja nekā par kārļa gaitām itkā laukā tai nebūtu neviena tuva cilvēka, kā akmens viņa kleknēja, drūma, vienaldzīga, atstāta. Arī Rienis nebilda ne vārda, jo viņa bija nodevēja, kaut gan viņš atzina sevī, ka viņai ir zināms iemesls nodevējai būt.

Toties Dzilna bija vēl žirgtāka un čaklāka nekā parasts. Nokāvusi divus treknus aunus, viņa sacirta patlaban virtuves slietenī balti rožaino gaļu. Uz pavārda kāšiem karājās lieli katli, kur vira smaržīgi virumi, apakšā kurējās stipra liesmaina uguns, un Dzilna laida gabalu pēc gabala jauno gaļu katlos. Pa namiņa augšu kūpēja kupli dūmi.

„Vāru ēdienu kaŗavīriem,” viņa priecīgi attrauca uz Rieņa jautājumu, ko viņa tur darot.

„Visiem?”

„Visiem! Visai ģintij!”

Arī viņa nekā neprasiņa par kaņālauku, tik zilās kaislās acis pavērās vienu reizi dziļi un grūtsirdīgi. No viņas Rienis dabūja zināt, ka Runtiņš atstājis gar austrumu robežu, pret puragaiļiem, desmit vīrus, viņu vidū Klurģi, kas, lai gan šķirts no Rieņa, esot sevišķi rosīgs kaņotājs.

„Mēs, sievas, turam pie pavārdiem sakumus un dakšas,“ viņa piebilda ar lepnumu, „un kad vajadzēs, kausimies, ka lindraki griezīsies pa gaisu.“

Nu Rienis bija mierīgs par pils drošību un likās gulēt. Līdz ko nolaidās miesa uz lāviņas, viņš tūdaļ ieņēma miegā kā dziļos rāmos ūdeņos. Nepamozdamies viņš gulēja līdz vakaram, sārts, bezrūpīgs, bezsapņains, lai gan tik daudz briesmu vijās apkārt, ka arī guļa varēja tapt tumša un murgaina.

Pievakarē pārnāca Runtiņš ar daļu no ļaudīm. Pārējie palika sargos visapkārt nometnei. Viņš izstāstīja visu, kas bija noticis, un paziņoja, ka Tūtars ar savu kaņaspēku un izcelotājiem nocēlies no vietas un aizgājis uz dienvidiem. Rienis pamodās un uztraukts klausījās. Tēvs runāja lielajā istabā ar Dzilnu un dažiem kaņavīriem, kas bija reizē ienākuši pili. Tie ēda Dzilnas vārīto virumu un treknos aunus.

„Tad viņi uzbruks Mairai!“ Rienis teica, iznācis pie tiem. „Es tūliņ jāšu uz Kalniešiem.“

Runtiņš pavērās viņā ar neparasti sirsnīgu skatu zem krūmainām uzacīm, tās nebija vairs smagās baigās burvja acis, kas tur raudzījās, bet mīlas, tēvišķas.

„Tagad ir bailīga jāšana, dēls,“ viņš teica lēni. „Nevar zināt, kas tur notiek. Puragaiļi vis esot sacēlušies. Tūtars turp aizbrāzējās.“

„Nē, man jābūt pie Mairas. Viņai nav nu neviena aizstāvja. Un arī tev, tēvs, būs jāiet ar visiem kaņotājiem palīgā, jo no mūsu pils briesmas pagaidām novērstas. Tie ir mūsu vienīgie draugi šai svešajā zemē. Rīt es raudzīšu tev atlaist ziņu par visu, kā tur būs. Ar visu ģinti mums jāiet palīgā, jāiet, jāiet,“ viņš atkārtoja un izsteidzās no istabas.

Pie Kalniešu ezera netālu no Mairas pils blāzmoja laukos uguns kuri. Tur Zalāns bija apmeties ar savu sāvāktu kaņaspēku, un tam pretim stāvēja stupliešu vīri, klusi, neredzami. Rietumos vēl nespīdēja ugunis, Tūtars vēl nebija pienācis, aizkavējies kaujā ar Jūdzonu pie Velna acs, vienīgi kādas mājas aiz Stupļa kalna baigi dega, mezdamas drausmīgu atspīdumu naktī. Tās bija aizdedzinājuši Tūtara ļaudis dusmās par ciesto neveiksmi pie ezeriņa. Ugunsgreks jau noteikti vēstīja kaņ, zeme vairs nebija droša un mierīga.

Rienis Stupļa apdzīvotā novadā vēl šaipus ezeriem bieži sa-

stapa bruņotus vīrus, kas pa diviem, trim kopā apstaigāja ceļus un mājas. Tie apsauca, apturēja un izvaicāja viņu. Kad viņš teicās esam no runteniešiem, tad viņi sevišķi gula virsū ar jautājumiem un gribēja zināt, kā beigsies sadursme. Ap Mairas pili sargu ķēde stāvēja tik cieši, ka tikai ar pūlēm izdevās tai cauri tikt. Vēsās purva un ezera miglas plandījās nakts vējos ap pilskalnu, un svētā uguns kā sarkana zvaigzne dega augstajā klāstā. Pils šaurā sēta, kas ietvēra ēkas, bija pilna karavīru, kas apsauca Rieni un sacīja, ka bez Jūdzona ziņas nevienam nav brīv ielaist pili. Pie biezā žoga iekšpusē stāvēja pieslieti metamie šķēpi veseliem kūļiem, vairogi, vāles un kaŗa cirvji. Te bija kaŗa cietoksnis, ne vairs mierīgā Laimas svētnīca, kur skaistā vaidelote risināja dievotās burvības, zintes un gudrības. Te stāvēja bruņuvīri gatavībā uz nesaudzīgu cīņu. Retu gaismekļu nespodrā spīdumā šķēpneši staigāja pa sētas iekšpusi, šķēpneši stāvēja pie vārtiem, lejā un tur, kur mirdzēja nometnes uguns kuri. Visa zeme sacelta kājās ar pagājušās nakts ugunīgajiem briesmu zīmoliem. Kad Rieniis pēc tam, kad bija pastāstījis, kas viņš ir, no kurienes un ar kādu nolūku nāk, tika ielaists iekšā, tad viņš atrada Mairu bruņu cepurē un karotājas tērpā sēžam pie jaunā bērna šūpuļa. Šis neparastais skats viņu tā satrieca un aizkustināja, ka viņš iekšēji ieraudājās, lai gan neviena asara neizspiedās no acīm. Vaidelotes seja izskatījās vēl bālāka nekā parasts ciešajā, ar metala plāksnītēm apšūtā cepures nolaidnē, kas pelēki aptvēra tās vaigus. Viņa pavērsa uz Rieni mierīgās acis, savādi pārmainījušās, aukstas, kareivīgas. Iepretim uz soliņa sēdēja Jūdsons, galvu nolaidis uz leju un iespiedis delnās. Arī viņš nupat bija ieradies pili pēc tam, kad bija devis pēdējos nakts rīkojumus. Greznais bajāra tērps bija aptašķīts asinīm niknajā kaujā pie Velna acs, viņš nebija paguvis pārģērbties.

„Mēs esam sakauti pie Velna acs,” viņš stāstīja vienmuļi. „Es zaudēju desmit vīrus, trešo daļu no aizcirtnes. Kaut gan Tūtaram krita vismaz divreiz tik daudz, tomēr mūsu zaudējumi ir smagāki, jo karavīru mums ir mazāk. Rīt droši vien mūs galīgi ielenks. Zalāns ar Madaru jau šodien pienāca tik tuvu, ka mēs tikko varam atvairīt viņu priekšējos sargus no lejas ēkām. Vienīgi Tūtars, krietni izpēries asins pirti, nav vēl klāt. Viņš dedzina mūsu mājas, laikam deg mans ciems,” karavadonis piemetināja, pavērdamies pa lūku, kur sitās un plaiksnījās kā svilstošs putns sarkans nemierīgs gaišums. „Rīt viņš droši vien pienāks. Lielo pili viņi laikam nemēģinās ielenkt, jo to ieņemt pārāk grūti. Taču virsaitis Stuplis nedara nekā, lai nocietinātos un aizstāvētos. Viņš paļaujas uz savu valdonīgo cieņu un dievotiem vārdiem. Kaut dievi tiešām atvairītu briesmas no viņa sirmās galvas! Mairai un mums būs jāiztur aplenkums.”

Kaŗavadonis pacēla nopietnu raiŗu pilnas acis uz Rieni.

„Vai jūsejie nāks mums palīgā?”

„Rīt mans tēvs būs klāt ar visiem ģints kaŗotājiem,” Rieniis pārlicinoŗi atbildēja, iespiedis zobenu starp ceļiem un klusi sēdēdams kareivīgai Mairai blakus.

„Ja jūsejie pienāks laikā, tad iespējams novērst aplenkumu, un varbūt, sakaut pretiniekus klajā laukā,” turpināja vadonis. „Kā man izdevās izzināt, viņu spēki nav nemaz tik lieli. Tūtars no sava novada tāluma dēļ nedabūs papildinājumus, puragaiļi iedomīgā virsaitēna dēļ ne visai grib kauties, atskaitot kādus divdesmit atvāzanos puīsus, kas pulcējās ap Madaru. — Vai mums pili pietiks pārtikas, lai izturētu aplenkumu vairākas dienas?” viņš griezās pie Mairas.

„Apakŗzemes pagrabi pilni ar gaŗu, sviestu un saknēm, ir arī maize, milti un putraini,” atbildēja grēcīgā vaidelote, viegli aijādama šūpuli, neskatīdamās ne uz vienu no braŗajiem kaŗotājiem, domādama savas tālas, stingras domas.

Jūdzens, ko Rieniis agrāk nekad nebija seviŗķi ievērojis, domāja par visu, viņa galva atradās nemitīgā darbā. Asiņu svītra bija uzsprīkstējusi uz grezno svārku zeltītās iemalas, dzeltēnie zābaki bija kāpuŗi pār cilvēku miesām, mīdījuŗi tās un mirkuŗi sulu brūnumā, tomēr ŗis cilvēks runāja tik mierīgi un cienīgi, itkā nodotu Rieniim augstā virsaiŗa Stupļa ielūgumu medībās. Rieniis jauneklīgā vientiesībā apbrīnoja Jūdzonu, un gribēdams tam kaut kā palīdzēt, ieminējās:

„Varētu manējiem aizlaist pa nakti ziņu, lai tie taisās ātrāk.”

„Tas būtu gan jādara,” bajārs tūliņ piekrita, „tikai — kas to uzņemsies? No mūsu ļaudīm retais zina ceļu uz jūsu novadu. Vienīgi Raipulis kā manīgs okŗķeris ir smalki izloŗņājis visu apgabalu un ir bijis, jums nezīnot, vairākkārt arī jūsu nometnē. Es tūliņ viņu pasauķķu.”

Ienāca sārtais vārdu bērējs kareivis, kas vakar Mairai paziņoja Tūtara iebrukumu un sacēla ugunszīmju trauksmi kalnos un lejās. Jūdzens tam saprotami un skaidri iestāstīja:

„Tev jājāj uz Runtiņa pili un jāziņo tur, lai Runtiņš, uz Rieņa, virsaiŗdēla, velēšanos, pēc iespējas ātrāk nāķ ŗurp ar visu savas ģints kaŗaspēķu.”

„Tas man nieķķ — to es viens divi izdarīŗķu,” nobēra Raipulis smaidīdams; viņš nebija piedalījies kaujā pie Velna acs un vēl nepazīna, nebija redzējis īstas kaŗa briesmas. Kā visiem jaunekļiem viņam kaŗš ŗķķita ļoti pievilcīga un aizraujoŗa lieta.

Jūdzens mierīgi turpināja, kā nebūtu dzirdējis Raipuļa izsauķķienus: „Tu tai pašā reizē vari aizjāt pie ezergala Tilviķķa un pajautāt, vai viņš arī nevar mums kaut kā palīdzēt, vismaz apdrau-

dēt puragaiļus no muguras puses, lai tie nekopotu visus spēkus pret mums. Izdari to, miļlais zēn, tikai esi uzmanīgs un nekrīti puragaiļiem nagos."

"O, tie velni mani nekad nedabūs rokā!" Raipulis ātri izsaucās.

"Labi. Ņem atpūtinātu zirgu un jāj žigli. Šai naktī jau tik vai tā neviens negulēs."

Raipulis izsteidzās. Palicēji klusēja brīdi, un katrs nodevās savām domām. Jūdzons atkal nodūra galvu un delnās apslēpa acis, lai tās greizsirdīgas neredzētu laimīgo Rieni, ko ļoti mīlēja dievišķīgā vaidelote: — viņš pats tai nekad nebija drīkstējis tuvioties. Maira, ieaijājusi maigo bērnu miegā, piecēlās un savā kareiviskā tērpā izskatījās vēl staltāka un smudrāka nekā senāk. Viņa sacīja:

"Palieciet jūs te, cīnītāji. Es iešu pakurt mūžīgo uguni, lai neizdziest. Šovakar man nav nevienas palīdzes, neviena bajāru meita nav nākusi, itkā kaunētos no netiklās vaidelotes. Man vienai pašai jā rūpējas par Laimas uguni dienu un nakti."

"Atļauj man iet tev līdz," Rienis lūdza.

"Nāc, ja gribi."

Jūdzons nepakustējās.

Atkal viņi kāpa pa kāpēm augšup kā senu reizi, kas bija sākums visiem tagadējiem notikumiem, tās reizes dēļ tagad klajumā dega kaņaspēka nometņu gunkuņi, māju ugunsgrēki, tās reizes dēļ Jūdzona krāšņie svārki bija aptraipīti asinīm, un viņš pats palika sakucis sēžam kā vientuļš, greizsirdīgs akmens, tās reizes dēļ sabangojās ciltis, un zemē plosījās nemiers, kam galu nevarēja paredzēt. Augšā uz klāsta viņus apņēma pasaules zuzošie vēji, tagad auksti, mitras miglas piesūkušies, atkal šķita, ka Dievs laižas garām mūžīgā šalkā, ciets, bargs, bruņās un ieročos dārdošs, asiņu alkstošs, ne vairs maigs un glāsains. Rienis pacēla pirkstus uz augšu un izplēta, kā toreiz bija darījis, taču aukstums tos stindzināja, un viņš atrāva atpakaļ. Bezgalība bija tikpat liela un varena, tikpat mūžīga kā toreiz, un klajums sauca ar ugunīm uz varoņu darbiem. Piepildīties vajadzēja visām lietām, ko Laima lēmusi, ir labām, ir ļaunām.

Uguns uz akmens klāsta bija labi vien saplakusi, mitruma nomākta, kas kāpa no apkārtējā purva pa pusei atkusušajiem akačiem uz augšu. Maira parušināja ar biguli ogles, kas vēl kvēloja, un viegla liesmiņa uzplīvoja uz augšu. Viņa uzmeta klēpi malkas, uzpūta liesmu, drīz krāšņi un skaisti atkal dega svētuguns visai pasaulei.

"Es droši vien pēdējo reizi stāvu ar tevi uz šī klāsta," sacīja

Maira, „varbūt, šī ir vispār pēdējā nakts, kad esmu ar tevi kopā. Es neparedzu nekā laba no šī kaŗa.“

Rienis mēģināja viņu iedrošināt.

„Tev nekādas briesmas nedraud, mēs tevi aizstāvēsim.“

„Tie ir tikai vārdi: neviens nespēj aizkavēt Dēklas nolemto. Paskaties uz šīm kaŗa ugunīm: visa zeme sacēlusies pret mani, tur nav tikai mani ienaidnieki, atraidītie un saniknotie precinieki, tur ir daudzi, kas man nevēlēja ļaunu, kas mani cienīja. Visa zeme sacēlas pret mani, jo es pārāk aizrāvos no gaišajām laimēm, nenesu ziedus Zemes mātei. Zemes māte necieš nevienu, kas pārāk attālinās no viņas un lido gaisos. Visa dzemdētājas un visa saņēmējas roka izstiepjās pēc manis, zemes balss sauc mani atpakaļ. Atminies, kā Jāņu naktī tu pastāvīgi sauci, kad rādīju tev dievu pasaules: es redzu, kā mironi aprok zemē. Tas ir tiešām vienīgais un svarīgākais, ko mēs cilvēki zinām. Mironi aprok zemē, tam pāri netiek neviens.“

Viņi iegāja mazā tornīša telpā, atsēdās uz soliņa un raudzījās pa lūkām uz visām nakts pusēm. Mairai ilgi klusējot, Rienis iebilda:

„Tev nevajadzēja attālināties no zemes.“

„Arī tu to saki. Man kā kokam ar saknēm vajadzēja ieaugt šai zemē, turēties cieši, sūkt dzīvības sulas no tās. Es gribēju laimi, gribēju lidot gaisos, gribēju viena un lepna būt, tiešām, arī biju un esmu viena.“

„Tev vajadzēja savienoties ar mani visu cilšu priekšā, tad tev neviens nekā nepārmestu, nesaceltos pret tevi.“

Viņa pasmējās. „Galu galā vēl labāk būtu bijis man savienoties ar Madaru vai Tūtaru. Tie taču daudz vecāki un stiprāki zemes valdnieki nekā tu.“

Rienis sajuta aukstu svešumu dvešam starp viņu un sevi. Viņš paliecās uz priekšu un satvēra vaidelotes roku, lai tā tieši manītu viņas itkā attāliņošos būtni.

„Lai nu būtu bijis kā būdams,“ viņš teica pirmatnēji, „tu esi visādi labi darījusi. Es palikšu ar tevi līdz galam.“

„Tu jau saldi proti mierināt,“ viņa pasmaidīja saulaināk un vieglāk. „Tiesa, es jau pati pie visa vainīga. Es ieraudzīju košas pasaules un negribēju vairs no tām šķirties. Es biju savādāka nekā citi šejienes ļaudis, nu man ir brīvība savādi nomirt. Zeme sauc, — es jau nākšu, nākšu, trūdaliņ, drīz nākšu.“

Zuzošie vēji šalca pāri, tālumā kaŗa ugunis mirdzēja kā ne-novīdīgas acis.

„Tikai viena man žēl: mazā,“ viņa turpināja. „To es vēl negribētu atdot zemei, ne uguns liesmām. — Cik jaukas un burvīgas parašas ir mazajam, kā viņš jau smejas un priedājas pats par sa-

retajām sargu ķēdēm un pamazām spieda tās atpakaļ. Šautras un lingu akmeņi žvingoja no vienas puses uz otru, taču mazais aizstāvju pulciņš nespēja atturēt uzbrucējus. Viņi svilpināja šautras no cinkslainiem atsperīgiem stopiem, akmeņu lodes aizkauca pa gaisu un atsitās pret uzbrucēju cepurēm, pleciem un zirgu galvām, tomēr ienaidnieks lēni un neatturami nāca tuvāk un tuvāk. Dažubrīd puragaiļi skrēja skriešus, nepacietīgais Madars tos budināja samīt, sagrūst čupā aizstāvjus, tomēr drīz tiem bija jāapstājas nevarībā, jo zaudējumi no bultām un metamiem šķēpiem bija pārāk lieli, daudzi sabruka asinīs. Tad viņi atkal turpināja lēno, apdomāto uzbrukuma gājienu, sekodami uz pēdām stupliešiem, kas gausi atkāpās.

Tai pašā laikā dienvidvakaros parādījās cits uzbrucēju pulks, gan vēl patālu: tikko saredzami ļaudis kā skudras vēlās pār pauguriem un pakalniem. Tūtars, pielāpījis priekšvakara kaujās dabūtās brūces un pastiprinājies bagātās mājās ar ēdieniem un dzērieniem, nāca ar savu kaŗaspēku. Viņš atstāja sāņus un savā aizmugurē Stupļa varenās pils cietoksni, jo spiegi tam naktī saskaņā ar šejienes iedzīvotājiem bija ziņojuši, ka lielajā pilī gandrīz nemaz neesot kaŗotāju, vienīgi pats vecais virsaitis vientuļi kā vājprātīgs klistot pa daudzajām istabām, cilājot savus vieplis un griežot rakstu zīmes gluži kā miera laikos; viņš neesot gribējis un negribot kaŗu, kaut arī viņa zemi un meitu paņemt siŗotāji. Tūtars tad arī netraucēja un neaiztika veco kungu, ko viņš sevī augsti cienīja un kas viņam bija daudz laba darījis. Viņš gāja gaŗām lielajai pilij un tuvojās mazajai svētnīcai, cerēdams sagūstīt skaisto, spītīgo vaideloti dzīvu. Arvien tuvāk un tuvāk jāja viņš ar savu kaŗaspēku, no kuŗa laba daļa bija pazaudēta vakardienas kaujā pie Velna acs.

Puragaiļi pa tam vēl nebija salauzuši stupliešu pretestību, kas arvien pieauga, jo mazāks kļuva atvairītāju aplis ap pili. Dažā vietā jau nonāca līdz zobenu un vāļu cīņai, kāvās vīrs pret vīru ar lielu niknumu. Pašā lielākā drūzmā lauzās Madars, spītīgo zodu pabīdījis uz priekšu, zvērīgi zvīlojošs, viņš trenca aizstāvjus kā paipalas: tie viegli, veikli un lokani atlēca un atkal pielēca, izdalīdami ar saviem smailajiem zobeniem asus, nāvīgus cirtienus.

Tikai ap pusdienas laiku, kad Tūtars ar strauju, pēkšņu jātnieku plūsmi izklīdināja aizstāvjus dienvidus pusē un pieauļoja tieši pie pils pakājes, abi uzbrucēju pulki savienojās lokā, un pils bija ielenkta. Aizstāvji atkāpās laukos un daļa pilī, kur piepildīja visas malu maliņas, visas istabas un gaitenus, atskaitot Laimas istabu, ko Maira noslēdza; viņi sakāpa arī jumtā un apšaudīja no turienes ielencējus šautrām, turēdami šķēpus gatavus mešanai.

Pils bija ielenkta.

Turpinājums nāk. burtnīcā.

Dzimfenē

1

Jau Daugavas krastā kad paceļos,
Māj tālumi zaļi un zili.
Ak, svēta šalkoņa garu man skauj, —
Tur šalc mani šalkoņu sili.

Jau Daugavas krastā kad paceļos,
Ak lauki, mani plašie lauki!
Grib jaunās dienas sirds sveicināt,
Ka bijis viss ir tik jauki.

Tā atgriezīs itkā mīlētājs sens
Pie savas dvēseles mīlās;
Kā zelta lietus pāri man list,
Sauc mirdzumā ielejas zvīlās.

Un liepas alejā rindojas jau,
Un ozolos nošalc vēji. . .
Vai mani vārdā nosauca kāds?
Balss tāla kur noskanēja.

Un šķiet jau, ka dziesmu dzirdētu to,
Ko tautas koklētājs zina,
Un dziesmā tajā tiek vaļā segts,
Ko gadi sen krēslībā tina.

2.

Nu kalnā jau lielceļš. Kā tālumi māj!
Un dvēsele aiztris saldi. . .
Lūk, leišu meži pamalē guļ,
Tur teikas un senatne valda.

Un ezers mirdz dziļi nolejā,
Pie krasta niedrāji šalko.
Ak zeme, mana zeme, dzimtene,
Kā savādi gars nu alko!

Es panāku gadus, laiks atpakaļ nāk. . .
Tur dābollauks smaržu ceļ gaisā.
Un rudzu druva kā viļņojas,
Un ziedus vējš apkārt kaisa.

Reiz kāzu brauciens te steidzās spējs,
 Bij dziesmas un pulksteņi šķinda.
 Balts veļu gājiens man preti nāk,
 Bezgala atmiņu rinda. . .

Ak lauki, kur tautas daiņa aug
 Ar sērām pilna un prieku,
 Jūs dusat, kā zilganā apsegā
 Dus senie dziesminieki.

3.

Un sils jau sagaida pakalnā
 Ar saldu šalku un ēnām,
 Tur tekas tūkstošas krustojas,
 Kas jāstaigā bija reiz zēnam.

Kā zelta pulkstenis dzeguze zvan', —
 Ko sērīgs šis sauciens liekas,
 Ar eglēm tumši augstajām
 Kad atkal man jāsatiekas?

Un sila balodi dūdojam
 Kad dzirdu kā jaunību savu,
 Es atminos, meitene mirdzošā,
 Tad kautro valodu tavu.

Te mežu klusumā glabājas
 Tie vārdi, kas mulsumā biklā,
 Kā pumpuri vaļā raisījās
 Tev pirmā atziņā tiklā.

Ak, šalkojiet sili! Kā vieglais vējš
 Viss skrējis mūžībā tālā. . .
 Ko bite meklē saldumu vairs
 Nopļautā pļavas vālā?

Ak, šalkojiet sili! Kaut būtu tā,
 Ka rekviēms man jūs kļūtu,
 Un galotnes augstas man dziedātu, —
 Tad pēdējos sveicienus gūtu.

Reiz stirnu žiglu es redzēju
 Pazūdam biezoknī baigā.
 Ak, gaišās dienas tik žigli skrien,
 Tik skumjas palēnām staigā.

4.

Jau lauku celiņš. Apaudzis viss
Ar dzeltenām magariņām.
Tik viegli ir soļiem maldīties
Un apstāties pie viņām.

Lūk, diķis lejā ar kalvām pilns,
Tur griezas sev līdzus vija
Un gaišās pusnaktis modrīgas
Kā uzticīgs pulkstens bija.

Māj rija pelēka. Kore stāv
Pret vasaras mākoņiem klusa.
Pie susošanas labības rudeni
Bij vectēvam silta dusa.

Mans ābeļdārzs pelēks, pelēks un kluss
Kā tautas dvēsele pati, —
Tur dziedāts un smiets, tur raudāts daudz,
Tur sapņi ir darināti.

Tur ēna vasaras pusdienā,
Kad pērkons aizbrauc pār lauku.
Tur bišu drava, tur san un dzied,
Nes saimnieks tur medus trauku.

Un pagalmā ganuzēns baltmatis stāv.
Labdien, tu vanadziņ jaunais!
Mans ganuzēns pazūd klētiņā, —
Nezina pats, kādēļ viņš kaunas.

Gail's nodziedās pusdienas klusumā.
Vairs nenāk sagaidīt māte. . .
Ko lielais nogurums apņēmis,
Tie kapkalnā guldināti.

Pie vecā lieveņa puķes zied
Kā mūžības dārzā tik maigas.
Pasaules plašums tam aizmirstas,
Kam soļi te garām staigā.

5.

Un iznāk saimniece smaidīgā
Ar latvisku labdienu preti.
Pats darba laiks tagad, un ciemiņi
Te lauku nomalē reti.

D Z I M T E N E

Un istabā vecā aicina,
Lūk, lizda sena vēl gaida;
Vecs, pulksteņa sejs, kaut apkvēpis,
Kā paziņa preti man smaida.

Nu apsēsties, ciemiņ! Un saimnieks nāk,
Baskājām, rūsganu bārdu,
Un viesim lai slāpes remdētu,
No pagraba miestu nes gardu.

Un sarunas raisās. Tiek sūdzēts viss,
Kas sirdi un domas spiedis,
Cik rūpju bijis, cik augļu maz.
Un liktens ko katram spriedis.

„Nē, nava vairs seno tikumu,
Viss kļuvis citāds pēc kara, —
Ne darbs, ne pienākums vairs ko vērts,
Tik visur nauda no svara.“

Tad raduraksti tiek cilāti:
Viens otrs jau mūžībā gājis,
Un dažs ir aizmirsis dzimteni
Un svešumā mantas sev krājis.

Lūk, paaudze jaunā no lauka nāk,
Zils debess no acīm smaida.
Tiem sapņi sirdīs un rokās spēks,
Tie tikai ritdienu gaida.

Un redzu pats sevi, kā citreiz bij,
Un kāds pie auss man saka:
Kad iztvīcis esi, te nodzerties nāc,
Te mūsu spēka aka.

6.

Es izeju laukā. Ak, mans lauks,
Ak, mākoņi, druvas un vēji!
Un jūtu: pats dieviņš man pretī nāk,
Un sirds top vesela spēji.

Sen mieru es esmu pazaudējis,
Kur ielās signāli saucas,
Un sejām, un mērdēm nāvīgām
Prāts līdzī bezgala traucas.

*Te vakars kad rožaini greznojies nāk,
Es redzu jātnieku seno,
Kas baltā mākoņkumeļā sēd
Un mirdzēdams debešus dzenā.*

*Man liekas, viņš mani atnesis šurp
Lai liktu atkal reiz dusēt;
Par visu, kas maldos neiegūts,
Šais klajumos vajag klusēt.*

7.

*Ir laukā krēsla. Kluss akas vinds.
Jau lizdos guļ bezdelīgas,
Un visi soļi jau apstājas,
Tiek steigas pat nevarīgas.*

*Varbūt Dievs mieru man sirdī liks
Šai naktī, kad esmu mājās,
Un gultas līnu palagi
Tik visi balinājas.*

*Varbūt Dievs mieru man sirdī liks, —
Lūk, bībele klusā plauktā. . .
Pie vakara dzēriena, liekas, kāds
Man debess klusumu jauktu.*

*Ir paņēmis savā klēpī kāds
Šos cilvēkus, laukus un māju.
Un aizmiegot pasaka prātā nāk
Par septiņgulētāju. . .*

*Bet zinu: rītā birzis šalks,
Būs liksmīga ligošana,
Un celsies bezgala mirdzumā
Dzimtene, dzimtene mana.*

ZIRGU TIRGOTĀJA MEITA

No noveļu krājuma „England, my England“.

No angļu val. tulk. A. Līventāle.

Un tu, Mabel, ko tu iesāksi!“ Džojš vīzdegunīgi iejautājās. Viņš pats jutās nodrošināts. Nemaz neklausīdamies uz atbildi, viņš novērsās, uzlika tabakas graudiņu sev uz mēles gala un izspļāva ārā. Viņš nebēdāja vairs par citiem, kopš pats jutās nodrošināts.

Trīs brāļi un māsa sēdēja pie skumja brokasta galda, vienaldzīgi un pavirši apsprieždamies. Ar rīta pastu bija atnests pēdējais trieciens dzimtas turībai, un visam bija beigas. Pat drūmā ēdamistaba ar smagajām mahagoni mēbelēm likās gaidām uz aizvākšanu.

Apspriešanās neveda ne pie kādiem slēdzieniem. Visus trīs vīriešus bija apņēmusi savāda viltīguma dvesma, kad tie kavējās pie galda, smēķēdami un garlaicīgi spriedelēdami katrs par savu stāvokli. Jaunava bija vientuļa. Tā bija pamaza auguma, saīguša izskata, gadus divdesmit septiņus veca. Viņa nedzīvoja brāļu dzīvi. Viņa būtu diezgan skaista, ja viņas sejai atņemtu trulo satīngumu. Brāļi to sauca par „buldoga“ izteiksmi.

Ārā atskanēja zirgu soļu dunona. Visi trīs vīrieši tapa uzmanīgi un pagriezās pret logu. Aiz krūmu žoga, kas šķīra pagalmu no lielceļa, varēja redzēt staltu zirgu kavalkādi, ko veda projām. Tie bija pēdējie zirgi, kas gāja caur brāļu rokām. Jaunie vīrieši pavadīja tos nenovīdīgiem skatieniem. Viņus biedēja dzīves sažņaugšanās, un posta sajūta laupīja tiem iekšējo brīvību.

Un taču tie bija diezgan brangi zēni. Vecākais brālis Džojš bija trīsdesmit trīs gadus vecs, plecīgs un veselīgi sārts. Viņš tina melno ūsiņu ap resno pirkstu. Bet viņa skatiens bija sekls un svaidīgs. Smejoties viņš jūteklīgi atklāja zobus, un viņa izturēšanās bija muļķīga. Tagad viņš ar nevarīgu trulu skatu vēroja zirgus.

Lielie darba zirgi traucās gaļām. Tie bija sasieti pa četriem rindā un nogriezās no lielceļa pa tuvāko sānceļu. Viņu smagās kājas atstāja dziļas bedres melnajos dubļos. Viņu lielie apaļie gurni varenī šūpojās. Griežoties ap stūri, viņi drusku pamīdījās uz vietas. Katra viņu kustība pauda lielu snaudošu spēku un trulumu, kas lēma tos verdzībai. Zirgu puisis atskatījās atpakaļ un parāva grožu. Un kavalkāde nozuda sānceļā.

Džojš noskatījās tiem pakal sastingušām acīm, kurās nebija nekādas cerības. Zirgi viņam bija tikpat kā paša miesa. Viņš juta, ka viņam un zirgiem vienāds liktenis. Viņš bija saderināts ar kādu sievieti, kuŗa bija tikpat veca kā viņš, un kuŗas tēvs bija kādas kaimiņu muižas pārvaldnieks. Gan sievastēvs gādās viņam darbu. Viņš apprecēsies un ieies jūgā. Brīvai dzīvei bija beigas. Turpmāk viņš būs darba dzīvnieks.

Viņš neveikli novērsās. Zirgu soļu klaboņa vēl skanēja viņam ausīs. Tad viņš aušīgi un strauji sagrāba no šķīvjiem speķa ādas un iesvilpdamies pasvieda tās sunim pie kamīna. Viņš vēroja suni, kā tas aprija ēsmu un pēc tam sāka lūkoties viņam acīs. Viņa seja saviebās smīnā, un viņš sacīja spiedošā balsī:

„Gribi vēl speķi, ko, tu mazais l — —?“

Suns gausi un drūmi paluncināja asti, pietupās, saritinājās un atkal nogulās.

Atkal pie galda iestājās drūms klusums. Džojš nemierīgi grozījās savā krēslā, negribēdams aiziet, kamēr dzimtas konklāvs nebija beidzies. Otrais brālis Frēds Henrijs bija slaidis, gaŗām veiklām kājām. Viņš bija aukstasinīgāk noskatījies zirgu aizdzīšanā. Ja viņš bija dzīvnieks tāpat kā Džojš, tad tomēr dzīvnieks, kas valda, bet ne pār ko valda. Viņš prata savaldīt katru zirgu, un viņa izturēšanās bija valdonīga. Tikai par dzīves apstākļiem viņš nevaldīja. Viņš bīdīja savas brūnās rupjās ūsas nost no lūpas un dusmīgi paskatījās uz māsu, kas sēdēja vienaldzīga un neizdibināma.

„Tu iesi kādu laiku padzīvot pie Lūcijas, vai nē?“ viņš jautāja. Jaunava neatbildēja.

„Es nevaru iedomāties, ko citu tu varētu darīt,“ Frēds Henrijs neatlaidās.

„Ies par kalponi,“ Džojš strupi iebilda starpā.

Jaunavas sejā nepakustējās neviens muskulis.

„Ja es būtu viņas vietā, es izmācītos par slimnieku kopēju,“ sacīja pats jaunākais brālis, Malkolms. Viņš bija divdesmit divus gadus vecs jauneklis, svaigu purniņu — ģimenes mazaisbērns.

Bet Mabele nemaz visu to neievēroja. Brāļi bija runājuši viņai apkārt un ar viņu tik daudz gadus, ka viņa gandrīz nemaz vairs nedzirdēja, ko tie teica.

Marmora pulkstenis uz kamīna nosita pusstundu. Suns gausi piecēlās un uzlūkoja ļaudis pie brokasta galda. Tie arvienu vēl sēdēja un veltīgi lauzīja galvas.

„Nu tad labi,“ Džojš piepēži sacīja bez jebkāda sakara ar visu līdz tam runāto. „Es kustēšos.“

Viņš atgrūda atpakaļ savu krēslu, izplēta ceļus, pagrūžot uz leju, lai dabūtu tos ārā no galdapakšas, piecēlās un piegāja pie krāsns. Tomēr no istabas ārā viņš vēl negāja. Viņš bija ziņkārīgs, ko visi citi darīs vai sacīs. Viņš sāka bāzt tabaku pīpē, skatīdamies lejup uz suni un sacīdams smalkā, neīstā balsī.

„Vai nāksi man līdzi? Vai nāksi man līdzi? Tik tālu tu nekad vēl nebūsi bijis.“

Suns gausi paluncināja asti. Džojš izstiepa žokli, aplāja pīpi rokām un dūšīgi vilka dūmu, cieši nododamies tabakai un tukšām brūnām acīm raudzīdamies zemē uz suni. Suns raudzījās augšup uz viņu drūmi un neuzticīgi. Džojš stāvēja izplestām kājām, taisni kā zirgs.

„Vai esi saņēmusi vēstuli no Lūcijas?“ Frēds Henrijs jautāja māsaī.

„Jā, pagājušo nedēļu,“ bija vienaldzīga atbilde.

„Un ko viņa saka?“

Atbildes nebija.

„Vai viņa tevi aicina pie sevis?“ Frēds Henrijs turpināja.

„Viņa saka, es varot braukt pie viņas, ja es gribot.“

„Tad tas tev arī būs vislabāk jādara. Saki viņai, ka ieradīsies pirmdien.“

Šim padomam sekoja klusums.

„Vai tu darīsi tā?“ Frēds Henrijs kļuva nepacietīgs.

Bet Mabele neatbildēja. Istabā valdīja veltīgu dusmu klusums. Malkolms vieglprātīgi ņirgājās.

„Tev būs jāizšķīras līdz nākošai trešdienai,“ Džojš skaļi sacīja. „Jeb tev būs jāapmetas uz ceļmalas akmens.“

Jaunās sievietes seja aptumšojās, bet viņa pati turpināja mierīgi sēdēt.

„Lūk, Džeks Fergussons!“ iesaucās Malkolms, kas bija bez mērķa skatījies ārā pa logu.

„Kur?“ Džojš skaļi atsaucās.

„Tikko pagāja gaŗām.“

„Vai nāk iekšā?“

Malkolms izstiepa kaklu, lai redzētu vārtus.

„Jā,“ viņš sacīja.

Iestājās klusums. Mabele sēdēja galda galā kā notiesāta. Tad virtuvē atskanēja svilpiens. Suns pietrūkās un sāka riet. Džojš atvēra durvis un sauca:

„Nāciet vien!“

Pēc brīža ienāca jauns cilvēks. Viņš bija satinies mētelī un sarkanā vilnas šallē. Galvā viņam bija dziļi uzbāzta tvida cepure,

ko viņš noņēma. Viņš bija vidēja auguma, viņa seja bija pagāra un bāla, viņa acis izskatījās nogurušas.

„Hallo, Džek! Sveiki, Džek!” Malkolms un Džojš iesaucās. Frēds Henrijs pateica tikai: „Džek.”

„Ko darāt?” atnācējs jautāja, acīmredzot vērsdamies pret Frēdu Henriju.

„Neko. Mums jātiek prom līdz trešdienai. — Vai esat saaukstējis?”

„Jā — pat ļoti stipri.”

„Kādēļ tad nesēžat mājā?”

„Es lai sēdētu mājā? Varbūt man būtu tāda laime, ja es nemaz vairs nevarētu turēties kājās,” jaunais cilvēks runāja aizsmacis. Viņam bija viegla skotu izloksne.

„Vai tas nav traki,” Džojš strauji ierunājās. „Kādas izredzes var būt pacientiem, ja ārsts staigā apkārt saiesņojies?”

Jaunais ārsts lēni pavērsās pret viņu.

„Vai tad jums kas kaiš?” viņš zobgalīgi jautāja.

„Nē, cik man zināms. Lai pipari jums uz mēles. Kādēļ jūs tā domajat?”

„Es domāju, ka jūs tādēļ esat norūpējušies par pacientiem, ka pats varētu būt patients.”

„Velns lai parauj, es nekad neesmu bijis neviena ārsta patients un ceru, ka nekad arī nebūšu,” Džojš atcirta.

Tai mirklī Mabele piecēlās no galda, un visi itkā tikko pamanīja, ka arī viņa te ir. Viņa sāka vākt kopā šķīvjus. Jaunais ārsts paskatījās uz viņu, bet neko neteica. Viņš pat to nepasveicināja. Vienaldzīgu un sastingušu seju viņa izgāja ar paplāti no istabas.

„Kad tad jūs visi dosities projām?” ārsts jautāja.

„Es gribu noķert vilcienu, kas atiet vienpadsmitos un četrdesmit minūtēs,” Malkolms atbildēja. „Vai tu brauksi vieglajos ratos, Džoj?”

„Jā, es taču tev jau to reiz teicu.”

„Tad mums būtu laiks iet. — Uz redzēšanos, Džek, ja mēs vairs nesatiekamies līdz manai aizbraukšanai,” Malkolms sacīja, pasniegdams roku.

Viņš izgāja kopā ar Džojju, kas likās pavisam sašļucis.

„Tā ir velna padarišana,” ārsts iesaucās, kad bija palicis divatā ar Frēdu Henriju. „Jūs dosities projām jau līdz trešdienai?”

„Tāds ir rīkojums,” Frēds Henrijs atbildēja.

„Uz kuriem, uz Norsamptonu?”

„Jā.”

„Velns lai parauj!” Fergussons iesaucās ar patiešām skumjām. Tad abi kādu brīdi klusēja.

„Vai visi esat atraduši vietas?” Fergussons jautāja.

„Apmēram.”

Atkal sekoja klusuma brīdis.

„Man tevis trūks, Frēd,” jaunais ārsts sacīja.

„Un man trūks tevis, Džek,” Frēds Henrijs atbildēja.

„Trūks kā nelabā,” ārsts turpināja.

Frēds Henrijs novērsās. Tur nekā nebija ko piebilst. Atkal ienāca Mabele, lai beigtu nokopt galdu.

„Un ko jūs darīsiet, miss Pervin?” Fergussons jautāja. „Vai dosities pie savas māsas?”

Mabele uzlūkoja viņu savām stingrām, bīstamām acīm, kas to vienmēr iedzina neveiklībā.

„Nē,” viņa sacīja.

„Bet ko tad gan tu domā darīt?” Frēds Henrijs iesaucās nespēcīgās dusmās.

Bet Mabele tikai novērsās un turpināja savu darbu. Viņa rūpīgi salocīja balto galdautu.

„Pūcīgākais radījums, kāds pasaulē redzēts!” murmināja brālis.

Mabele nobeidza darbu ar pilnīgi vienaldzīgu seju, kamēr jaunais ārsts viņu ziņkārīgi novēroja. Pēc tam viņa izgāja ārā.

Frēds Henrijs noskatījās viņai pakal, sakniebis lūpas, sastingušu naidu acīs, rūgtu izmisumu vaibstos.

„Tu varētu viņu sacirst gabalos, un tomēr neizspiestu no viņas ne vārda vairāk,” viņš sacīja nospiebtā balsī.

Ārsts klusu pasmaidīja.

„Ko tad viņa īsti darīs?” viņš jautāja.

„Sīt mani nost, ja es zinu!” Frēds Henrijs atbildēja.

Abi atkal apklusā. Tad ārsts sakustējās.

„Vai es tevi šovakar vēl redzēšu?” viņš jautāja draugam.

„Jā — bet kur tas varētu būt? Vai iesim uz Džesdāli?”

„Es nezinu. Es taču esmu stipri saaukstējies. Es tomēr aiziešu uz „Mēnesi un Zvaigznēm.”

„Tad Līzītei un Maijai tevis trūks vienu vakaru.”

„Tā gan iznāks — ja es nejutīšos labāk.”

„Vienalga —”

Abi draugi devās kopā pa koridoru un lejā pa pakalduvīm. Māja bija liela, bet tagad bez kalpotājiem, tukša. Mājas pakalpusē atradās neliels ķieģeļiem bruģēts pagalmis un aiz tā liels grantēts laukums ar stāļiem divās malās. Vaļējās malas saplūda ar drēgnajiem melnajiem ziemas laukiem.

Stāļi bija tukši. Dzimtas tēvs Džozefs Pervins bija bijis cilvēks bez izglītības, bija kļuvis bagāts tirgotamies ar zirgiem. Stāļi

bija bijuši pilni zirgu, un tur bija valdījusi liela rosība. Zirgi, pircēji, pārdevēji un zirgu puīši uzturēja mūžīgu kņadu. Tad virtuve bija pilna kalpotāju. Bet beidzot lietas sāka iet uz slikto pusi. Vecais vīrs bija apprecējies otrreiz, lai uzlabotu mantas stāvokli. Tagad viņš bija miris, un visa bagātība bija vējā. Bija palikuši tikai parādi un posts.

Mēnešiem ilgi jau Mabele bija lielajā mājā bez kalpotājiem un vadīja savu nevarīgo brāļu trūcīgo saimniecību. Viņa bija saimniekojusi desmit gadus. Bet agrāk līdzekļi nebija aprobežoti. Tad turības apziņa bija viņu uzturējusi lepnu un pašpaļāvīgu, kaut arī dzīvē bija jāsadūras ar brutālītāti un rupjumu. Vīrieši varēja būt nekātri valodā, sievietes virtuvē varēja būt ar sliktu slavu, viņas brāļiem varēja būt ārlaulības bērni. Bet kamēr netrūka naudas, Mabele jutās droša, brutāli lepna un atturīga.

Mājā nebija redzama cita sabiedrība, kā tikai tirgotāji un rupji cilvēki. Mabelei nebija sieviešu biedreņu, kopš viņas māsa bija aizgājusi. Bet viņa par to nebēdāja. Viņa gāja kārtīgi baznīcā, viņa kopa savu tēvu. Un viņa dzīvoja atmiņās par savu māti. Tā bija nomirusi, kad Mabelei bija četrpadsmit gadu, un Mabele to bija milējusi. Viņa bija milējusi arī savu tēvu, tikai citādāk, pašaudamās uz viņa gādību un juzdamās šai gādībā droša, kamēr viņš piecdesmit četru gadu vecumā nebija otrreiz apprecējies. Tad viņa bija nocietinājusies pret viņu. Un tagad viņš bija miris un atstājis viņus līdz kaklam parādos.

Mabele bija ļoti cietusi nabadzības laikā. Nekas tomēr nevarēja satricināt dīvaino, drūmo, kustonīgo lepnumu, kas mājāja visos dzimtas locekļos. Mabelei tagad bija pienācis pēdējais gals. Bet viņa negribēja palikt citiem par kāju pameslu. Viņa tomēr gribēja iet pati savu ceļu. Ne par ko nebēdādama, viņa izturīgi visu pacieta dien' dienā. Ko būtu līdzējis bēdāt? Ko būtu līdzējis gauties? Pietika apziņas, ka visam bija beigas, un ka glābiņa nebija. Viņai vairs nevajadzēs iet pa mazās pilsētiņas galveno ielu, vairoties no skatieniem. Viņai vairs nevajadzēs pazemoties un pirkt veikalos vislētākās pārtikas preces. Tam bija pienācis gals. Viņa nedomāja ne par vienu, pat pati par sevi nē. Viņa bija itkā ekstāzē par to, ka tuvojās galam, tuvojās itkā sevis piepildījumam, savai glorifikācijai, tuvojās savai nelaiķei mātei, kas bija sasniegusi glorifikāciju.

Pēcpusdienā Mabele ielika somā dzirkles, sūkļus un nelielu beržamo birsti un aizgāja. Bija pelēka ziemas diena. Laukos valdīja drūma, tumša nokrāsa. Tuvējo dzelzs lietuvju dūmi padarīja debesi vēl melnāku. Mabele gāja ātriem soļiem, nevienu neievērodama, cauri pilsētai uz kapsētu.

Kapsētā viņa vienmēr jutās droša, itkā tur viņu neviens nevarētu redzēt, kaut gan īstenībā viņu varēja redzēt katrs, kas gāja gar kapsētas žogu. Lielās baznīcas pavēnī, starp kapiem, Mabele jutās pasaulei neaizsniedzama.

Viņa rūpīgi nocirpa zāles uz kapa un sakārtoja sarkani baltās krizantēmas pie krusta. Kad tas bija padarīts, viņa paņēma kādu tukšu skārda bundžu no kaimiņu kapa, atnesa ūdeni un rūpīgi rūpīgi nomazgāja ar sūkli marmora kapakmeni.

Viņa visu to darīja ar lielu patiku. Viņai bija tāda sajūta, itkā viņa saskārtos ar savas mātes pasauli. Viņa juta mātes tuvumu un gāja un nāca, izpildīdama kapa apkopšanas sīkos darbiņus, gandrīz laimes pilna. Mirušās mātes pasaule viņai šķita reālāka nekā tā pasaule, kurā viņai miesīgi bija jādzīvo.

Arsta māja bija baznīcai blakus. Fergussons bija tikai algots spēks, un uz viņa gulās lielākā tiesa darbu. Steigdamies gaŗām kapsētai, viņš nejauši ieraudzīja Mabeli nogrimušu darbā pie kapa. Viņu pārsteidza Mabeles izskats, no pasaules atraisītās izskats. Viņu pārņēma mistiska noskaņa. Tas palēnināja soļus un kā apburts nenolaida acu no Mabeles.

Mabele pacēla acis, sajuzdama viņa skatienu. Viņu acis sastapās. Bet tūdaļ to acis atkal novērsās. Abiem bija tāda sajūta, itkā viens būtu atklājis otra noslēpumu. Viņš pacēla cepuri un aizgāja pa ceļu. Viņa apziņā palika parādībai līdzīga atmiņa par Mabeles sejas izteiksmi kapsētā, par viņas lielām apgarotām acīm, kas bija viņu uzlūkojušas. Viņas skatiens bija Fergussonu itkā magnētizējis. Viņas acis bija varens spēks, kas iespaidoja visu viņa būtni kā burvju zāles. Viņš bija juties saguris. Un tagad viņš atdzīvojās, viņš jutās atbrīvots no nodilušā ikdienišķā sevis paša.

Viņš izpildīja savus amata pienākumus aptiekā, cik ātri spēdams, un vienā steigā apstaigāja slimniekus, kas bija apmeklējami līdz tējas laikam.

Pēcpusdiena gāja uz vakara pusi. Bija svina pelēka krēsla ar drēgnu aukstumu gaisā. Fergussons steigšus kāpa augšā uz kalnā un devās pāri tumšzaļiem laukiem pa melno nomīdīto taku. Tālumā seklā dobumā blīvējās pilsētiņas celtnes, starp kurām pacēlās kāds tornis. Un tuvākā pilsētiņas malā uz dobuma nogāzes malas stāvēja Pervinu māja. Fergussons varēja skaidri saredzēt staļlus un citas ēkas. Turp viņam vairs nebūs iešana! Viņam būs zudis vienīgais ciems, kas tam bija nejaukajā svešajā pilsētelē. Paliks tikai darbs, zāļu jaukšana, steigšanās no mājas uz māju starp ogļračiem un dzelzs lietuvju strādniekiem. Darbs viņu nogurdināja, bet tas bija arī sirds lieta. Viņš smēla spēku starp darba laudīm. Viņa nervi sakairinājās un atpūtās. Viņš ļoti tuvi varēja iepazīties ar šo rupjo, mazrunīgo, vareno, jūtu bagāto vīriešu un sieviešu

dzīvi. Viņš kurnēja, viņš sacīja, ka ienīst šo velna bedri. Bet patiesībā tā viņu valdzināja, saskāršanās ar rupjo, spēcīgām jūtām apbalvoto tautu bija stimulš tā nerviem.

Lejpus Pervinu mājas zaļā, drēgnā lauku liekniņā atradās četrstūrains dziļš dīķis. Ārsta asais skatiens ieraudzīja tumšu stāvu izejam pa lauku vārtiem un virzāmiešus uz dīķa pusi. Viņš skatījās ciešāk. Tā varēja būt Mabele Pervin. Pēkšņi viņa smadzenes tapa dzīvas un uzmanīgas.

Kādēļ viņa gāja turp? Viņš pagāja līdz nogāzes malai, apstājās un skatījās. Mazais tumšais stāvs tikko nesaplūda ar biezo vakara krēslu. Viņš redzēja to tumsā, kā gaišreģis, vairāk dvēseles acīm nekā ar ikdienišķo redzi. Jā, viņš to redzēja diezgan labi, kad sasprindzināja acu uzmanību. Viņš juta, ka novērsdams kaut uz brīdi skatienu no tās, viņš to tumsā pazaudētu.

Viņš sekoja tai, un tās soli itkā svešas varas virzīti veda tieši pār lauku uz dīķi. Brīdi viņa stāvēja dīķa malā, galvu nepaceldama. Tad viņa lēni brida ūdenī.

Fergussons stāvēja nekustēdamies, kamēr sīkais stāvs lēni un apdomīgi gāja uz dīķa vidu. Tas gāja uz priekšu pavisam lēni, arvienu dziļāk un dziļāk rāmajā ūdenī un pat neapstājās, kad ūdens sniedzās līdz krūtīm. Tad Fergussons vairs nevarēja to atšķirt no tumsas.

„Vai tas varētu būt?“ viņš iesaucās.

Un viņš steidzās lejup, skrēja pār mitriem laukiem, spraucās cauri krūmiem, traucās uz priekšu drūmā ziemas tumsā. Pagāja vairākas minūtes, kamēr viņš sasniedza dīķi. Viņš apstājās dīķa malā, smagi elpodams. Viņš nevarēja neko saredzēt. Tā acis urbās melnajā ūdenī. Jā, varbūt tās bija viņas melnās drēbes zem ūdens.

Viņš lēnām spēra kāju ūdenī. Dībens bija staigns, dūņains. Kājas grima, un auksts ūdens apņēma stilbus. Dūņainā ūdens nejaukā smaka sitās viņam nāsīs. Tā bija pretīga, bet viņš pārvarēja šo sajūtu un brida dziļāk dīķī. Aukstais ūdens apņēma viņa lielus, apņēma gurnus, apņēma vēderu. Visa ķermeņa apakšdaļa bija iegrimusi aukstā riebiņā ūdenī. Un dīķa dībens bija tik staigns un nedrošs. Fergussons baidījās, ka iestīgs pāri par galvu, un viņš nemācēja peldēt.

Viņš noliecās uz priekšu un laida izstieptas rokas apkārt zem ūdens. Aukstais ūdens sitās pret viņa krūtīm. Viņš pavirzījās dziļāk, joprojām rokām taustīdamies zem ūdens. Beidzot viņš sataustīja Mabeles apgērību, bet tas atkal izslīdēja no viņa pirkstiem. Viņš izmisis pūlējās to satvert.

Un te viņš zaudēja līdzsvaru un paslīdēja zem ūdens. Smirdošais dūņainais ūdens atņēma viņam elpu. Dažus mirkļus viņš ārprātīgi cīnījās. Tad atkal uzskūlās uz kājām, izbāza galvu virspusē

un skatījās apkārt. Viņš kāri ieelpoja gaisu. Tad viņš skatījās ūdenī. Mabele bija pacēlusies virspusē pavisam tuvu no viņa. Viņš satvēra tās apģērbu un vilka uz diķa malu.

Viņš virzījās uz priekšu lēni, uzmanīgi. Beidzot ūdens bija vairs tikai ap viņa kājām. Viņš atviegloti uzelpoja, ka bija izrāvies no diķa skavām. Viņš pacēla sievieti uz rokām un kāpa malā, ārā no slapjo pelēko dūņu briesmām.

Viņš nolika sievieti uz krasta. Tā bija bez samaņas, un ūdens no viņas pilēt pilēja. Viņš izkratīja ūdeni no tās mutes un mēģināja atdzīvināt. Viņam nebija ilgi jāpūlās, kad tas jau manīja, ka dzīvība sliķonē atgriežas. Viņš strādāja vēl drusku. Viņš juta, ka sieviete atdzīvojas viņa rokās. Viņš noslaucīja tās seju, ietina to savā mētelī, skatījās apkārt nespodrajā tumšpelēkajā pasaulē, tad pacēla izglābto uz savām rokām un soļoja ar savu nastu pāri laukam.

Ceļš izlikās neticami gaŗš un nasta tik smaga, ka viņš sāka jau zaudēt cerību sasniegt mājas. Bet beidzot viņš tomēr nokļuva staļļu laukumā un pēc tam mājas pagalmā. Viņš atvēra durvis un iegāja mājā. Viņš nolika savu nastu virtuvē krāsns priekšā un sauca. Māja bija tukša. Bet uguns pavārdā kurējās.

Tad viņš atkal nometās ceļos pie Mabeles, lai tai palīdzētu. Viņa elpoja kārtīgi, viņas acis bija plati atvērtas un itkā pie samaņas, bet tomēr viņas skatienam kaut kā trūka. Viņa samanija sevi, bet nesamanija savu apkārtni.

Fergussons uzskrēja augšā, paņēma segas no kādas gultas un nolika pie uguns apsildīt. Tad viņš novilka Mabelei slapjo, dūņaino apģērbu, noslaucīja viņas ķermeni diviļ un ietina viņu kailu segās. Pēc tam viņš iegāja ēdamistabā meklēt spirtu. Viņš atrada viskiju. Viņš iedzēra malku pats un drusku iepilināja Mabelei mutē.

Iespāids parādījās tūlīt. Viņa paskatījās ārsta sejā tā, itkā būtu viņa klātbūtni tikai tagad atskārtusi.

„Dr. Fergussons?” viņa sacīja.

„Ko?” viņš atsaucās.

Viņš ģērba nost svārkus, gribēdams sameklēt kādu sausu apģērbu. Viņš nevarēja paciest diķa ūdens puvuma smaku un bija briesmīgi nobažījies par savu veselību.

„Ko es dariju?” viņa jautāja.

„Iegājāt diķī,” ārsts atbildēja. Viņš bija sācis drebēt kā drudzi un gandrīz nespēja rūpēties par Mabeli. Viņas acis cieši uzlūkoja Fergussonu. Viņš nevarīgi atskatījās atpakaļ. Tad drudzis drusku aprīma, dzīvība atspirga. Fergussons jutās apmāts un neapzinīgs, bet atkal spēcīgs.

„Vai es biju prātu zaudējusi?” viņa jautāja, nenovērsdama acu no sava glābēja.

"Varbūt arī, tai mirklī," ārsts atbildēja. Viņš jutās mierīgs, tādēļ ka spēks bija atgriezies. Dīvainais nemiers bija zudis.

"Vai es tagad esmu ārprātīga?" viņa jautāja.

"Vai jūs esat?" viņš brīdi padomāja. "Nē," viņš pārliecināts atbildēja. "Es to nemanu." Viņš novērsās. Viņam kļuva baigi, jo viņš jutās apstulbināts un instinktīvi juta, ka viņa paša prāts bija vājāks par viņas. Un viņa turpināja ārstu uzlūkot stīvām acīm. "Vai jūs man varat pateikt, kur es varētu atrast sausu apģērbu?" viņš jautāja.

"Vai jūs nīrāt dīķī man pakaļ?" viņa jautāja.

"Nē," viņš atbildēja. "Es bridu. Bet es tomēr vienreiz pagāju zem ūdens."

Brīdi valdīja klusums. Viņš vilcinājās. Viņš ļoti vēlējās iet augšā un meklēt sausas drēbes. Bet viņam bija arī kāda cita vēlēšanās. Un likās, Mabele viņu turēja cietī. Viņa griba likās aizmigusi, likās, tā bija viņu atstājusi. Viņš sajuta dīvainu iekšēju siltumu. Viņš nemaz vairs nedrebēja, kaut gan viņa apģērbs bija pavisam slapjš.

"Kādēļ jūs to darījāt?" viņa jautāja.

"Tādēļ ka negribēju pielaut jums tādu muļķību," viņš sacīja.

"Tā nebija muļķība," viņa sacīja, joprojām neatlaidīgi uzlūkodama ārstu no savas guļas vietas krāsns priekšā. "Tas bija pareizais ceļš. Es toreiz to ļoti labi zināju."

"Es iešu un noņemšu šos slapjos kankarus," viņš sacīja. Bet tomēr viņam nebija spēka aiziet no Mabeles acīm, kamēr viņa to tam nepavēlēja. Likās, itkā viņa ķermeņa dzīvība būtu Mabeles rokās, un viņš nespētu to no tām izraut. Jeb varbūt viņš to negribēja.

Piepēži Mabele piecēlās sēdus. Tad viņa pamanīja savu pašreizējo stāvokli. Viņa juta segas sev apkārt, viņa juta savu ķermeni. Brīdi likās, ka prāts viņu atstājis. Viņa skatījās apkārt apjukusi, itkā ko meklējama. Ārsts stāvēja sastindzis bailēs. Viņa ieraudzīja savas drēbes nosviestas zemē.

"Kas mani nogērba?" viņa jautāja, acīm urbdamās Fergussona sejā.

"To darīju es," viņš atbildēja, "lai jūs atdzīvinātu."

Dažus mirkļus viņa sēdēja pavērtām lūpām un bijīgi uzlūkoja ārstu.

"Vai tad jūs mani mīlat?" viņa jautāja.

Viņš tikai stāvēja un kā apburts stīvi raudzījās Mabelē. Viņam sirds itkā kusa.

Viņa uz ceļiem pavilkās uz priekšu un apkampa ārsta kājas. Viņa spieda krūtis pie viņa ceļiem un gurniem, viņa pieglaudās ar

savu seju, ar savu kaklu un skatījās uz viņu augšup mirdzošām, pazemīgām, apskaidrotām, pirmās gūšanas gaviļu pilnām acīm.

„Jūs mani mīlat,” viņa čukstēja dīvainā liksmē, ilgās, gaviļēs un pašāvībā. „Jūs mani mīlat. Es zinu, jūs mani mīlat, es zinu.”

Un viņa kaislīgi skūpstīja Fergussona ceļus caur slapjām drēbēm, kaislīgi un aizrautīgi skūpstīja viņa ceļus, viņa kājas, visu no vietas.

Jaunais ārsts skatījās lejup uz slapjiem, sajukušiem matiem, uz kailiem dzīvnieciskiem pleciem. Viņš bija pārsteigts, apmulsis un izbijies. Viņš nekad nebija domājis par viņas mīlēšanu. Viņš nekad nebija gribējis to mīlēt. Kad viņš to izglāba un atdzīvināja, viņš bija ārsts, un viņa bija paciente. Viņam nebija nekāda personīga nolūka. Nē, viņam izlikās riebīgs šis ārsta pienākuma sajūtas iztulkojums par mīlestību, viņam tas likās par amata goda aizkaršanu. Tas bija riebīgi, ka Mabele tā skūpstīja viņa ceļus. Viņš sevī dumpojās pret to. Un tomēr, tomēr viņam nebija spēka atrauties.

Viņa atkal to uzlūkoja ar varenas mīlestības lūdzošu skatienu, ar tādu pašu starojošu gaviļu liksmi, kas iedvesa bailes. Liegā liesma, kas dega viņas sejā, padarīja Fergussonu bezspēcīgu. Un taču viņš nekad nebija domājis par mīlestību uz Mabeli. Nekad nebija gribējis viņu mīlēt. Un kaut kas viņā stūrgalvīgi negribēja padoties.

„Jūs mani mīlat,” viņa atkārtoja dziļā, rapsodiskā pārlicēbā. „Jūs mani mīlat.”

Viņas rokas vilka to, vilka lejup pie sevis. Viņš bija izbijies, pat mazliet sašausmināts. Jo tiešām viņš negribēja Mabeli mīlēt. Taču viņas rokas vilka to pie sevis. Viņš pastiepa roku, lai atturētos, un sagrauba viņas kailo plecu. Likās, itkā uguns apdedzinātu to roku, kas sagrauba viņas maigo plecu. Viņš negribēja Mabeli mīlēt: visa viņa griba saslējās pret padošanos. Tas bija šausmīgi. Un taču brīnišķīga bija pieskāšanās viņas plecam, skaists bija viņas sejas mirdzums. Varbūt viņa bija ārprātīga? Viņu māca briesmīgas bailes. Bet viņā arī kaut kas smeldza.

Viņš skatījās projām uz durvīm, skatījās projām no Mabeles. Bet viņa roka palika uz tās pleca. Mabele piepēži bija palikusi pavisam rāma. Viņš paskatījās uz to lejup. Viņas acis bija platas, baiļu un šaubu pilnas, mirdzums dzisa viņas sejā, nāca atpakaļ šausmīga pelēkuma ēna. Fergussons nevarēja paciest viņas jautājumu un nāves ēnu aiz šī jautājuma.

Iekšēji nopūzdamies viņš padevās un ļāva savai sirdij tiekties uz Mabeli. Viņa sejā piepēži radās mīļš smaids. Un viņas acis, kas visu laiku nenovērsās no Fergussona sejas, lēni, lēni pieplūda asa-

rām. Viņš vēroja, kā savādais ūdens kāpa tās acīs kā strūkļa avotā. Un viņa sirds krūtīs šķita degam un izkūstam.

Viņš nevarēja ilgāk noskatīties. Viņš nokrita ceļos un satvēra Mabeles galvu savās rokās. Viņš spieda tās seju sev pie kakla. Viņa bija ļoti rāma. Ārsta sirds, kas bija itkā ievainota, kā agonijā dega viņa krūtīs. Un viņš juta, ka Mabeles karstās asaras lēnām apslapina viņa kaklu. Bet viņš nevarēja pakustēties.

Viņš juta, ka karstās asaras apslacināja viņa kaklu un kakla bedrīti, un viņš palika nekustēdamies ilgi, veselu mūžību. Tikai tagad viņam bija kļuvis nepieciešams viņas sejas tuvums. Viņš nekad nevarētu no tās atrauties. Viņš nekad nevarētu palaist vaļā viņas galvu no savu roku apkampiena. Viņš vēlētos tā palikt mūžīgi, mūžīgi just sāpi sirdī, jo šī sāpe bija arī viņa dzīvība. Neapzinīgi viņš vērās tās mitrajos brūnajos matos.

Tad piepēži viņš saoda nejauko diķa ūdens smaku. Un tai pašā mirklī viņa atvilkās nost un uzlūkoja ārstu. Viņas acis bija ilgu pilnas un neizmērojami dziļas. Fergussonam palika bail no tām, un viņš sāka Mabeli skūpstīt, pats nezinādams, ko dara. Viņš negribēja, ka viņas acīm ir šis ilgu pilnais neizmērojami dziļais skatiens.

Kad viņa atkal pavērta pret Fergussonu seju, tanī atkal mirdzēja liegs sārtums, un atkal ausa briesmīgais prieka spožums viņas acīs, kas Fergussonam iedvesa patiesas šausmas. Un taču tagad viņš vēlējās redzēt šo mirdzumu, jo viņam vēl vairāk bija bail no šaubu skatienu.

„Vai jūs mīlat mani?“ viņa sacīja, itkā stomīdamās.

„Jā.“ Šo vārdu viņam nācās ļoti grūti izrunāt. Ne tādēļ, ka tas nebūtu patiess. Bet tādēļ, ka tas tikko bija kļuvis patiess un tā izrunāšana likās atplēšam vaļā viņa tikko ievainoto sirdi. Un viņš gandrīz negribēja, lai tas būtu patiess, pat arī tagad.

Mabele pacēla savu seju pret Fergussonu, un viņš noliecās un noskūpstīja viņu uz lūpām, maigi, ar skūpstu, kas satur mūžīgu ķilu. Un skūpstot viņa sirds atkal sažņaudzās krūtīs. Viņš nekad nebija gribējis Mabeli mīlēt. Bet tagad tas bija noticis. Viņš bija pāri bezdibenim, kas viņu šķīra no Mabeles, un viss kas bija palicis otrā pusē, bija savītis un nonīcis.

Pēc skūpsta Mabeles acis atkal lēnām pieriesās asaru. Viņa rāmi sēdēja piešķiebtu galvu, klēpī saliktām rokām. Asaras ritēja pavisam lēnām. Bija pilnīgs klusums. Arī Fergussons sēdēja zemē krāsns priekšā mierīgi un klusu. Ievainotās sirds savādā sāpe, likās, viņu ļoti aizņēma. Vai tas varētu būt, ka viņš Mabeli mīl? Un tā bija mīlestība! Kā tas varēja atgadīties viņam, ārstam? — Kā viņi visi zobotos, ja dabūtu zināt! — Viņu ļoti mocīja doma, ka tie varētu dabūt zināt.

Viņš atkal paskatījās uz Mabeli. Viņa sēdēja domās nogrimusi. Viņš redzēja asaru noritam, un viņa sirds karsti iedegās. Viņš tikai tagad ievēroja, ka viens viņas plecs bija neapsegts, viena viņas roka kaila, viena viņas mazā krūts redzama — neskaidri, jo istabā bija iestājusies gandrīz pilnīga tumsa.

„Kādēļ tu raudi?“ viņš jautāja savādā balsī.

Mabele paskatījās uz viņu, un aiz asarām viņa itkā tagad tikai apjauca savu stāvokli, un tumšs kauna sārtums parādījās viņas sejā.

„Es tiešām neraudu,“ viņa sacīja, drusku bailīgi Fergussonu vērodama.

Viņš pastiepa roku un maigi saņēma viņas kailo elkoni.

„Es mīlu tevi! Es mīlu tevi!“ viņš sacīja sirsnīgā, zemā, tri-cošā balsī, kādu viņš pats līdz šim nebija pazinis.

Viņa sarāvās un nokāra galvu. Maigais, sirsnīgais Fergussona rokas skāriens viņu skumdināja. Viņa pacēla acis.

„Man jāiet,“ viņa sacīja. „Man jāiet un jādabū jums sausas drēbes.“

„Kādēļ?“ viņš sacīja. „Man ir labi.“

„Bet es gribu iet,“ viņa sacīja. „Un es gribu, lai jūs pārgērbjaties.“

Fergussons palaida vaļā viņas roku. Mabele satinās segā, pā-bailīgi viņu uzlūkodama, bet celties vēl necēlās.

„Noskūpti mani,“ viņa sacīja ilgu pilna.

Fergussons noskūpstīja viņu, bet ātri, itkā dusmīgi.

Pēc mirkļa viņa nervozi piecēlās, pīdamās segās. Fergussons mulsumā vēroja, kā viņa centās sakārtot apsegu tā, lai varētu iet. Viņš vēroja to bez žēlastības. Un kad viņai ejot sega pašķīrās un pavīdēja viņas baltā kāja, Fergussons centās atcerēties, kāda Mabele bija izskatījusies, kad viņš to bija tinis segā. Bet tad viņš atkal vairs negribēja atcerēties, jo toreiz viņa tam nekas nebija bijusi, un tādu viņš negribēja Mabeli atcerēties. Fergussonu iztraucēja kluss kritiena troksnis mājas tumsā. Pēc tam atskanēja balss: — „Te būs drēbes.“ Viņš piecēlās un piegāja pie trepēm, kur bija noviesti lejā apgērba gabali. Tad viņš atgriezās pie uguns, lai noberztos ar divieli un apgērbtos. Viņam nāca smiekls pašam par savu izskatu, kad viņš bija saposies.

Uguns sāka izdzist, un viņš pielika klāt ogles. Māju tagad apgaismoja tikai ielas spuldze, kas dega aiz krūmu žoga. Viņš iededza gāzi ar sērkokoņiem, ko atrada uz krāsns. Tad viņš iztukšoja savas pašas kabatas un sasvieda slapjos apgērba gabalus trauku skalojamā baļļā.

Pulkstenis bija seši. Viņa kabatas pulkstenis bija apstājies. Viņam būtu jāiet atpakaļ uz aptieku. Viņš gaidīja un nevarēja

sagaidīt, kad Mabele nāks zemē. Beidzot viņš piegāja pie trepēm un sauca:

„Man būs jāiet projām.“

Tur jau viņa nāca lejā. Viņa bija apvilkusi savu labāko melnas vilnas apģērbu, un viņas mati bija sakārtoti, kaut gan vēl slapji. Viņa uzlūkoja Fergussonu un nevarēja atturēties no smaida.

„Jūs man nepatīkat šai tērpā,“ viņa sacīja.

„Vai es izskatos ērmīgs?“ viņš jautāja.

Viņi kautrējās viens no otra.

„Es uzvārišu tēju,“ viņa sacīja.

„Nē, man jāiet.“

„Vai tiešām?“ Un viņa atkal uzlūkoja Fergussonu platām, sāpju un šaubu pilnām acīm. Un atkal no sāpes sirdī viņš zināja, cik ļoti viņš Mabeli mīl. Viņš piegāja un noliecās, lai skūpstītu jaunavu maigi, kaislīgi, ar smeldzošas sirds skūpstu.

„Un mani mati tik nejauki ož,“ viņa samulsusi čukstēja. „Un es esmu tik šausmīga, tik šausmīga! Ak, pārāk šausmīga!“ Un viņa sāka rūgti, nevaldāmi šņukstēt. „Tu nevari mani mīlēt. Es esmu nejauka.“

„Neesi muļķīte, neesi muļķīte,“ Fergussons sacīja, cenzdamies Mabeli nomierināt, skūpstīdams viņu, turēdams viņu savās rokās. „Es gribu tevi, es gribu tevi precēt, mēs apprecēsimies, drīzi, drīzi — rīt pat, ja būs iespējams.“

Bet Mabele tikai briesmīgi šņukstēja un gaudās:

„Es esmu nejauka, es esmu nejauka. Es jūtu, ka es esmu nejauka.“

„Nē, es gribu tevi, es gribu tevi,“ Fergussons tikai varēja atkārtot, un viņa balss briesmīgais svinīgums iedvesa Mabelei gandrīz lielākas bailes nekā tās, ka Fergussons varētu viņu negribēt.

Alija Baumannē

Seja

Bāls un savāds puisēns: acīs dūmi,
Saldi dūmi pelēki šīs acu tāles —
Itkā lietus list uz balta zīda kļūmi,
Itkā smaržodamas sauktu meža zāles.

Maigums tavš tik balts, ka neapsmiešu.
Noliec viņu sila ziedos, tērcēs, —
Kad man nepatiks nekas, es meklēt iešu,
Varbūt raudāšu, nē, ziedus rasa mērcēs.

Tā kā putni, kuņus aizbiedēt man žēli,
Nāca liegums tev no sejas, dodot smeldzi,
Tas tik bikls un skaudrs, un baidās kvēli, —
Noliec viņu debesīs — man sapņiem veldzi.

Eriks Adamsons

Boģēmiešu mīla

Pilsētā sirmā sēžam ķieģelkaudzē.
Lietus, ko sēnes mīl, mūs abus saudzē.
Māļpele pārtek tev pār sīkām pēdām,
Un itkā strazdi esam mēs bez bēdām,

Jo ābolsvētdienā ieraudzīju tevi,
Un ziemassvētkos man pirmo skūpstu devi.

Maigi un gurdi kā pēc peldēšanās
Snaužam, bet ubags čukst kāds ausīs manās:
„Ai, vakar gārņi apsnīguši balti —
Gādā, lai viņai arī nav te salti!“

Kaņepju baltās tev skūpstu mazās plaukstas —
Virsu un iekšpusi — lai tās nav tik aukstas.

Kā kaparnaudas ripiņām gaišbrūnām,
Spulgs ņemts tev acīm te uz bruģa sūnām.
Krāmbodēs mazās dienā smējām abi,
Bet Rožu ielā būs mums naktī labi.

Zeltlietu veikalā Šveices pulkstens zvana:
No Jūrģiem esmu tavš, tu no Jāņiem mana.

Eriks Adamsons

Bēru dziesma

*Kad rudzu maizē kodu reiz,
Vai domāju, ka mēdis
Tā ūpis mani: „Zemi ēd,
Pirms zeme tevi ēdis!“
Man kumoss kaklā aizspiedās,
Prom liku maizi saldu —
Kā aizdzīts vīsiņš atstāju
Tumšs gardo azaidgaldu.*

*Ik jūlijstādu mīlēju,
Ik maija koka lapu —
Nu man kā sirmam Bērtulim
Klās papīrpuķes kapu
Un rupja skārda vaiņagi,
Ne neļķes piemīligās.
Ai Bērtul, pīpe tikās tev,
Man — skumjas sievišķīgās!*

*Tā urna nav no Kartāgas,
Bet pods ķiršbrūna māla,
Kur zāģu skaidas glabāju,
Kur savist neļķe bāla.
Un dubultskujas kapātas
Dos zaļā ceturtdiena —
Viss bērēm savākts, arī vīns,
Ko bēriņi ciena.*

Kārlis Kraujiņš

Dzejnieks

*Klaudz ikdiena. Dedzina slāpes.
Vai pēdējos spēkus man šķiest?
Ak, nenorimst mocošās sāpes!
Viens gribu klusēt un ciest.*

*Es ievainots, degu kā liesmās;
Nav rokas, kas mani spirdz.
Un sveši asiņo dziesmās
Mana sāpju caurdurtā sirds.*

ZEMGALES GARS

Nav nekāds paradokss, ka zemgalieši, kā atsevišķa cilts, salīdzinot ar citām latviešu ciltīm, parāda savas īpatnības, kas nevar raksturot latviešu nacionālo garu, jo citām latviešu ciltīm šīs īpašības piemīt daudz mazākā mērā. Protams, par kristallskaidru cilts garu nevar būt runa, jo zemgalieši ir stipri jaukuši asinis ar citām latviešu ciltīm, bet apstākļu pazinēji būs novērojuši veselu rindu faktu un savādību, kas raksturo zemgaliešus. Vissaredzamākās īpatnības ir oikonomiskā dzīvē, jo še viņas ir materiālizētas. Politikā zemgalieši sevi cildina par nacionālisma un stabila valsts stāvokļa cienītājiem un devuši Latvijai politiskus, kas grib būt vai nu Cēsars, vai nekas. Šoreiz pie šīm rakstura īpašībām neapstāsimies. Mani interesē zemgaliešu dzēja kā īpatnēja gara veidojums. Mani interesē zemgaliešu gara stils. Te jāizbildinās, ka nebūt nedomāju, ka zemgalieši savā garā būtu tā uniformēti, ka viņi absolūti līdzinātos cits citam, un ka pēc viena zemgalieša izstudēšanas pie otra nebūtu jāķeras. Nedomāju arī, ka ar tām īsām formulām, ko sniegšu, jau varētu saprast visu Zemgali, vai visu dzejnieku, lielu personību.

Lietājot literatūras pētīšanā statistisko metodi, mēs noteikti redzētu zemgaliešu savdabības. Bet šoreiz man liekas īstāka intuitīva metode. Kad mēs iebraucām jaunā pilsētā, tad nepētām visus pilsētas detaļus, bet spriežam par pilsētu intuitīvi, cenšamies uzminēt viņas dvēseli. Kas nevar pieskarties pie otra dvēseles, lai literatūrā neiet. Šī intuitīvā metode ir subjektīva, bet tāpat kā introspektīvā metode psiholoģijā, ir vistiešākais ceļš uz dvēseles atrašanu.

Latviešu vispār, bet sevišķi zemgaliešu garā es redzu zināmu abstraktumu. Latviešu gara īpatnība ir fantastisks reālisms. Latvietis viscaur ir praktiķis, viņa materiā radīta praktiskai vienkāršībai un reālītai. Bet latvietim, ejot reālā darbā, dvēsele paliek brīva no reālisma saitēm un dzīvo savā īpatnējā, katrā ziņā fantastiskā pasaulē. Latvietis var dzīvot salmu būdā, kur lietus nāk caur jumtu, un sapņot par pili, par ķēniņa troni. Leišu-latviešu rasei gars nepavisam nav tik pelēks, nodeldēts un neizkopts kā vecās mājas, kur dzīvo šo tautu zemnieki. Viņu gars raujas abstrakcijā prom no tiešā un reālā. Latvieši nav acumirkļa cilvēki, momenta laimes tvērēji un tēlotāji, vismaz šajā laikmetā. Tāds konstatējums neizslēdz gara evolūcijas iespējamību: var nākt paaudzes, kas stāv dzīvei un viņas baudai tuvāk nekā mēs, askētiskie romantiķi. Zemgalieši vis-

tālāk gājuši abstrakcijā. Tas gan nenozīmē, ka viņi ir domātāju cilts, gluži otrādi, viņu skaistums parasti ir bezdomains. Gara abstraktuma tieksmes zemgaliešiem nelaužas uz filozofiju, bet citā virzienā.

Zemgaliešiem bagātā merā piemīt dziņa domāt par citu mūžiem, darbiem, šos darbus, dzeju, vēsturiskas ziņas, tiesiskas normas pētīt un vētīt. Tā vien liekas, ka viņos iedzimtības ceļā asinīs ir uzkrājies liels atmiņu daudzums, ka viņi savā garā ir vecāki par citiem latviešiem. Un kā vecīgākiem tiem patik dzīvot gara, laikmetu un senu pārdzīvojumu pasaulē. Zemgalieši, laikam, mazāk jaukušies, tāpēc viņiem stipra ir rases atmiņa, tāpat kā radniecīgai leišu tautai. Tā vien liekas, ka zemgalieša gars ir kurnis, kas dedzīgi rokās sentēvu artā tīrumā, mūks, kas memuāros cilā vecos piedzīvojumus. Zemgale devusi vairāk par visiem novadiem literātūras kārtotājus un vēsturniekus, katrā ziņā vairāk nekā visa pārējā Latvija kopā. Literātūras vai vispārējo vēsturi rakstot nevajagā dziļa gara ar tālā pazemē ejošām saknēm, bet vajaga gan pamatīgas gara kultūras, ērudīcijas, lielas atmiņas. Filozofus un labus īstās dzīves tēlotājus dod Vidzeme; Zemgale turpretim var būt lepna ar kultūrālo notikumu kārtotāju skaitu. Zemgale Latvijai devusi vecāko literātūras zinātnieku K. Kundziņu, tad literātūras vēsturniekus vai pētniekus Teodoru Zeifertu, Ligoņu Jēkabu, Pavasaru Jāni, Ludi Bērziņu, daiņu kārtotāju K. Baronu, prof. A. Speķi, K. Straubergu, Kreicbergu, J. un A. Grīnus, Gobu, Dzīlleju. Literāriskus pētījumus rakstījuši arī V. Damberts un Veselis. Zemgalē dzimis, bet ne zemgalietis pēc asinīm ir literātūras pētnieks A. Dauge.

Tautas atmiņa runā arī tājos dzejniekos, kas izvēlējušies vēsturiskus vai teiku un pasaku sižetus. Te no zemgaliem jāpiemin Aspazija, Brigaderu Anna, Rainis, Akuraters, Plūdonis, Virza, brāļi Grīni; arī Grēviņam nav sveša tālu teiku pasaule. Dažs Zemgales poēts ir pēc tūkstošiem gadiem uzcēlies senlatviešu burvis, kas saprot mistiskus noslēpumus un grib valdīt ar vārdu maģiju.

Redzot šādas zemgaliešu savādības, ir saprotams, ka viņi mil sniegt netiešo dzeju. Ar to es negribu teikt, ka Zemgales dzejniekiem un rakstniekiem nemaz nebūtu dzīvās, elpojošās dzejas, tieša dzīves tēlojuma. Bet dzīvums nav viņu raksturīgā pazīme. Īstas tiešās dzejas paraugus redzam vidzemnieku dzejā, starp daudziem minot kaut Blaumani, Skalbi, Austrīņu. Šie mākslinieki vienmēr iziet vai nu no sevis, vai dzīvā cilvēka, izņemot Skalbi viņa pasakās. Turpretim netiešā dzeja sižetu neņem no dzīves, bet no kāda akta, kas jau senāk ticis par literātūras objektu. Šādai poēzijai vielu dod vēsture

vai kāds leģendārs notikums, teĶka vai pasaka, dziesma, kāda liela personība vai ideja. Arī irreāli dzejnieka fantazijas putni var savu lizdu vīt netiešās dzejas koka zaros. Šāda fantazija nemeklē psiholoģiskā pamatojuma, viņas saknes aug pasaku valstī. Viņa ir radījusi pirmatnējo mītoloģisko pasauli, un tagad tā ceļ tukšas, bet skaisti veidotas gaisa pilis. Cilvēki, kas slimo ar šo neauglīgo fantaziju, vienmēr ir netiešās dzejas varā.

Zemgalietim gribas par sevi labi runāt, iedomāties sevi par varenas, slavenas cilts locekli, viņam gribas nogrīmt savas tautas slavenā pagātnē. Zemgalieši ļoti labprāt domā vai nu par nācijas ievērojamo pagātni, vai par sevi liriskās dziesmās. Dzeja ir līdzeklis dzīvi un pagātni skaistāku darīt. Bet netiešai dzejai bieži vien ir vēl kādi citi blakus mērķi. Viņa vadās no kādas idejas (Rainis, Aspazija, Virza, Plūdonis) vai fantazijas tēliem, ko laikmets ir iemīļojis. Netiešā dzejā parasti nedarbojas ikdienišķi cilvēki, bet varoņi, kas par kādu ideju, par kaut kādu jaunu nākotnes lietu iet karā. Dzejnieks, kas rada netiešo dzeju, parasti neiziet no tēla, bet no idejas. Tēli noder tikai ideju iemiesojumam. Pagātnē vai citu dzejnieku darbos ieraugot kādu ideju, dzejnieks cenšas to konkrētizēt ar tēlu. Dažreiz turpretim dzejniekam maz ir no svara pats tēls, bet viņš interesējas par izteiksmes formu un visu vērību piegriež viņas slīpējumam. Še parasti dzimst netiešā dzeja, jo caur prāta prizmu lauztai dzejai nevar vairs būt dzīvā svaiguma.

Daži mēdz aizrādīt, ka klasiskā dzeja esot visā vairumā netiešā. Tam pilnīgi piekrist nevar, lai gan jāatzīst, ka zināma taisnība šādam apgalvojumam ir, ja ņemam Eiropas tagadējo tautu klasicismu. Grieķu klasiķiem pieder nopelni, ka viņi spējuši ļoti bieži apvienot tiešās dzejas dzīvīgumu, konkrētumu ar netiešās dzejas abstrakti cēlām formām. Grieķi mīlēja dzīvot mītoloģiskā pasaulē, bet tajā pašā laikā radīt ļoti dzīvi. Dievu statujas tempļos ir reizē svinīgas, deklamatoriski cēlās pozēs un tai pašā laikā ļoti konkrētas un plastiskas. Vistālāk no dzīvā stāv franču tragēdija un viņas imitātori Bualō laikā. Te jau pašus sižetus ņem no senās Jūdejas, Grieķijas vai spāniešu cīņām. Viss tiek tēlots ar tādu vispārcilvēcīgumu, noraidot visas vietējās krāsas (couleur locale), ka šādi darbi ir domāti visām tautām un visiem laikiem. Līdz Goetem arī vāci mīlēja taisni netiešo dzeju un dažreiz arī Goete un Šillers labprāt kavējās viņas dārzā. Bet ar Goeti sākas virziens, kas klausā arī savai sirds balsij.

Zemgaliešiem tipisks netiešās dzejas pārstāvis ir J. Rainis, kas pazīstams ar savu spēcīgo, izsmalcināto liriku, bet ārpus tās visā savā dzīvē nav devis neviena tēla no reālītātes un tiešā dzīvē pat nav meklējis sižetus. Sižetu izvēles ziņā Rainis visā pasaules

literātūrā var moderēt par spilgtu dzejnieka paraugu, kas dzejo taisni par to, ko citi ir jau apdzejojuši. Paša sadomāts, bez citu ierosinājumiem viņam ir tikai viens darbs — „Pusideālists“, visvājākais no Raiņa darbiem, kuŗa sižets ņemts no tautiskās kustības pagātnē. „Uguni un Nakti“ viela no Pumpura, „Zelta zirgā“ pārstrādātas latviešu un igauņu pasakas, „Indulī un Arijā“ — Embūtes teika, „Jāzēpā un viņa brāļos“ — pazīstamie bībeles stāsti. Uz tautas dziesmu motīviem uzrakstītas drāmas „Pūt vējiņi“, „Krauklītis“, „Spēlēju, dancoju“. Teiku motīvi skan drāmās „Ilja Mūromietis“. „Mušu ķēniņš“, „Mīla stiprāka par nāvi“, „Rīgas ragana“. Visā latviešu kultūrā nav neviena tēla, kas līdzīgi Rainim ar tādu neatlaidību dzīvotu irreālajā. Viņš idejiski maz pazīst materiālo. Raini ir atdzīvojis atavistiski kāds senš zemgaļu priesteris, kas mīt teiku, pasaku, pirmatnējās reliģijas pasaulē. Viens no lielākiem Raiņa mūža nopelniem ir taisni šis priesteriskais, pirmatnējais mistikas pilnais skats uz latviešu īpatnējo dvēseli un šīs dvēseles īpašību uzminēšana. Raiņa darbos notiek brīnumi; viņš ir arī gaišreģis, kas grib un spēj zilēt likteņa tumsā, nākotni paredzēt. Mums ir maz cilvēku, kas tik maz pazīst dzīvi, tik maz to grib redzēt. Kā māksliniekam neapzinīgā radīšanā Rainim skats urbjas transcendentālā, dvēselīgā.

Lai šo transcendentālo pasauli labāki saprastu un izteiktu, Rainis, kā jau romantiķis, mīl lietāt simbolus. Tādi ir „Uguns un nakts“, „Zelta zirga“ un dažu citu lugu varoņi. Spīdola taču nemaz nav cilvēks, bet ideja, un tas ir liels literārisks pārpratums, ka viņa uzstājas uz skatuves. Piesūcies ar sociālismu, Rainis sociālistiskās idejas liek savos darbos kā saites, kas viņus vieno ar tagadni, bet šis paņēmiens ir neīsts, nevietā un traucējošs. Citādi savās drāmās Rainis maz skaŗ zaļo zemi, un var tiešām strīdēties, vai viņš savos darbos ir devis kaut vienu dzīvu tēlu. Raini neinteresē tēlojamo varoņu psiķe, jo viņš iziet no idejas. Psiķiski Raiņa darbos varoņu darbība nav motivēta. Ja mēs gribētu Raiņa darbos minēt tādas vietas, kur varoņu darbība runā pretim psiķoloģijas likumiem, tad tādu vietu ir leģions. Lāčplēsis, apzinādamies, ka viņam jākrīt, iet cīņā, lai gan arī varētu neiēt. Cīņas karstumā Indulis redz, ka saule lēc, un piepēži sāk Dievu lūgt, lai gan zobeniem šķindot neviens nekā apkārt neredz un par Dieva lūgšanu nav vaļas domāt. Turaidas Maija tajā brīdī, kad viņai cērt ar zobenu, tur tik gaŗu un patētisku monologu, ka nekāds varmāka pēc tāda monologa galvu vairs necirtīs. Aktieris cirtējs šai brīdī nezina ko darīt un skraida pa skatuvi kā nāves zāles norijis. „Krauklītī“ viena pulka kareivis pārskrien pie ienaidnieka vienkārša uzaicinājuma dēļ — „nāc pie mums“. Lāči un vilki nenokoŗ mušu ķēniņu, jo — pasakā viss kas var notikties.

Aspazija „Zaudētās tiesībās“ un „Neaizsniegtā mērķī“ grib būt reāla, bet viņas balss te ir tik neīsta un nedaiļa, ka tā nav Aspazijas cienīga. Šie darbi tik negatavi, ka par tiem kā mākslas paraugiem nav ko runāt. „Sarkanās puķēs“ Aspazija ir domu saitēs. Viņai visā krājumā pāris sapņainu dzejoļu, kas šobrīd vēl lasāmi. Tālāko dzejoļu lielumlielā daļā Aspazija ir savas fantazijas varā; ja tā varētu izteikties, viņa tēlo divstāvu sapņus. Viņa iztēlē rada ipatnēju pasauli, ipatnēju dabu un pieņem to kā realitāti. Šajā dvēseles pasaulē viņa ir pavēlniece par elementiem un parādībām un tāpēc tajā jūtas liela. Reālā pasaulē „visam daiļam būs bojā iet“. Un sekojot šim Šillera izteicienam, Aspazija atzīst, ka „man mājas tur, kur melna nakts bez gaismas, kur blāzma plātās slimī sarkana“. Viņas labākās lugas „Vaidelote“, „Guna“, „Aspazija“ ir atkal no netiešās dzejas valstības. „Vaideloti“ kādreiz sauca par vēsturisku lugu. Bet viņai nav nekāda sakara ar vēsturi. Nekādas Mirdzas un Laimoņa leišiem nav bijis. Leišu karali paši vadīja kara pulkus un sīkākus uzbrukumus izdarīt uzdeva kunigiem. Algirtam bija divas meitas, viena izprecēta Maskavas lielkņazam, otra poļu kņazam. Ir raksturīgi, ka pat darbos par senatni Aspazija ir sveša vēsturiskai patiesībai, savas fantazijas varā.

Varētu jautāt, kur gan ir brīnišķāka tiešā dzeja kā Plūdoņa „Mazajā Andulī“ un dažos liriskos dzejoļos. Visa mūsu jaunatne līdz ar Andulī ir skatījusi Latvijas dabu un jutusi viņas svaigumu. Bet vai tas ir raksturīgi Plūdonim? Vai Latvija Plūdoni pazīst kā „Mazā Anduļa“ vai „Atraitnes dēla“, poēmu un balāžu dzejnieku? Nu protams, ka pārsvarā ir pēdējais. Un še Plūdonis viscauri ir netiešās dzejas kalpībā. Viņš dzied par dūknām, seniem vēstures varoņiem, iztēles gariem. Poēma „Atraitnes dēls“ ir augsta dziesma jauneklīgai fantazijai, kam maz sakara ar psihisko patiesību. Jaunekli, kas bez līdzekļiem dodas svešumā, Plūdonis tēlo tik viegļu, laimīgu, ka tiek prom no mātes, lai gan katram, bez izredzēm dodoties svešumā, ir nospiests gara stāvoklis. Pēterpils universitāti Plūdonis apdzejo kā zelta pili ar dzidru juntu, lai gan tā ir kazarmveidīga būve. Vagoni viņam ir „gaļi, plati, kas ratu ratiem garām trauc“, tas ir — apkārt veldamies. „Zalgales Maža lomā“ Plūdoni interesē rīta un vakara krēslu izjūtas, tāpēc še Madis zvejo no rīta līdz vakaram, tikai dažas reizes izmezdamis tīklu, kas, protams, nesaskan ar īstenību. Šādu vietu Plūdonim nav mazums. Viņš tāpat kā Rainis maz interesējas par psihisko patiesību. Plūdonim ir daudz sausu, taisītu dzejoļu, kas raksturīgi netiešai dzejai.

Brigaderu Anna daudz staigājusi uz seno mītu pasauli, kur dievi, velni, raganas, viens otrs cilvēks. Blakus reāliem darbiem,

viņa vairāk par citām dzejniecēm milējusi teiku un pasaku motīvus, kuŗu attēlošanai nevajaga cilvēka dzīvas redzēšanas savā priekšā.

Edvarts Virza uznāca latviešu literātūrā ar dzīvu, elpojošu liriku, ar kailu, acu priekšā dejojošu bakchanti. Bet dzejas skolā viņš gājis pie frančiem, kas ļoti mīl netiešo dzeju. Kā zemgalielis un franču audzēknis, viņš nav varējis palikt tāļš netiešai dzejai. Virza ir mūsu lielākais patriotiskais poēts. Tāpēc mīļa viņam latvju senatne ar viņas cīņām, valdnieki un viņu mīlestības.

Akurātera radīšanas veids ir ne tik daudz dzīves novērojumu attēls, kā savu domu un jūtu atdzejošana. Bet savās domās viņš nereti klist prom uz Latvijas senatni, viņas mitoloģiju, varoņiem, reliģiju. Viņš sapņo pat par jaunas, latviskas reliģijas dibināšanu. Apziņā Akurāters redz kādu fantazijas tēlu, kuŗā ieliek savas idejas un kuŗu viņš mīl. Tāds pats iemilēts fantazijas tēls ir Veselim, kam gan tas dzīvespriecīgāks un tuvāks dzīvei. Akurāters īsts romantiķis, tikai reti var redzēt dzīvi un viņai piekerties.

Abi Grīni taisa ekskursijas vēsturē un uzbūŗ sen mirušo pasaulu ainās. Grēviņu bieži redz aizmaldāmie austrumnieku zemēs. Viņš, proletāriešu humorists, dziļi samilējis eksotiskās princesēs un greizsirdīgs uz viņu pielūdžējiem prinčiem. L. Bērziņš, Plūdons, Akurāters, Aspazija dabu redz imažionāru, gara acīm skatītu un par tādu arī dzejo. Raksturīgi, ka arī jaunie Zemgales dzejnieki, kā Žibelis un citi, aizmaldās pie teikām, varoņiem, rokoko un baroko laikmeta dāmām. Vistiešākais un konkrētākais liekas Jaunsudrabiņš, kas ir itkā izņēmums zemgaliēšos. Pa daļai tas pats sakāms par Dambergu. Bet tas ir tāpēc, ka Jaunsudrabiņam lietu dziļākā būtība ir aplēpta. Viņš īstenību skata ar gleznieka acīm. Viņu interesē paviršās ārējās pārvērtības, pārejošais, mainīgais, vizošie saules plankumi zālē. Viņa spēcīgākie varoņi kā īsti romantiķi neredz dzīves lielo procesu, bet deg savas dvēseles ugunīs.

Zemgaļus atšķir no citām ciltīm viņu bajāriba, kas bieži vien, un pat visvairāk, izmijas sikākā naudā — bramanībā. Kur uzstājas īsts pretenciōzs zemgālis, tur viņam papriekšu skrien reklāma, ka nāk slavens vīrs. Zemgaļi visu redz hiperboliski, visu palielinātu. Viņiem ir labākie valstsvīri, labākie zinātnieki, labākie dzejnieki, labākie skolnieki un studenti, sirmā Mintava ir intelligentākā pilsēta Latvijā, Zemgales laukos paaug 20.—30. grauds, lai gan lauksaimnieks, kam paaugtu 10.—15. grauds, varētu braukt automobili. Zemniekos še maz cilvēku ar īsti zemniecisku garu. Tie kaut kas vidējs starp zemnieku, pil-

sētnieku un muižnieku. Tas nenāk tik daudz no materiālās labklājības, kā no zemnieka iekšējās pašizjūtas. Kur šī labsajūta parādās bramanībā, tur rodas Ieviņa tēlotie Putras Dauķi. Bet citur tā redzama pacilātībā, lielos, plašos vērienos vai pat tieksmē uz garīgu hēgemoniju. Raina vai Virzas dzejnieciskā hēgemonija gandrīz nemaz nav apstrīdēta. Sešdesmit gadu laikā Rainis par sevi nav lasījis stingru kritiku. Un laikam, to nekad arī nedzirdēs Virza.

Tieksme uz bajārību, hēgemoniju ir radījusi no zemgaļiem patosa pilns lielā stila dzejniekus, kas no visām mūsu ciltīm vistuvāk stāv franču klasicismam. Lielā stila dzejnieki nemil būt pasaules provinciāļi, ko varētu interesēt couleur locale, vietējais novads un viņa laudis. Viņi mīl domu vispasaules plašumu, mīl būt aistētikas likumdevēji visai pasaulei, mīl pieskārties vai nu pie visas nācijas, vai kosma un mūžības problēmām. Lielā stila dzejniekiem zemgaļiem šē savas īpatnības. Viņi pieturas pie franču principa, ka skaistums ir bezdomains. Zemgaļiem ir tikai viens dzejnieks-domātājs — Rainis. Tomēr viņiem netrūkst domu dzejas. Tā ir pa lielākai daļai ar kosmisku vai vispārcilvēcīgu nozīmi, bet viņas udeņi nekad nav dziļi. Visas tās idejas, ko izteicis kāds no pārrunājamiem lielā stila dzejniekiem, ir izteicamas dažās lapas pusēs. Zemgaļi labprāt bēg no sīki individuālā, sevišķi zemnieciskā. Kur vidzemnieki Apsišu Jēkabs, Saulietis, Austrinš apraksta visādus zemnieku kubliņus, kaŗotes, svārkus, tur zemgaļi mīl nodarboties ar augstām materiālām. Viņu lielā stila pazīmes ir sviņīgas domas, cēls plašums, plūdums, cēli, izmeklēti vārdi. Zemgales dzejnieki jūtas kā augsti nācijas vadoni, kas paceļas pār savu zemi, laiž skatu līdz bezgalībai. Tie ir īsti lidzenuma laudis ar plašu lidojumu.

Visraksturīgākie lielā stila dzejnieki ir Rainis, Virza un Plūdonis. Raini mīt divi cilvēki: lepns vientuļš aristokrāts, kas ar zināmu skepsi raugās uz pūli un viņa darbiem, individuālists, kas ir vientulis no mūžības, un kas tāds arī paliks līdz galam. No otras puses Raini runā dēmonkrāts un sociālists, kas grib sakust ar ļaužu masām un izplūst kosmā. Rainim grūti uzrakstīt kādu darbu, pat no tāļas senatnes, kur viņš gluži nevietā nebāztu iekšā sociālistisko ideju. Pašā pēdējā darbā, „Rīgas raganā“, ļaužu pūlis ar Rīgas valdniekiem un Pēteri Lielo runā kā sociālistu mītiņā. Bet katrs jūt, cik neists ir Rainis tādās vietās, kur viņš rada aizpartejiskas nebrīvības. Bet arī tur, kur Rainis uzstājas kā sociālists, viņa iemilētais tēls ir propagandists, kas ceļ augšā ļaužu pūli. Raina istā dvēseliskā būtība ir gara aristokratisms un vientulība. Ļaužu masas viņam tumši tēlotas, kā „Zelta zirgā“, „In-

duli un Arijā“, „Jāzepā un viņa brāļos“, tā arī citur. Rainis mīl valdniekus un vadoņus, kaut vietām viņus arī tiesādams. Viņš nekur nenolaižas līdz vienkāršībai, līdz ikdienišķībai. Viņa darbos nefigurē tipi vai ikdienišķi cilvēki kā Blaumanim. Tam viscauri ir vadoņi-varoņi, kas patosa pilni iet caur dzīvi. Ja Blaumanis būtu tēlojis „Krauklīti“, viņam katrā ziņā būtu kāds vienkāršs zemnieks vai pat lauku puisis. Rainis tēlo lielmani-bramani. Viņa lugās lieliskas dekorācijas, lieliski kostīmi un lieliska izsmalcināta valoda, kādā runā nemirstīgie ar nemirstīgiem. Sociālists Rainis ir visbajāriskākais no visiem latviešu rakstniekiem.

Rainis jūtas kā nācijas vadonis ar domu vispasaules plašumu, kas rāda arī īpatnēji latvisko. Viņam vismazākā mērā var pie rakstīt pasaules provinciāla vārdu. Starp domām, ko viņš gribējis dot visai pasaulei, jāpiemin sociālisms un humānisms. Viņš tic dvēseles nemirstībai un dievībai, tic mūžīgam ritumam dzīvē un dabā. Līdz ar Goeti viņš domā, ka viss tas, kas mūžīgi rit, kustas, pieder labajam, bet mūžīgi sastingušais — ļaunajam primatam. Līdz ar Nicši viņš tic, ka spēka un skaistuma sinteze dod augstāko pilnību.

Arī Virza nemīl dzejot par vienkāršām lietām un personām. Viņam tik vēsturiski lielais, pompezsais, patosa, aizgrābtības pilnais. Par nācijas vai cilvēces vadoņiem viņš dzejo ar degošu patosu. Viņš ir Zemgales mežu ērglis, kas no savas augstienes met tālus skatus, un viņš saredz valdniekus, virsniekus, medniekus un dažu izcilu zemnieku. Viņa „Nakts parāde“, „K. Baronam“, „Latvju karogam“ un daudzi citi dzejoļi ir īstas augstā stila dziesmas.

Vienkāršībā nenokāpj arī Aspāzija. Vaidelote, Guna ir no valdnieku pasaules. Majestātiskuma pilna un cēla ir viņas daba. Arī Aspāzija cenšas domāt domas ar vispasaules nozīmi.

Plūdonis izvēlējis visādus stilus. Lielajā stilā viņš sajūt savu vientulību un atstatumu no dzīves. Tāpēc viņš bieži vien no liela stila, izmeklētiem un cildeniem vārdiem iet uz couleur locale. Še varētu pieminēt kaut viņa „Zemgales plūdus“. Šai poēmā par plūdiem viņš dzied ar lielisku pacilātību, it kā tiem būtu vispasaules nozīme, un tad piepēži pāriet uz ikdienišķu darbu attēlojumu, kā ar ķeksi ķer balķus. Spidoši lielā stila paraugi ir Plūdoņa poēmas, kā „Atraitnes dēls“, tad balādes. Par meža meitām dūknām Plūdonis dzejo tik cildenā, izsmalcinātā valodā, ka viņam nav neviena nedaiļa vārda. Šai ziņā interesanti salīdzināt to, kā vidzemnieks Fr. Bārda un zemgalietis Plūdonis apdzejo Panu. Fr. Bārda par to stāsta zemnieciski vienkārši un konkrēti:

„Aiz birzes tīrumā tas pārbiedējis aitu ganu:
pie grāvja spoguļa starp kosām, rokā sastutējies,
ar čiekuri tas zaļo matu kušķi ragu starpā
pelēkiem pirkstiem lēni sukājis un klusi smējies.“

Plūdonis redz kosmiska lieluma Panu, saulē notvīkušu:

„Mana galva dus saules klēpī,
Manas kājas komēta sedz.“

Akurāterā ir stiprs duālisms: viņā mīt anarchistisks dumpinieks, kas avīžu ievados un dažās dziesmās noārda veco un skauž valdniekus, jo „zeltīti ir caru troņi, bet skrandās staigā miljoni“. Bet neapzinīgā radišanā Akurāterā runā zemes bruņinieks, kas svešs plēbējiskajam. Un tad piepēži Akurāters tiek lielākais latviešu rojālists, kas mīl seno rojālistisko Franciju un Zemgales līdzenumos izdzīto Francijas valdnieku Luiju XVIII. Akurāteru interesē gan sikaīs un ikdienišķais, bet arī visas cilvēces mērogā pacelti jautājumi, par kuriem viņš runā ar pravietisku patosu un cēlumu. Tad viņa stils ir svinīgs, pacilāts, tad Akurāters ir liela plūduma varā. Lielu ideju valdzināts Akurāters arī tulkojis Ibsena vispārcilvēcīgākos darbus, rakstījis lielā stilā — „Pēru Ģintu“ un „Brandu“.

Arī Grīniem netrūkst augsto tematu un svinīgās izteiksmes; A. Grīns devis dažus lieliska stila meistardarbus. L. Bērziņa un K. Kundziņa garīgās dziesmas izceļas ar lielu patētiku un grandioziem fantazijas lidojumiem. Atturīgā cēluma bagātas ir L. Bērziņa „Jūras dziesmas“. No jaunajiem augstā krēslā mīl sēdēt Veselis.

Zemgaļus un leišus Dievs bagātīgi apdāvinājis ar patosu un tieksmi uz pompezo vai patētiski traģisko. Tāpēc viņu dzejā daudz pozu, manieres un deklamācijas. Patosu zemgaļi pat pacēl par augstāko dzejas veidu. Jo kādam lielāks patoss, jo viņš lielāks dzejnieks. Ar patosu bagātajam jābūt arī labam deklamātoram. Lai deklamācija būtu skaista, vajaga skaistu izmeklētu vārdu. Pēc Virzas uzskatiem visa dzejas māksla pastāv daiļu un attiecīgu vārdu izvēlē, jo daiļu vārdu klausīšanās dod saldu aizmirstību. Viņa poēmās reti kur ir mierīgs stāstījums, bet tās bagātīgi apveltītas ar vārdu skanīgumu. Virza liek gleznu pie gleznas tā, ka visa viņa dzeja ir gleznām pieblīveta, raibi vizoša, ārkārtīgi bagāta skaistiem teicieniem. Dzejas lasītājs tajos klausās kā iemilējies daiļavas čalošanā. Un tiešām Virzā ir vērts klausīties, viņa vārdi aizkustina dvēseles kā mūzika. Bet — Virzas dzejas saturam ir grūti sekot. Poēma jāpār-lasa otrreiz un trešreiz, lai saprastu, kas tur teikts, kāda tur fā-

bula. Virzam ir daži ļoti izdevušies panti, kas viegli iespiežas atmiņā, bet vēl vairāk ir tādu, kas daudzvārdības un daudzo gleznu dēļ ir grūti piesavināmi un paturāmi. Virza maz rada lielas spēcīgas ainas, kā to dara Skalbe, kas lielisks savā dzejiskumā un plastikā. Skalbe nelietā daudz vārdu, bet tie griežas atmiņā ar neatturamu spēku. Savas daiļās daudzvārdības dēļ Virza tādu iespaidu nepamāk.

Bagāts vārdiem ir arī Plūdonis. Viņam vārdi ir pašvērtība. Jo skanīgākus viņš izmeklē vārdus, jo labāk viņš jūtas savā dzejā. Viņa darbi ir deklamācijas, kas sagūsta dzirdi ar košskanību. Plūdoņa darbu saturs ir gluži mazvērtīgs. Viņa forma stāv tādā pārsvarā par saturu, ka ar savu kvantitāti tiek par īsto dzejas saturu.

Deklamatorisks, švirkošs, feierverkisks ir Akuratera stils. Akurāteram vienmēr gribas teikt kaut ko ārkārtēji svarīgu, uguņot, deklamēt. Priekš pasaules kara, pussentimentālā laikmeta izrikojumos visvairāk deklamēja Aspaziju, jo viņas patoss, viņas aizrautība pēc tā prasījās. Viņas vietā tagad nostājas Fr. Bārda. Deklamatoriskas pozes nav svešas arī Veselim. Viņš mīl kādu varoni, savu ideju izteicēju, kas pozē visas zemes priekšā un deklamatoriski pasludina par tukšu un aprobežotu visu dzimteni, kurā nāk jauni pravieši.

No latviešu dzejniekiem pozi visvairāk cienī Rainis un Fallijs. Un kā visai latviešu sabiedrībai kādreiz patika šī pozēšana, kad visu mīlulis, cikstonis pret tumsu, Lāčplēsis ar paceltu zobenu lieliskā pozē deklamēja! Šai pozē tad redzēja demonstrāciju pret tumšiem spēkiem. Poze ir lieliska, ja viņa savā kustībā ir pilnīgi brīva, nepiespiesta, dabīga. Grieku skulptūras ir pozējošas, bet tai pašā laikā brīvas. Bet starp pozi un pozi ir starpība. Nelāga fotogrāfs samaitā ģimietni ar visgrāciņzāko sievieti. Še, protams, mēs nevaram dot atskatu, kur latviešu rakstnieku darbos poze ir labi izdevusies, kur nē. Gribam tikai aizrādīt, ka Rainis liek saviem varoņiem pozēt skatītāju priekšā, lai gūtu aplausus. Vai katrā intelligentā latvieša mājā ir bijusi vismaz viena pastkarte ar pozējošu Lāčplēsi, kas stāv skatuves vidū zobenu pacēlis. Viņš pozē pat tad, kad viņam jāiet cīņā ar melno bruņnieku, lai kristu. Pozē Indulis cīņā ar Āriju, pozē Mindauga pilī, Jodu gravā. Jāzeps pozējas kā pāvs gan sava tēva, gan brāļu priekšā, gan mājās pie bedres un Ēģiptē. Rainis nostāda varoņus nevien bramanīgās, bet arī patētiskās pozēs. Tāds ir Jāzeps pie bedres, Turaidas Maija priekš zobena cirtiena. Šos pozes skatus Rainis velk garumā tā, ka visa darbība apstājas.

Tipisks pozētājs ir Fallijs. Jau pats viņa ciniskais vārds ir izaicinājums un poze pret visu kultūrālo sabiedrību. Jau kā iesā-

cējs viņš nostājas pozē pret latviešu sabiedrību un viņas darbiniekiem, visā viņa literariskās darbības laikā viņam ir patīcis par sevi labi runāt un vainīgās pozēs nostāties. Šīs pozes ievēroja, un viduvēji apdāvinātu dzejnieku daži pasludināja par ģeniju.

Zemgaļi tāpat kā leiši mīl r a i b u m u s, cienī ārieni vairāk kā iekšieni. Zemgalē nav neviena rakstnieka ar lielu vienkāršību. Viņiem ir viss jāizteic māksloti, daudzvārdīgi un daudzkrāsaini. Daudz raibumu un gleznu, kā redzējam, ir Virzam, Plūdonim, Akurāteram, Rainim. Savu „Uguni un nakti“ Rainis kādreiz sauca par impresionistisku lugu, jo tā ir krāsu pieblīvēta, Virza staigā no vienas gleznas uz otru, no salīdzinājuma uz salīdzinājumu. Dažā teikumā viņam pa piecām gleznām.

Zemgales dzejnieku nodarbina formas, stila jautājumi. Lai nu cits ir vai kāds, bet formai vajag vizēt. Ar stila problēmām daudz nodarbojies Rainis. Viņš lietā šekspīriskus paņēmienus ar interesantu skatuves iekārtu un skatuves maiņu. Katrs cēliens viņam notiek citā vietā, un līdz ar vielu parasti mainās arī forma. Rainis izmēģinājis visdažādākos stilus. Savas darbības sākumā viņš bija kā granīts smags un ciets. Vēlāk šo smagumu viņš pārspēja tik spīdoši, ka jau „Zelta zirgā“, „Daugavā“, „Pūt vējiņi“, „Indulī un Ārijā“ dažas vietas ir grāciņotātes paraugs, ar atzīstamu vieglumu un plūdumu. Liels formas meistars ir Ed. Virza, kas uzrakstījis pat poētiku pantos.

Tam preti stāv Vidzemes dzejnieku vienkāršība un nemirstīgs dzīvums. Blaumanim gandrīz viscauri viens un tas pats stils, ko pazīst no pirmām skaņām. Viņš, lielais dailis skolotājs, kas izaudzinājis tik daudz dzejnieku, pats ir maz mocījies ap formas problēmām, jo forma viņam nav ārējs uzvalks, daiļa fraka, bet organiska sastāvdaļa gandrīz tas pats, kas forma Platōnam. Vislielākais dzejnieks domātājs Poruks pavisam nesaprot formas problēmas. Tās viņu pat neinteresē. Viss Poruks ir viena grēkošana pret izkoptas formas prasībām. Poruka pēdās iet Ērmanis, pat forsējot savu vienkāršību. No vidzemniekiem stila problēmas pazīst V. Eglītis, Fr. Bārda un K. Skalbe.

Sniedzot zemgaliešu dabas raksturojumu, atturēšos no viņu īpašību novērtējuma. Tas ir cita, lielāka darba uzdevums. Kas ir vērtīgs vai nevērtīgs, to arī nenosaka tiešā vai netiešā dzeja viena pati, bet vadošā mākslinieka personība.

Mūsu tagadnes dzejnieki ar retiem izņēmumiem noskaņoti romantiski. Daži pat atzīst, ka ārpus romantikas neesot nemaz dzejas. Zemgalieši no šīs romantikas ir spēruši lielu soli prom uz Eiropas dzīvo tautu klasicisma pusi. Šajā virzienā mūsu dzejai vēl nepārredzami horizonti.

Cand. phil. K. Krauliņš

CILVĒKA DZĪVE JAUNĀKĀS PSĪCHOLO- GIJAS IZPRATNĒ

1. Tagadnes asā prasība pēc cilvēka dzīves izpratnes

Nav mūslaikos cilvēka, kas neapbrīnotu tagadējās tehnikas grandiozo varu. Un tomēr ir daudz tādu, kas viņu nolād un negrib to pieņemt. Kāpēc? Tāpēc, ka braucot visātrākajos aeroplānos un klausoties visburvīgākās radio skaņās mūsdienū cilvēks tomēr nevar izbēgt no savām ciešanām un nelaimēm, nevar atrast zemi, kur nebūtu noziedzību, netaisnību, naida un tikumiskas pagrimšanas. Ar meistarisku veiklību vadīdams vairāku tūkstošu zirga spēku mašīnas, cilvēks bieži vien nespēj pēc savas gribas izslēgt no sevis pat necīgāko jūtu savīļņojumu, apspiest viduvēju kaislību, kas viņā radusies, vadot milzīgo tehnikas iekārtojumu. Mūsliiku cilvēks, cenzdamijs mašīnās ieslēgt un tā racionāli izmantot pat mazākā strauta dinamiku, tomēr neprot lietderīgi izlietāt savu garīgo spēku enerģiju. Arvienu uzlabodams mājas kustoņu izlasi, viņš tomēr nespēj apzinīgi pārraidīt savu pirmatnējo dziņu enerģiju uz augstākiem un vērtīgākiem mērķiem.

Modernās tehnikas cilvēks, arvienu iegūdams lielāku varu pār dabu, vairāk un vairāk pazaudē noteikšanu pats par sevi. Tas ir slēdziens, pie kā jānonāk, kritiski apskatot 20. g. s. cilvēka dzīvi. Šie divi pretstati — lielā noteikšana par dabu un nevarība pašam pret sevi — liek daudziem ļoti skeptiski skatīties uz mūsliiku dabas zinātņi un tehniku. Protams, ne pati zinātne te vainojama. Vainojama cilvēka vienpusība, ar kādu viņš seko teknikai, aizmirdams iedziļināties pats savā garīgā dzīvē. Modernā zinātne tiešām sniedz cilvēkam daudz vairāk iespējamību būt ļaunam nekā pagājušo gadu simteņu zinātne. Bet viņa sniedz arī daudz iespējamību būt ļabam. Cilvēkam vajadzētu būt tik stipram, ka viņš nesekotu ļaunajam, bet gan ļabajam. Bet te parasti pietrūkst spēka.

Par sevi cilvēks apzinīgi valdīt varēs tikai tad, kad viņš sevi pareizi sapratis, zinās ne tikai tehnikas milzeņu uzbūvi, bet arī savas garīgās dzīves konstrukciju.

Modernās kultūras pamatklūdu isumā varētu raksturot šā: vienpusīga aizraušanās ar dabas izpratņi un viņas pārveidošanu, atstājot novārtā paša cilvēka izpratņi un viņa audzināšanu. Cilvēka dzīve nav padota dabas likumībai vien, tai ir arī sava pašas likumība. Pie tādas atziņas nonākusi lielākā daļa no tagadējiem zinātniekiem. Tāpēc apbrīnojami pareiza da-

bas izpratne var kļūt par vislielāko maldu avotu, ja viņu ienes cilvēka garīgās dzīves izpratnē. Un tas ir noticis līdzšinējā resp. 19. g. s. psiholoģijā. 19. g. s. psiholoģija, sekodama dabas zinātņu pētišanas metodēm un nostādāmās uz viņu redzes viedokļa arī cilvēka garīgās dzīves pētišanā, cieta pilnīgu neveiksmi, kad tai vajadzēja izskaidrot sarežģītākās dzīves parādības un dot pareizus norādījumus skolotājiem bērnu audzināšanā. To pārdzīvoja daudzi ārsti un ievērojami pēdāgogi 20. g. s. sākumā, kuriem bij jāsastopas nevis ar zinātniskās teorijas konstruētiem, bet gan ar dzīvē dotiem cilvēkiem. Tāpēc pie modernās psiholoģijas šūpla ir vairāk atrodami ārsti (piem. Sigm. Freuds, Alfr. Adlers), pēdāgogi (Ed. Sprangers) un filozofi (Diltejs, Müller-Freienfelss) nekā tiešie psihologi.

Sarežģītās un nopietnās parādības, kādas novērojam mūs-laiku cilvēku sociālā un individuālā dzīvē, noteikti prasa zinātnisko interešu centrā nostādīt pašu cilvēku un viņa dzīvi. Tamdēļ tagadnes domājošais cilvēks arvienu vairāk atsvabinājas no vienpusīgās dabaszinātniski tehniskās orientācijas, arvienu lielāku vērību piegriezdams arī šīs grandiozās tehnikas radītājam — pašam cilvēkam. Tāpēc 20. g. s. rāda nopietnu tendenci kļūt par psiholoģijas un sociālo zinātņu gadu simteni. Domājams, ka jaunā vienpusībā, t. i. psiholoģismā, iekrist neatļaus pati dabas zinātņu un tehnikas attīstība.

Tā pati dzīves nepieciešamība diktē vajadzību pēc jaunas un dziļākas cilvēka izpratnes.

2. Cilvēka dzīve 19. g. s. psiholoģijas izpratnē

lai labāki saprastu tos ieguvumus, ko sasniegusi tieši jaunākā psiholoģija, īsumā raksturosim to cilvēka izpratni, kāda valdīja pag. g. s. psiholoģijā.

Jau aizrādījām, ka agrākā psiholoģija bija pakļauta dabas zinātņu ietekmei. Dabas zinātnēs valdīja *mēchanistiskā pasaules izpratne*, pēc kuras dabā nedrīkstēja būt nekādu iekšēju mērķu. Viss bij padots nelaužamai cēlonības likumībai. Ar tādu pašu skatu piegāja arī pie cilvēka. Arī cilvēka dzīve nebija nekas cits, kā labi vai slikti ierikots mēchanisms bez saviem iekšējiem mērķiem. Cilvēks labākā gadījumā bija mašīna ar uzdevumu — kalpot Dieva uzstādītiem mērķiem. Ka cilvēks realizē pats sev iekšējus mērķus, bieži vien pretējus Dieva gribai — to psihologi neredzēja.

Mēchanisma daļas var izjaukt, katru daļu atsevišķi apskatīt un atkal kopā salikt. Tāpat pag. g. simtenī apskatīja cilvēka dzīvi. Pajēma atsevišķus pārdzīvojumus, tos sīki analizēja katru at-

sevišķi, salika atkal kopā un iedomājās, ka cilvēka „dzīves mehānisms“ saprasts. Psihologi rīkojās tāpat kā dabaszinātnieki, kas atrauj no cilvēka dzīvās miesas dažas šūniņas, paliek tās zem mikroskopa un apskata, nesaistot tās funkcijā ar pārējo ķermeni. Tā radās lieliskas atsevišķu pārdzīvojumu analīzes. Bet dzīvais cilvēks viņa dzīves funkcijā nebija saprasts, jo trūka vienojoša skata uz visu cilvēka dzīvi. Cilvēks bij kļuvis par mehānisku pārdzīvojumu kompleksu, itkā par kādu bezpersonīgu būtni, kas visur rīkojas līdzīgi.

Tā garīgās dzīves vienība bij pazaudēta. Psiholoģijā valdīja atomistiskā tendence — visu sadalīt pārdzīvojumu atomos resp. molekulās. Bet arī pašos pārdzīvojumos centās analītiski ieraudzīt vēl sīkākas daļiņas. Kā tādas atrada sajūtas (t. i. skaņas, krāsas, garšas, smaržas u. t. t.). Katrs pārdzīvojums sastāvēja no sajūtām un viņu veidojumiem — vai nu no primārām (t. i. uztverē dotām), vai arī sekundārām (atcerē un fantasijā pārdzīvotām). Arī jēdzieni, domas, jūtas un griba nebija nekas vairāk, kā dažādu sajūtu saistījumi vai arī viņu īpašības. Vienīgā likumība, pēc kuņas saistījās pārdzīvojumi un sajūtas, bija asociācijas (t. i. tā kārtība, kā viens priekšstats mehāniski izsauc un piesaista otru). Ar pieskares, līdzības un kontrasta asociācijām mēģināja izskaidrot visu cilvēka garīgās dzīves likumību.

Līdz ar to visa cilvēka garīgā dzīve bij kļuvusi par sajūtu plūdumu asociatīvā saistījumā un pati psiholoģija par sajūtu t. i. krāsu, skaņu, smaržu, garšu un sāpju ķīmiju resp. fiziku. Tā bij grandiozā sensuālo elementu psiholoģija, kādu mēs atrodam pie ievērojamākiem pag. g. s. psihologiem — Vebera, Fechnera, Ebbinghauša, G. E. Müllera, T. Ciena u. c.

Ja šī elementu psiholoģija 19. g. s. pēdējos un 20. g. s. pirmajos gados pamazām atsvabinājās no sensualisma (t. i. mācības, ka garīgās dzīves pēdējie un vienīgie elementi ir sajūtas), tomēr viņa nonāca intelektuālisma kalpībā, apskatīdama vai vienīgi uztveres, atceres un domāšanas procesus, t. i. cilvēka intelektu. Jūtu un gribas procesiem nopietnāku vērību sāka piegriezt vienīgi pēdējos gadu desmitos, un arī tikai daži psihologi. Cilvēks vēl vienmēr bij tikai garīgi pasīvs ārpusaules vērotājs un domātājs, bez spontānas aktivitātes. Visa psihologu uzmanība vēl vienmēr bija piegriezta ārpusaulēs, resp. dabas uzverei. Ka cilvēks pārdzīvo ne tikai ārpusauli, bet arī sevi, savu personību, un ka viņš pret ārpusauli un sevi ieņem dažādus stāvokļus — tas intelektuālistiski noskaņotos psihologus maz interesēja. Cilvēku kā jūtošu un gribošu būtni, kas izdara dažādus vērtējumus, viņi nesaprata. Tāpēc arī 20. g. s. sākumā ārsti psihiātri bij nesaprašanā, kad pie viņiem ieradās cil-

vēki ar veselām acīm, rokām un ausīm, normālu sirdi un plaušām, bet tomēr slimi. Uztvere, atmiņa un domāšana noritēja normāli, un tomēr cilvēks bija jāatzīst par nenormālu. Tāpēc Vīnes ārsta Freuda pirmie atklājumi cilvēka dziņu dzīvē tā laika psihologos ienesa īstu revolūcionāru uzbudinājumu.

Tādā stāvoklī atradās psiholoģiskā dzīves izpratne 20. g. s. sākumā. Spīdoši izstrādāta mācība par sajūtām, priekšstatiem un atmiņu, bet pārējais atstāts mākslinieku un dzīves pazinēju nojautām.

3. Personība kā izejpunkts modernā cilvēka izpratnē

Tagadējie psihologi, meklēdami zinātniski pareizo pieeju cilvēka dzīvei, nonāca pie tā, kas lielākos māksliniekus vienmēr bija vadījis: lai izprastu atsevišķu pārdzīvojumu vai atsevišķu gadījumu, tad to nedrīkst nošķirt no pārējās cilvēka dzīves un apskatīt to atsevišķi, jo viņš ir tikai daļa no visas cilvēka dzīves un tāpēc saprotams tikai kopsakarā ar to. Katrā atsevišķā pārdzīvojumā līdzdarbojas viss mūsu „es” jeb mūsu personība, jo katrs pārdzīvojums ir attiecībā pret „es”. To aizrāda arī valoda, uzsvērdama: es domāju, es redzu, es jūtu, es gribu u. t. t. Katrā mūsu uztverē, katrā mūsu atcerē un domu gājienā līdzdarbojas mūsu „es” ar savām dziņām un tieksmēm. Tikai tā var saprast, kāpēc divi bērni, kas aug vienādos apstākļos, ir ar vienādām zināšanām un vienādi apdāvināti, vienā un tai pašā gadījumā tomēr katrs rīkojas dažādi. Dažādas ir šo bērnu personības un tāpēc arī dažāda rīcība.

Var teorētiski lieliski pārzināt dusmu pārdzīvojuma sastāvdaļas un tomēr nesaprast atsevišķa cilvēka dusmas, ja nesaprot šī cilvēka „es”, resp. to, kas dusmojas. Tāpēc tagadējā psiholoģija meklē aiz katra pārdzīvojuma vienmēr to, kas pārdzīvo, t. i. to, kas priecājas vai bēdājas, kas atceras vai domā, kas grib vai negrib u. t. t. Šis pārdzīvojumu subjekts ir pats individuāli dotā cilvēka „es”, nevis kāds „cilvēks vispār”. „Cilvēks vispār” nav nemaz sastopams dzīvē. Tāpēc no psiholoģijas izmest „es” jēdzienu nozīmē to bezgalīgi attālināt no tiešās dzīves.

Sakarā ar nolūku vairāk dzīvei, jaunākā psiholoģija piegriež lielu vērību *charakteroloģijā*, t. i. mācībai par cilvēka individuālītātes tipiem, jo nenoliedzami, ka pārzinot dažādus temperāmentus, raksturus un personības, mēs daudz vairāk esam ieguvuši dzīvā cilvēka izprašanai nekā pēc gariem sajūtu un priekšstatu iztirzājumiem.

Katru pārdzīvojumu apskatīt kā cilvēka personības kopsakarā ieaustu organisku daļu, kas nevar pastāvēt un nav sapro-

tama ārpus veselā — tāda ir tagadējās psiholoģijas pamatteze*).

Te rodas jautājums: kādi tad ir tie pamatvilcieni, pēc kuriem iezīmējas katra cilvēka personība?

Cilvēku mēs parasti saprotam no viņa darbības, jo tikai darbībā vispareizāk atklājas cilvēka personība. Tāpēc viena no vis svarīgākām cilvēka pazīmēm ir viņa aktivitāte. Cilvēks dzīvo tik tālu, cik tālu viņš ir ārēji vai iekšēji aktīvs. Kur izbeidzas aktivitāte, tur izbeidzas arī dzīve. Katras cilvēka aktivitātes pamatā ir kāda dzīva jeb tieksme, t. i. aktivitātes ierosme. Ja cilvēkā kādā mirklī izbeigtos visas dzīvas, tad taj pašā mirklī apstātos arī viņa dzīve. Viņš kļūtu akmenim līdzīgs. Tāds cilvēks nekā nedomātu un nekā negribētu. Viss viņam būtu vienaldzīgs, jo, kā vēlāk redzēsim, arī katras jūtas pamatā ir kāda dzīva. Tā tad dzīvas ir galvenās cilvēka dzīves virzītājas un ar to viņas arī kļūst par noteicošo faktoru cilvēka personības izpratnē.

Katra nopietnāka un ilgstošāka aktivitāte ir vienmēr virzīta uz noteiktu mērķi. Cilvēka dzīve nav bezmērķa rotaļšanās, bet gan zināmām mērķim piemērotu dzīves spēku izraisīšana. Tāpēc katrs cilvēks apzinīgi vai neapzinīgi ar visu savu (bieži vien aklo) dziņu enerģiju ieslēdzas zināmā mērķpiemērotā darbībā. Ar to katra cilvēka personība nes sevī īpatnēju mērķtiecības raksturu. Kas saprot cilvēka mērķus, tas pa daļai jau saprot arī viņu pašu. Mēs pat mašīnas konstrukciju nevaram pilnīgi saprast, ja nezinām tos mērķus un uzdevumus, kādiem šī mašīna kalpo.

Šis mērķtiecīgais spēks, kas izveido katrā cilvēka dzīvi, nav tikai garīgs vai arī tikai miesīgs vien. Viņā saplūst garīgās tendences vienkopus ar miesīgajām. Tāpēc cilvēka personība ir gara un miesas vienība, bet ne tikai gars vien, kā to agrāk domāja. Katra personība kā cilvēka dzīves vienība ārēji skatīta parādās kā miesa, bet iekšēji — kā gars. Nav gara bez miesas, ne miesas bez gara. Katra miesa ir „caurgarota“ miesa, bet katrs gars — iemiesots gars.

Sakarā ar to cilvēka dzīves mērķtiecība nav noteikta tikai no tīri psihiskajiem faktoriem vien, bet arī no fizioloģiskajiem. Cilvēka gara uzbūve ir atkarīga no viņa miesas uzbūves**) un otrādi.

*) Sk. piem. Ed. Šprangera, V. Šterna, R. Müller-Freienfelsa un A. Adlera darbus.

**) Sal. E. Kretschmer, Körperbau und Charakter, 3. Aufl. Berlin 1922, J. Springer.

Tā modernā psiholoģija pārspēj vēl vienu pagājušo gadu simtēnu vienpusību — tendenci cilvēka dzīvi izprast no tīri psihiskiem faktoriem vien.

Cilvēka personību tomēr nedrīkst uzskatīt kā kādu atdalītu un noslēgtu salu sociālās dzīves jūrā, kurai ar pārējām personībām nav nekāda sakara. Katra individuālā dzīve ir ieausta noteiktā sociālās dzīves vienībā un ārpus tās nemaz nevar ne rasties, ne pastāvēt. Tāpēc individuālais ir izprotams tikai kopsakarā ar sociālo.

Tā atsevišķas personības izpratne prasa arī attiecīgās sabiedrības izpratni, kurā šī persona ir iekārtota, vai nu saskaņā ar pašas gribu vai pret to. Katras sabiedriskas vienības dzīve nav kaut kādu mežonīgu vai labsirdīgu dabas bērnu idille, bet gan nopietns kultūrradīšanas process. Kur ir cilvēku sabiedrība, tur ir kultūra un otrādi. Tāpēc katra sociālā dzīve ir ieausta noteiktos kultūras sakaros, ārpus kuriem viņa nemaz nav saprotama.

Šis sabiedriskais kultūrveidošanas darbs nenotiek kaut kur bezgalībā, ārpus telpas un laika robežām, bet gan uz zemes, t. i. noteiktos ģeografiskos apstākļos. Arī šie ģeografiskie apstākļi ietekmē pašu cilvēka garīgo dzīvi un viņas radošo darbību. Tāpēc katra individuālās un sociālās dzīves izpratne pamatojas arī uz dabas izpratni.

Ja mēs iedomāsimies vēl to, ka katra tagadne reālizē tikai pagātnē dotās iespējamības, resp. ka tagadnes likteņi ir „noenkuroti“ pagātnes likteņos, tad sapratisim, cik plašas perspektīvas atveras modernai cilvēka izpratnei. Cilvēka individuālā dzīve nav vairs it kā sevī noslēgts cietums, bet gan dažādu iespējamību un nosacījumu samezglojums, kur katrs atsevišķais pavediens aizved bezgalībā. Tāpēc daži modernie psihologi dvēseles nemirstības vietā liek dvēseles bezgalības jēdzienu*), jo cilvēka dvēselei apzināti vai neapzināti ir dota līdz daļa no bezgalības. Cilvēka personība un dzīve ir tikai krustojšanās punkts, kur krustojas miesīgais ar garīgo, apzinīgais ar neapzinīgo, individuālais ar sociālo, kultūra ar dabu, pagātne ar nākotni. Ārpus šī krustojuma viņa nav nekas.

Tā modernā psiholoģija mēchanistiskā atomisma vietā liek mērķtiecīgas vienības ideju — daļu vienmēr skatīt mērķtiecīgā kopsakarā ar veselu. Tā ir programma, kuŗas izpil-

*) Sk. piem. R. Müller-Freienfels, *Geheimnisse der Seele*, München 1927, Aufs. „Die Unendlichkeit der Seele“.

dīšana — bezgalīgs uzdevums, jo pats veselais vienmēr ir bezgalīgs, nenorobežots. Katrs norobežojums, kas nav dabīgs, dod tikai daļu, bet ne veselo. Tāpēc jaunākā psiholoģija, izejot no personības, kā psiholoģiskas pamatvienības, cenšas aptvert cilvēka dzīvi visā viņas daudzējādībā.

4. Cilvēka dzīve kā dziņu kopspēle

Šāds apzīmējums var likties ļoti dīvains. Bet tā tas tomēr ir. Katra cilvēka dzīve savu īpatnējo raksturu iegūst atkarībā no tā, kādā savstarpējā attiecībā atrodas viņa dominējošās dziņas. — Nav cilvēka, kurā nedarbotos vairākas dziņas. Katra pamodusies dziņa gandrīz vienmēr izraisa sev pretēja s dziņas, kas nostājas cīņas stāvoklī pret pirmo un mēģina to apturēt. Uzvar tās dziņas, kas ir spēcīgākas, vai arī kurām nāk palīgā citas, radniecīgas, dziņas. Tā cilvēkā pamazām izveidojas valdošodziņu vienība, kurās varā nāk pats cilvēks, kaut arī viņš to nemaz negribētu. Tomēr pilnīgā miera stāvoklī cilvēka dziņu dzīve nekad nav, jo cilvēkā vienmēr ir dziņas ar pretēju raksturu. Šo cīņas un nemiera parādību dziņu dzīvē viens no labākiem dziņu psihologiem tagadnē — Müller-Freienfels — sauc par dziņu „koncertu“ jeb dziņu kopspēli (Zusammenspiel der Triebe), jo arī koncertā nav tikai viens tonis vai viens motīvs vien, bet gan vairāki, starp kuriem tad izceļas dažī kā dominējošie un rada pamatnoskaņu visā skaņu simfoniā. Tāpēc saprast kāda cilvēka dzīvi nozīmē ieklausīties tai „dziņu koncertā“, kas notiek šī cilvēka dvēselē.

Arī cilvēka griba nav nekas cits, kā dziņu kopspēle, kas sevī nes saprātību. Katras gribas darbības pamatā ir mazākais divas dziņas ar noteiktiem mērķa priekšstatiem, starp kuriem notiek mūsu izvēle. Cilvēkā nav tāda spēka, kurā pamatā nebūtu kaut kādā dziņa, t. i. kaut kāda aktivitātes ierosme. Dziņas parasti saistās ar jūtām un viņas var būt tādas, kurās, kaut gan ir mūsos, mēs tomēr it kā neatzīstam par savām, jo atrodam viņas par sev uzspiestām. Zem gribas vispār tādā gadījumā būtu jāsaprot tā cilvēka dzīves pamatdziņu vienība, kurā ir kļuvusi saprātīga (t. i. saistījies ar noteiktu mērķa priekšstatu), zaudējusi savu afektīvo toni un kurā mēs atzīstam kā sev piederošu. Tāpēc arī cilvēka gribas spēks ir meklējams viņa dziņu spēkā un tā izturībā.

Tagad pamēģināsim iespiesties tuvāk šai brāzmainā dziņu simfoniā un saklausīt tās pamatmotīvus.

Visas dažādās dziņas, pēc Müller-Freienfelsa domām*), izaug no dzīvotdziņas (der Trieb zum Leben). Tā ir katras dzīves pirmspēks, un viņai izzūdot sairst arī pati cilvēka dzīve. No šīs dzīvotdziņas izveidojas katras dzīvas būtnes tālākajās pamattendences: saglabāt pašam sevi un izraisīt savus iekšējos spēkus.

Ar dzīves saglabāšanas dziņām (Lebenserhaltungstriebe) M.-Fr. saprot katras dzīvas būtnes tendenci uzņemt vajadzīgās barības vielas, nodarbināt savus organus un nodrošināt sevi pret ārējām dzīves parādībām.

Cilvēka dzīves process tomēr neizbeidzas ar šo pašsaglabāšanos vien. Katrā cilvēkā ir arī tendence paplašināt savas dzīves ārējās robežas (piem. brīvības dziņa, varas kāre, īpašuma, iekarošanas u. c. dziņas) un kāpināt savu pašizjūtu (piem. dziņa apreibināties, atzišanas un ievēribas kāre, dziņa kļūt pārākam par citiem, godkāriba u. t. t.). Šo dažādo dziņu grupu M.-Fr. sauc par dzīves izraisīšanas dziņām (Lebensentfaltungstriebe), jo viņu pamattendence — izteikt katras personības nozīmību un saturu. No viņām pa daļai ir attīstījušās arī dažādās garīgās darbības resp. kultūrdarbības dziņas.

Šīs divas dziņu grupas — pašsaglabāšanas un dzīves izraisīšanas dziņas — ir galvenās un vadošās visā cilvēka dzīvē. Ap viņām lielākā vai mazākā mērā centrējas katra cilvēka dzīve, arī to cilvēku dzīve, kas pret šīm dziņām ieņem noraidošu stāvokli (piem. askēti un mūki), gribēdami no tām atsvabināties. Un tomēr no viņu „dzelzs nagiem“ pilnīgi vaļā tikt nespēj neviens, neiznīcinot pašu dzīvi. Tāpēc katras caurmēra dzīves pamatmērķis — saglabāt un izteikt sevi. Viss cits stāv šī pamatmērķa tiešā vai netiešā kalpībā.

Cilvēka dzīve norisinās vienmēr dažādās attiecībās ar citiem cilvēkiem. Mūsu attiecības pret citiem cilvēkiem var dibināties gan uz simpātijas, gan antipātijas tendencēm. Tā cilvēkā izveidojas draudzīgās un naidīgās sociālās dziņas (piem. dziņa pēc sociālas kopības, dažādās draudzības un mīlestības, kā arī naida, atriebības u. c. tendences).

Ar šīm trim pamatgrupām vien cilvēka dziņu koncerta pamatmotīvu daudzējādība vēl nekādā ziņā nav izsmelta. Te vēl pievienojas sugas uzturēšanas dziņas, kas parādās kā seksuālās jeb dzimumdziņas un vecāku dziņas (mātes un tēva instinkti). Šīs seksuālās dziņas, kuņām cilvēka dzīvē ir ļoti liela no-

*) Šo un turpm. sk. R. Müller-Freienfels. Das Gefühls- und Willensleben, Leipzig 1927, J. A. Barth.

zīme, jāšķir no sociālās simpatijas tendencēm, jo stipras seksuālas dziņas var izraisīt pat pilnīgi nesimpatiski cilvēki, vai arī otrādi.

Tāds ir Müller-Freienfelsa izstrādātais cilvēka dzīves pamatdziņu iedalījums. Šo dziņu intensitāte un savstarpējās attiecības ievēl katra cilvēka dzīvē īpatnējus vilcienus. Viņu varā atrodas arī mūsu kultūrālā darbība līdz ar pasaules un dzīves uztveri*). Cilvēkam ar kāpinātu pašizjūtu (t. i. kad dzīves kāpinājuma dziņas ir apmierinātas) arī pasaule liekas gaiša un piemīlīga, pie pazeminātas pašizjūtas pasaule un dzīve, turpretim, rādās tumšās krāsās. Cilvēks ar pastiprinātām nada dziņām visur redz sev ienaidniekus, viņš visur jūtas apdraudēts un cilvēki ir tikai uzbrucēju bars. Cilvēks ar spilgtām seksuālām dziņām, turpretim, visur saskata tikai objektus savu kaislību apmierināšanai, un ja tādi nav dzīvē pieejami, tad rada tos fantazijā. Tāpat tas ir arī pie pārējām dziņām. Cilvēks pasauli un dzīvi redz savu dziņu spogulī. Tāpēc cilvēks, dažādās dzīves parādības iztulkodams savu dziņu nokrāsojumā, bieži vien cīnās ne īstenības, bet savu iedomu dēļ, ar to iegūdam lielu cīņas drosmi. Šī subjektīvā pasaules uztvere kļūst objektīvāka tai gadījumā, ja cilvēka dziņas līdzsvarojas (pretējas dziņas viena otru līdzsvaro) vai arī kļūst mierīgākas. Tāpēc M.-Fr. aizrāda, ka objektivitāte ir tikai līdzsvarota subjektivitāte.

Dziņas ietekmē ne tikai uztveri, atceri, domāšanu un fantaziju, bet arī cilvēka jūtu dzīvi. Pēc M.-Fr. ieskatiem, cilvēka jūtu dzīve ir noenkurota viņa dziņu dzīvē. Piem. ja dzīves nodrošinājuma dziņas nav apmierinātas, tad cilvēkā rodas bailes; draudzīgās sociālās dziņas izsauc draudzības un mīlestības jūtas, naidīgās — dusmas, naidu etc. Jūtu uzdevums ir — aizrādīt, vai attiecīgais objekts ir piemērots mūsu dziņām, vai nē. Apmierinātas dziņas izsauc cilvēkā tīksmes izjūtu (Lustgefühl), neapmierinātas — netīksmi. Tā piem. apmierinātas dzīves kāpinājuma dziņas izsauc zināmu patīku, prieku, lepnumu, uzpūtību, pat laimes izjūtu; neapmierinātas dzīves kāpinājuma dziņas, turpretim, rada nospiestu un drūmu pašizjūtu, iekšēju neapmierinātību, konfliktus, ciešanas u. t. t. Tāpat tas ir arī pie citām dziņām. Bieži vien dziņas ar jūtām tā sasaistās, ka pat smalkākā analīze nespēj atšķirt vienas no otrām. Tā piem. bailes, naidis, mīlestība, lepība, izsalkums u. c. līdzīgi pārdzīvojumi nav tikai jūtu vai dziņu process atsevišķi, bet gan vesels jūtu un dziņu komplekss.

Dziņu un jūtu dzīves izpratni sarežģī vēl daudzi citi apstākļi, no kuriem apskatīsim tikai dažus. — Parasti valdošās dziņas sa-

*) Sk. Müller-Freienfels, *Persönlichkeit und Weltanschauung*, II. Aufl. Leipzig 1923, Teubner.

saistās ar visām citām dziņām un afektiem, kas ar to iegūst īpatnēju nokrāsu. Tā piem. iedomīga cilvēka mīlestība ir pavisam citāda, kā pazemīga; tāpat godkārīga cilvēka sociālā simpatija spilgti atšķiras no erētiski noskaņota cilvēka sociālās simpatijas. Tāpat pazīstama parādība ir arī dziņu aizsegšanās jeb maskēšanās. Dažādu apstākļu dēļ dažas dziņas aizsedzas aiz citu dziņu ārējās formas. Tā daudzkreiz mīlestība ir tikai aizsegusies seksuālitate vai arī patikšanas kāre vai līdzjūtība; dusmas — patslepenas bailes, draudzība — slepena mīlestība vai iebiedēts naidis u. t. t. Viena dziņa vai afekts var pārsvieties otrā, sev pretējā; piem. aizvainotas mīlestības vietā var rasties naidis; salauztu bailu vietā — drosme. Ļoti plaši izplatīta ir dziņu pārnešanās (perversija), kad kāda dziņa ar saviem afektiem pārnesas no sev piemērota priekšmeta uz nepiemērotu kā pirmā atvietojuumu jeb surrogātu. Šādas „ačgārnības“ dziņu dzīve ļoti bieži parādās seksuālā sfērā — piem. dažāda veida homoseksuālisms, iemīļota cilvēka ģimetņu skūpstīšana, tendence pieskarties pretēja dzimuma drānām u. t. t. Mūsu cieņas un godbījības izjūta pēc ģeniālu cilvēku nāves pārnesas pat uz viņu spalvas kātiem un zābakiem; dievbijība — no paša Dieva uz viņa attēliem skulptūrā un gleznās u. t. t. Vēl jāaizrāda arī uz dziņu sublimācijas („pārgarošanas“) parādību, kur kādas dziņas ievirze no konkrētām parādībām pāriet uz tīri abstraktām un garīgām, pie kam pirmatnējais dziņu raksturs var pat pilnīgi izzust. Tā no konkrētas erētiskās mīlestības var izveidoties tīri abstrakta cilvēces un visuma mīlestība, vai arī no naida pret atsevišķu cilvēku var izaugt naidis pret visu cilvēci. Dziņu sublimācija iestājas arī tais gadījumos, kad cilvēks, nevarēdams kādas dziņas enerģiju apmierināt tieši konkrētā dzīves sfērā, ieslēdz to augstāku mērķu kalpībā. Tā piem. no neapmierinātas individuālās mīlestības izaug daudzi mākslas, morāles, reliģijas un zinātnes mīlētāji. — Visas šīs parādības, nākdamas priekšā cilvēka dzīvē, tās izpratni padara ļoti komplicētu.

Parasti saka, ka mēs iekārojam to, kas mums patīkas. M.-Fr. aizrāda, ka patīkams ir tikai tas, ko mēs iekārojam. Tā tad pilnīgi otrādi. Patīkamība nav pašu priekšmetu īpašība, bet gan mūsu dziņu attiecība pret šo priekšmetu. Tāpēc daudzi priekšmeti mums kļūst patīkami tikai tad, kad mūsos pamostas dziņas pēc viņiem. Ūdens padzērušajam ir nepatīkams vai arī vienaldzīgs, bet izslāpušajam — vairāk kā patīkams. Daudzos gadījumos, ja mūsos ir stiprs dziņu spiediens, pat citādi nepatīkami priekšmeti mums kļūst patīkami, jo dziņas tos nokrāso sev vēlāmā krāsā. Tā pie sakāpinātām seksuālām dziņām sievietes

vai vīrieši, kas mums citā gadījumā liktos ļoti nepatīkami, kļūst pat pievilcīgi. Tas pats attiecas arī uz pārējām dziņām.

Viens un tas pats priekšmets visos cilvēkos nekad neizraisa vienādas dziņas. Tas, kas vienam patīk, otram var būt ļoti nepatīkams. Te paceļas dziņu induviduācijās jeb garšas problēma psiholoģijā, kas nav atrisināta pilnīgi pat mūsu dienās. Ksa noteic cilvēka garšu? Kāpēc vienam cilvēkam patīk zilas krāsas, bet otram — sarkanas? Kāpēc viena cilvēka erētiskās tieksmes izvirzītas uz gaišmatainiem, otra — uz tumšmatainiem cilvēkiem? — Ar audzināšanu, apkārtni un piedzīvojumiem vien tas nav izskaidrojams.

Katra cilvēka īpatnējā dziņu ievirze ir viena no tām parādībām, ko ar prātu vien nekad nevarēs saprast. Te slēpjas cilvēka personības irracionālais (ar prātu neizprotamais) raksturs. Tas ir katra cilvēka liktenis, ka viņā ir tāda, bet ne citāda dziņu ievirze. Cilvēka liktenis tāpat ir arī tas, ka viņā vispār ir tāda dzīvotdziņa. — Dziņu jautājums vispār stāv ļoti tuvu cilvēka likteņa problēmai. Kādreiz cilvēki savas dzīves likteni mēģināja izprast pēc zvaigznēm un dzīvnieku iekšām. Mūslaikos — pēc kārtīm un alvas izlējumiem. Patiesībā gan laikiem katra liktenis ir rakstīts zināmā mērā viņa dziņu dzīvē resp. paša dvēselē. Katrs cilvēks nes sevī īpatnēju iekšējo likumību, kas dota galvenām kārtām viņa raksturā un spējās. Šai cilvēka dzīves iekšējai likumībai sastopoties ar dzīves ārējo likumību (fizisko apkārtni, sabiedrisko iekārtu, dzīves apstākļiem etc.) tad arī izveidojas katra cilvēka īpatnējais dzīves liktenis.*) Tā tad cilvēka liktenis galvenām kārtām izteicas paša cilvēka un attiecīgās apkārtnes kopdarbībā. Bet tā kā visas šīs kopdarbības iespējamības nekad nav pilnīgi aprēķināmas, tad arī cilvēka dzīve, lai cik labi mēs viņu izprastu, savā galīgā kopsavilkumā vienmēr paturēs kaut ko tādu, kas neiekļaujas prāta formulās. Tas ir tas cilvēka dzīves irracionālais pārpalikums jeb neizdibināmais liktenis, kas paliek pāri pēc visiem prāta aprēķiniem un teorijām, aiz kuŗa prātam nav vairs ceļa un kur, varbūt, var iespiesties tikai instinktivās nojaudas.

5. Dziņu kompleksi zemapziņā

Cilvēks, augdams un veidodamies, atrod sevī ne tikai zināmā ār pasaules iekārtojumā, bet arī noteiktā dziņu situācijā, ko viņā izraisa ār pasaule. Dažas no šīm dziņām izsauc

*) Sal. R. Müller-Freienfels, *Geheimnisse der Seele*. Aufs. „Der Einzelmensch und sein Schicksal“.

tādus pārdzīvojumus, kas aizvairo paša cilvēka personību. Nevarēdams un negribēdams piemēroties šādai, itkā uzspiestai, iekšējai dziņu situācijai, cilvēks to novērtē negatīvi un cenšas no tās atsvabināties.

No nepatīkamā mēs atsvabināties tad, ja varam to aizmirst t. i. izdzēst no savas apziņas dzīves. Bet no tā, kas mūsos reiz bijis, mēs pilnīgi nekad vaļā netiekam, sevišķi ja bijušais ir bijis spilgts un spēcīgs, tāds, kas savilņojis visu mūsu garīgo dzīvi. Aizmirstais līdzdarbojas tagadnē bieži vien neapzinātā veidā, jo liela daļa no cilvēka garīgās dzīves noris mums neapzinoties. No šiem psihiskajiem procesiem, kuri cilvēkā ir, bet kurus viņš tomēr neapzinās, izveidojas tā garīgās dzīves daļa, ko modernā psiholoģijā sauc par zemapziņu. Līdz ar garīgās dzīves iedalīšanu apziņā un zemapziņā daudzi no tagadnes psihologiem arī pašu cilvēka „es“-u iedala apziņas un zemapziņas „es“-ā, kas bieži vien nerēķinās viens ar otra principiem un tāpēc atrodas cīņas stāvoklī.

Apziņas „es“ uzrāda tendenci izstumt vai neļaut apziņā visu to, kas neatbilst viņa principiem. Ar izstumšanu zemapziņā nonākušie dziņu un citu pārdzīvojumu kompleksi tomēr neizzūd un nezaudē savu netikamo toni mūsu apziņas „es“-am. Viņi cenšas no jauna uzrasties apziņā. Ar to mūsu apziņas „es“ atrodas itkā apdraudētā stāvoklī. Šos zemapziņas kompleksus apziņā var iesaukt zināmi ārēji kairekli. Tāpēc dzīvē mūsu apziņas „es“ instinktīvi izvairās no šādiem „bīstamiem“ iespaidiem, kas varētu atkal „atdzīvināt“ kādreiz aizmirsto un tā uzplēst sadzījušās brūces. Tāpat kā savus miesas ievainojumus mēs instinktīvi cenšamies aizsargāt no visa tā, kas varētu tos aizkar, tā arī visas garīgās „brūces“ mēs ļoti uzmanām. Tamdēļ cilvēks, kurā ir šādi apdraudoši zemapziņas kompleksi, dzīvē vairs neizturas dabīgi. Viņš ir vienmēr itkā bailēs no tām dzīves situācijām, kas viņā var izraisīt šos zemapziņā nosprostotos pārdzīvojumus. Tā cilvēka dzīvē iestājas neurētisko bailu parādība.

Lai sevi nodrošinātu pret visām iespējamībām, tad apziņas „es“ savu zemapziņu noliek zem „cenzūras“, kas apziņas dzīvē drīkst ielaist tikai nekaitīgo. Tomēr šī cenzūra nav visvarena. Viņas modrīgajai uzraudzībai paslīd garām daudz kas nepamanīts. Bieži vien no zemapziņas daudzi „pārnācēji“ apziņas dzīvē iezogas maskētā veidā. Visbiežāk tas notiek sapņos. Tādēļ sapņu saturs nav saprotams burtiskā nozīmē, bet gan simboliskā. Bet katra simbola iztulkojums ir grūts un vairāknozīmīgs. Tādēļ arī to zemapziņas simbolu atsegšana, kas parādās apziņas dzīvē, ir viens no grūtākiem un atbildīgākiem modernās psiholoģijas uzdevumiem.

Cilvēki, kas ar šo zemapziņas kompleksu darbību savā dzīvē ir zaudējuši garīgo līdzsvaru, neapzinādamies savas nelaimes istos cēloņus, bieži vien visu vainu pārnes uz citiem. Par īsto nelaimes cēloni tādos gadījumos cilvēks neuzskata vis pats sevi, bet gan tos, kas kāda apstākļa dēļ izraisījuši zemapziņā nostumto kompleksu vai viņa daļu. Tā šo cilvēku dzīves traģikā tiek ierauti arī citi.

Tāda ir dažos galvenos un mīkstinātos vilcienos tā mācība par cilvēku un viņa likteni sakarā ar zemapziņu un viņā nosprostotām dziņām, kuŗu 20. g. s. maiņā zem psīchoanalīzes nosaukuma nodibināja ievērojamais Vīnes ārsts Sigmunds Freuds.*) Nākošie gadu desmiti te daudz ko pārlabos, bet nenoliedzami, ka ar šo mācību ir dota iespēja izprast daudzas tādas parādības cilvēka dzīvē, kas pag. g. simteņa apziņas psīchologiem bija neatminama mīkla. Arī pati zemapziņa ir tikai hipotēze, jo tieši pārdzīvojamā dotībā viņa nekad nevar krist. Tad tā vairs nav zemapziņa, bet jau apziņa. Tāpat neapšaubāmi ir arī tas, ka mēs sevī atrodam daudzas tādas dziņas, kuŗas uzskatām kā nepiemērotas mūsu apziņas dzīves morālei un no kuŗām mēs cenšamies atsvabināties. Nepiekrītot Freuda tendencei cilvēka garīgās dzīves pamatā likt vienīgi seksuālās dziņas, tomēr jāatzīst, ka tieši šīs seksuālās dziņas ir tās, no kuŗām cilvēks visvairāk cenšas atsvabināties. Vai arī šis atsvabināšanās process notiek tieši tā, kā to Freuds domā, arī tas vēl prasa pietiekošu pamatojumu.

6. Kā cilvēks ieaug sabiedrībā?

Cilvēks ar savu dzīvi nav vientuļš celinieks kādā tālā tuksnesī starp zemi un debesīm, bet gan neatraujama daļa vienībā ar citiem cilvēkiem. „Cilvēks ir sabiedrisks dzīvnieks“ un tāpēc viņš nedzīvo ārpus sabiedrības. Šo bezgalīgi atkārtoto Aristoteļa teicienu modernā psīcholoģija sāk dziļāk saprast tikai sakarā ar Vīnes ārsta Alfrēda Adlera ap 1905. g. ievadīto individuālpsīcholoģijas virzienu.

Kā cilvēks ieaug sabiedrībā? Tā varētu apzīmēt Adlera pētījumu pamatproblēmu. Agrākajiem psīchologiem šis jautājums neradīja nekādas grūtības. Pēc viņu intelektuālistiskās izpratnes šī jautājuma atrisinājums bija šāds: cilvēks, jau no dzimšanas atrazdamies zināmā sabiedriskā iekārtojumā, uzņem no savas sociālās apkārtnes dažādus iespaidus, tos ar savu prātu pārstrādā un tad tiem piemērojas arī savā gribas un jūtu dzīvē.

*) Tuvāk sk. „Daugava“ 1929. g. № 1.

Pēc Adlera un citu jaunāko psihologu domām piedzimis bērns ir gan sabiedrībā, bet tīri ārēji, ne iekšēji. Lai savas dziņas varētu apmierināt, tad bērnam sabiedrība ir gan vajadzīga, bet viņš vēl tajā nav iekārtojies ar savu garīgo dzīvi. Šī iekārtošanās resp. ieaugšana sabiedrībā nenotiek tik daudz ar prāta, kā ar dziņu un jūtu palīdzību. Bērns no savas sabiedriskās apkārtnes intelektuāli uzņem un pārstrādā gandrīz vienīgi tikai tos iespaidus, kas piemēroti viņa dziņu un jūtu nostādījumam. Pārējos viņš atstāj neievērotus. Tāpēc katram cilvēkam izveidojas sava īpatnēja dzīves apkārtnē, tīri subjektīva, kas nesakrīt ar objektīvo resp. domāto apkārtni. Uz cilvēku iedarbojas tikai subjektīvi pārdzīvotā apkārtnē. Tikai tā ir saprotams, kāpēc divi cilvēki ar dažādu dziņu un jūtu nostādījumu vienā un tai pašā apkārtņē tomēr dažādi izveidojas un dažādi darbojas. Viņi nav dzīvojuši vienā, bet gan dažādās apkārtņēs.

Pret apkārtējiem sociālās dzīves iespaidiem cilvēks visjūtīgāks ir tad, kad viņš pats sevī ir visvājāks. Tāds periods katra cilvēka dzīvē ir viņa bērnība un jaunība. Tāpēc Alfr. Alders savu dzīves izpratni iesāk ar bērnību.

Mazākā sabiedriskās dzīves vienība ir ģimene. Te arī izveidojas bērna pirmie iespaidi no šīs pasaules, kuriem vēlākā dzīvē ir tik liela nozīme. Viens no svarīgākiem iespaidiem katra bērna dzīvē ir tas, ka viņš, salīdzinot ar tēvu, māti un apkārtējiem, ir mazs, nevarīgs un nenozīmīgs. Kā katrā cilvēkā, tā arī bērnā ir prasība, lai viņa dzīvei tomēr būtu kāds svars un nozīme pie citiem cilvēkiem. Šī nozīmības prasība (Geltungsbedürfnis), kas pēc Müller-Freienfelsa ieskatiem nav nekas cits, kā dzīves kāpinājuma dziņa, ļoti asi izjūtama bērnībā, jo pārāk asa ir arī tā starpība, kas pastāv starp bērnu un pieaugušo. Šī starpība nedod vajadzīgā apmierinājuma dzīves kāpinājuma dziņai. Tāpēc bērns jau agri izjūt sevi kā mazvērtīgu. Tā rodas bērnā mazvērtības izjūta (Minderwertigkeitsgefühl), kas, pēc Adlera domām, piešķir raksturīgu nokrāsu visai bērna attīstībai un pastiprina arī bērna augšanas dziņu. Tāpēc katra bērna ideāls — kļūt par pieaugušu cilvēku.

Pastiprinoties mazvērtības izjūtai cilvēkā pieaug arī prasība pēc nozīmības*). Tā rodas pašā cilvēkā iekšēja plaša, kas prasa pēc izlīdzinājuma jeb kompensācijas. Meklēdams izlīdzinājumu savai pastiprinātai mazvērtības izjūtai, bērns apzinīgi vai neapzinīgi uzstāda sev mērķi — kļūt pārākam par pieaugušajiem vai vismaz par

*) Tuvāk sk. Künkel, Grundbegriffe der Individualpsychologie, Berlin 1928., A Hoffmann, 28. lpp.

lidzvērtīgu viņiem. Tas attīsta stipru tieksmi pēc personīgas varas, ko Adlers nosauc par vienu no izcilākajiem ļaunumiem cilvēces kultūrā un audzināšanā, jo tā izsauc dažādas ļaunas parādības bērna attīstībā un cilvēka darbībā vispār*). Bērns, cenzdamies kļūt pārāks un nostiprināt savu varu pār saviem vecākiem un citiem apkārtējiem cilvēkiem, savu dziņu pēc pārākuma bieži vien noslēpj vai nu zem dažādām kaprizēm un stūrgalvības, vai arī zem personīga maiguma un uzkrītošas paklausības, kas viss, kā vēlāk redzēsim, noteikti apdraud iespēju bērnam paraizi ieaugt sabiedrībā.

Šī mazvērtības izjūta pieaugušajā, bet it sevišķi bērņā, var sasniegt tik lielus apmērus, ka cilvēks pazaudē drosmi dzīvot (Lebensmut) un kļūst nedrošs, bailīgs. Tādos gadījumos zūd pašāvēība sev un saviem spēkiem. Bet jo kāds ir neuzticīgāks sev, jo viņš kļūst nespēcīgāks, darba nespējīgāks; bet kļūdam nespēcīgāks, viņš paliek vēl neuzticīgāks u. t. t. Normāla attīstība tādām cilvēkiem ir noteikti apdraudēta.

Tāpēc, vadot bērnu audzināšanu, mēs nedrīkstam sākt kāpināt viņos jau tā spēcīgo mazvērtības izjūtu. Daudzreiz var sastapt ģimenes, kas pret saviem bērniem izturas nevērigāki nekā pret klēpja suniņiem un kaķēniem. Ģimenēs, kurās bērni tiek audzināti ļoti auksti, bez iekšēja ģimenes siltuma un pat despotiski, izveidojas vai nu pilnīgi normākti un bailīgi bērni, vai arī naidīgi un cīņas kārīgi. Tie, kas ir bailīgāki, ar mazāku dzīves drosmi, tie noslēdzas no pārējiem cilvēkiem nepieejamā vientulībā. Visa dzīve viņiem kļūst par nepanesamu nastu, no kuŗas labāk pavisam atsvabināties. Apmierinājumu savai dzīvei pēc pārākuma viņi atrod vai nu nonicinot visu apkārtējo dzīvi, vai arī atdoties fantāzijas varā, kur viņi ir visa noteicēji un valdnieki. Turpretim no tiem bērniem, kas, neskatoties uz pieaugušo nesmalkjūtīgo aukstumu un spaidiem, vēl saglabā dzīves enerģiju, ar laiku izveidojas atklāti cilvēku nīdēji, kas ar savu spītību, ietiepību, naidu, ļaunumu, mežonību un dažādām noziedzībām nostājas atklātā cīņas pozīcijā pret reālo dzīvi, kas viņus par tādiem izaudzinājusi. Kā vienā, tā otrā gadījumā trūkst jebkādas sociālas kopības izjūtas (Gemeinschaftsgefühl), kas tik nepieciešama pie ciešākas sabiedriskās dzīves izveidošanas. Tādi bērni nav ieauguši sabiedrībā. Viņi dzīvo pa daļai itkā ārpus sabiedrības, pa daļai kopā ar to — vai nu atklāta, vai slepena naida stāvoklī. Sabiedrība ir viņiem par traucēkli un viņi sabiedrībai. No tādiem bērniem izaug cilvēki, kas pašu spēkiem vien vairs

*) Sal. A. Adler, Menschenkenntnis, 2. Aufl. Leipzig 1928, Hirzel, 55. u. t. lp.

nekad nevar pilnīgi iekārtoties sabiedrībā un būt par tās nepieciešamu locekli. No sociālās kopības izjūtas viņus šķir asā un neapmierinātā dziņa pēc pārākuma par citiem un spilgtā, no dzīves bieži vien salauztā, varas kāre.

Līdzīgu likteni piedzīvo arī izlutinātie bērni. — Bērns, savas asās mazvērtīguma izjūtas dēļ būdams vienmēr cīnā pēc savas nozīmības un iespaida pie pieaugušajiem, drīz vien neapzinīgi nomana, ka te ļoti labs līdzeklis ir paklausība, maigums un piemīlība. Maigums izsauc pretmaigumu. Tāpēc arī vecāki sāk izturēties pret bērnu ar lielāku uzmanību, cenšoties bērnu izsargāt no katra stiprāka dzīves iespaida. Šī vecāku uzmanība drīz vien pārsniedz pareizās robežas, sevišķi vēl tais gadījumos, ja tas ir vienīgais bērns. Bērna varas kāre tiek par daudz sakāpināta. Ja ģimenē nāk klāt jauns brālītis vai māsiņa, tad izlutinātā bērna dvēselē sākas iekšējs traģisms, jo dabīgi, ka vecāku uzmanības centrā tagad nostājas jaunpiedzimušais. Bērns jūtas tagad atstumts, vientuļš, apvainots. Viņā rodas dusmas un naidis pret savu sāncensi un vecākiem. Pasaule liekas netaisnīga, varmācīga un nežēlīga. Tas pats notiek arī tais gadījumos, ja kāda cita apstākļa dēļ bērns pazaudē vecāku agrākājo ievēribu. Ja tāds bērns ir vārgs un ja viņam gadījies saslimt, tad vēlāk viņš pat ar apzinātu nolūku cenšas atkal kļūt slimis vai jau iestājušos slimību paildzināt, lai tikai piesaistītu mātes uzmanību pie sevis un tā izlīdzinātu savu mazvērtības izjūtu. Tā nepareizas audzināšanas dēļ izveidojas daudzi nervozi bērni, kuriem visa tālākā dzīve kļūst zināmā mērā par rūktu likteņa irōniju. Tādi bērni, lutināšanas dēļ nepierazdami pie patstāvības un grūtībām dažādu uzdevumu izpildīšanā, jau skolā tiek nomākti no citiem, spēcīgākiem un dūšīgākiem. Arī visur citur, kur trūkst mātes gādīgo un maigo roku, viņi piedzīvo vilšanos un paliek pēdējā vietā. Ar to viņu mazvērtības izjūta vēl vairāk pieaug. Bet arī prasība pēc nozīmības kļūst kļiedzoša. Dzīves smaguma centru iedomājoties sevī, viņos neattīstās arī sociālās kopības izjūta. No dzīves viņi bēg, jo pie pirmās neveiksmes pazaudē savu jau tā vājo un nevarīgo dzīves drosmi. No cilvēkiem bīstas tikai vājais. Stiprie mīl dzīvi, kaut arī pret to karō. Tā arī no izlutinātiem bērniem ar laiku izveidojas cilvēki, kas dzīvē ienes vairāk traģisma nekā harmonijas, jo viņos pašos nav tās. Visu dzīvi viņi nes sevī iekšēju traģismu, kas bieži vien ir ļoti dziļi noslēpts, un kam tikai retais var palīdzēt, jo viņi ir pazaudējuši savas dabīgās attiecības ar citiem cilvēkiem.

Tādas pašas iekšējas nesaskaņas izaug arī tais bērnos, kas ir piedzimuši ar mazvērtīgiem miesas orgāniem vai arī dažādiem dēfektu miesas uzbūvē. Arī te sakāpinātā

mazvērtības izjūta prasa pēc izlīdzinājuma, kuŗu bieži vien dzīvē neatrod. Tādos gadījumos vecāku rīcība parasti ir šāda: jo vājāks bērns, jo vairāk to glāsta, bet jo vairāk glāsta, jo viņš kļūst vēl vājāks u. t. t. Tā atkal nonāk itkā zināmā burvju riņķī. Savu mazvērtību organiskā ziņā cilvēks vislabāk var kompensēt kādā nopietnā un piemērotā kultūras darbā.

Tā katrā cilvēkā viņa vēlākā dzīves uztvere un ieskaņošānās cilvēku sabiedrībā atkarājas galvenām kārtām no tā, kā viņa jūtas un gribu jau bērņībā ir noskaņojusi vecāku, skolas un pārējās sabiedrības izturēšanās. Tur, kur nav bijis pareizas audzināšanas, tur arī vēlāk nav veselīgu attiecību pret citiem cilvēkiem.

Cilvēkam nedrīkst atņemt viņa dzīves drosmi! Tāda ir Adlera prasība. Sabrūkot dzīves drosmei, viņš tiek itkā izmests no sabiedrības, bez kuŗas tas tomēr nevar iztikt. Tāds cilvēks, meklēdams ceļu atpakaļ uz sabiedrību un neiedrošinādamies iet pa taisnu ceļu, iet pa dažādiem aplinkus ceļiem (Schleichwege nach oben). Ar savām asarām viņš mēģina panākt citu ievēribu, lai tomēr kaut kā apmierinātu savu neiznīcināmo prasību pēc varas jeb nozīmības un lai izlīdzinātu savas mazvērtības izjūtu.

Adlers netic arī sevišķai iedzimtai apdāvinātībai.*) Pēc viņa domām nav apdāvināto vai neapdāvināto, bet ir gan drosmes pilnie un mazdūšīgie. Kam būs dzīves drosme, tas sevi par neapdāvinātu neuzskatīs. Visi lielie darbi ir radušies kā rezultāti no labas dzīves skolas, neatlaidīgas centības un pareizas vingrināšanās. Bet katra centība prasa lielu drosmi. Tāpēc neviens bērns nedrīkst pazaudēt ticību savai nākotņei! Kur būs šī stiprā ticība un neatlaidība, tur arī rezultāti neizpaliks, neskato ties uz visu „neapdāvinātību“.**)

Cilvēkā jau no bērņības vajaga ieaudzināt stipru un pareizu kopības izjūtu ar citiem cilvēkiem, jo tā ir pareizākā mazvērtības izjūtas un varas kāres jeb pārākuma dziņas izlīdzinātāja. Šī kopības izjūta patur cilvēkā arī vienmēr vajadzīgā vairumā pašvērtības izjūtu un dzīves drosmi, kas neļauj tam bēgt no dzīves un to mīcināt. Tikai tā cilvēks kļūs spējīgs nesalūztot iziet cauri dažādām dzīves grūtībām, pareizi iekārtoties cilvēku sabiedrībā un sekmēt tās mērķu realizēšanu.

Šī mazvērtības izjūta, kuŗai, kā to jau redzējam, tik liela nozīme piekrīt bērņa attīstībā, ir kļuvusi asa arī mūs laiku

*) Sk. viņa rakstu „Individualpsychologie“ E. Saupes izdotajā „Einführung in die neuere Psychologie“ 1928., 400. lpp.

**) Varbūt šis Adlera domas ir vienpusīgas, bet viens gan ir skaidrs: mūsn laikos par daudz un pie tam stipri nevietā atsaucas uz apdāvinātību vai neapdāvinātību.

kultūras cilvēku dzīvē. Vientuļos mirkļos, kad cilvēkā pamostas pašapziņa, viņš arī iekšēji jūtas vientuļi, itkā no citiem atdalīta vienība. Tad viņš sevi izjūt kā pārāk niecīgu, salīdzinot ar bezgalīgo pasaules visumu un to, ko sasniegusi cilvēce savā garajā attīstībā. Paša spēki un sasniegumi tad liekas ļoti nepietiekoši un mazvērtīgi, sevišķi vēl, ja arī citi pret tiem izturas noraidoši. Tādos mirkļos nesalauzta dzīves drosme un stipra sociālās kopības izjūta ir tās, kas tomēr atkal no jauna ar vēl lielāku enerģiju liek ieslēgties sava dzīves mērķa piepildīšanas darbā un neļauj nogrimt pesimistiskā paguruma stāvoklī.

Tie ir daži galvenie vilcieni A. Adlera mācībā,*) kas ir ieguvusi lielu ievēribu sevišķi starp tagadnes audzinātājiem, jo viņa dod lielu ticību labākai cilvēces nākotnei, kas bez pareizas audzināšanas neiespējama.

7. Cilvēka dzīve kā kultūrvērtībās iesaista struktūra

Agrākā psiholoģija ir bijusi vienpusīga arī taj ziņā, ka viņa ir skatījusi cilvēku tikai tā, itkā viņš būtu iekārtots vienīgi dabas parādībās. Cilvēks jau nedzīvo tikai starp laukiem un mežiem vien, viņš dzīvo arī kultūras parādībās — starp mākslu, zinātni, morāli, reliģiju, tiesiskām normām u. t. t. Katrs cilvēks uzņem sevī noteiktas kultūrvērtības. Šim kultūrvērtību pārdzīvojumam ir pilnīgi citi nosacījumi nekā dabas parādību pārdzīvojumam. Dabu mēs uztveram, bet kultūru — saprotam. To, ko mēs nesaprotam, mēs arī nepārdzīvojam kā kultūras parādību. Tāpēc ekspresionistiskā gleznā krāsas redz visi, bet gleznu resp. skaistumu — tikai daži, jo te trūkst iejūtas, kas ir viens no saprašanas pamatnoteikumiem. Cilvēkam pat ar visāsāko dzirdi un gudrāko prātu ir grūti pārdzīvot mūziku tur, kur pirmatnējās tautas nonāk galējā sajūsmā. Tā tas arī pie citām kultūras nozarēm.

Cilvēks ne tikai uzņem sevī jau pastāvošās vērtības, bet vienmēr rada arī jaunas vērtības un pārkārto vecās. *Lai dzīvotu*, tad ir jāvērtē, t. i. jāizvēlas starp vairākām iespējamībām. Tāpēc arī jau dzīvnieki un pat augi izdara vērtējumus, tikai viņu vērtējumi ir instinktīvi un neapzināti, bet cilvēka — apzināti. Kultūra kā vērtību vienība ir cilvēkam līdzeklis, lai uzturētu, nodrošinātu, paplašinātu un padziļinātu savu dzīvi. Tāpēc kultūru prasa pati cilvēka dzīves nepieciešamība, jo „cilvēks nedzīvo tikai

*) Tuvāk sk. jau aizrādītos darbus un Alice Rühle-Gerstel, Freud und Adler Dresden, Am andern Ufer.

tādēļ, lai radītu vērtības, bet viņš rada arī vērtības, lai dzīvotu“*)

Patī cilvēka dzīvot-griba prasa pēc kultūras.

Katrai gribai ir savi mērķi. Nav gribas tur, kur nav mērķu. Tur ir tikai „aklas“ dziņas, kas cilvēku dzen, bet nerāda viņam gaismu. Cilvēka dzīvi apgaismo viņa mērķi un idejas. Bet šī gaisma nav reāla. Viņai vēl jātop par tādu, jo mērķis jau ir tikai tas, kā vēl nava, bet kam vajadzētu būt. Par mērķi uzstādīt to, kas jau ir, būtu nejēdzīgi. Cilvēks, savus nereālos mērķus un vērtības gribēdams arī citiem darīt pieejamus, tos ietērpj mākslas, zinātnes, morāles, reliģijas u. c. tml. ārējās un sastingstošās formās. Līdz ar to cilvēks savas dzīvās idejas „iesaldē“ kultūras „ledus pagrabos“. Tā kultūra kļūst par skaistā, patiesā, labā, derīgā un svētā kā cilvēka dzīves pamatvērtību iemiesojumu. Bet kļūdamā par vērtību un mērķu pasauli, viņa kļūst arī par cilvēka gara, resp. gribas objektīvāciju, jo tas, ko cilvēks negrib, nekad nevar kļūt par viņa mērķi un vērtību. Tāpēc var teikt, ka kultūra ir objektīvējies jeb, glezncāni izsakoties, „sastindzis“ gars, kuŗu atkal atdzīvināt var tikai dzīvs gars, t. i. pats cilvēks, kas var tajā iejusties un to saprast.

Cilvēks, izdarīdams dažādus vērtējumus, pret visām vērtībām neizturas vienādi. Dažas vērtības viņam ir svarīgākas, dažas — nesvarīgākas. Svarīgākās un nozīmīgākās vērtības nostājas viņa dzīves centrā, bet pārējās — attiecīgā attālumā no šīs centrālās vērtību „saules“. Tā katrs cilvēks nes sevī itkā kādu zināmu „vērtību tabulu“, kur tikai dažas ir pirmajā vietā, bet pārējās — zemāk nobīdītas. Tā, piem., ir cilvēki, kuŗu dzīves centrā stāv patiesības vērtības, bet reliģiskās vērtības — pēdējā vietā. Var būt arī pilnīgi otrādi — centrā reliģiskās, bet pēdējā vietā — patiesības vērtības. Tā katrā cilvēkā izveidojas īpatnēja personība, skatoties pēc tā, kādas vērtības ir nostājušās viņa dzīves ceļa degpunktā. Šādu garīgās dzīves iekārtojumu, resp. formu, kas ir noteikta no kādas pamatvērtības, Eduards Šprangers, viens no ievērojamākiem tagadnes domātājiem, sauc par *struktūru***).

Katra struktūra vienmēr ir vērsta uz zināmu mērķu reālizāciju, jo augstākās vērtības mēs cenšamies vienmēr „piepildīt“. Šis cilvēka dzīves pamatmērķis jeb pamatvērtība īpatnēji iekārto visus cilvēka pārdzīvojumus un viņu saturus. Tāpat, kā no viena un tā paša būvkoķu materiāla var uzcelt dažādas ēkas, skatoties pēc tā mērķa, kādam izlietā šo materiālu, tā arī no viena un tā paša pārdzīvojumu satura (domām, jūtām, dziņām un priekš-

*) R. Müller-Freienfels, *Metaphysik des Irrationalen*. Leipzig 1927, F. Meiner' 457. lpp.

**) Sk. E. Spranger, *Lebensformen*, 6. Aufl. Halle 1927, M. Niemeyer.

statiem) var izveidoties dažādas personības, atkarībā no tā, kādam mērķim kalpo šis pārdzīvojumu saturs.

Raksturot cilvēku tikai pēc psihiskiem elementiem vien ir nepietiekoši, jo vieni un tie paši elementi var kalpot dažādām vērtībām. Asa un pareiza domāšanas loģika var būt ne tikai labam zinātniekam, bet arī bīstamam noziedzniekam. Tāpēc cilvēku visā pilnībā saprast nenozīmē zināt tikai viņa jūtas, dziņas un domāšanas veidu, bet jāzina, resp. jāsaprot arī šī cilvēka dzīves pamatvērtība. Saprast cilvēku nozīmē iejūtoši tvert viņa struktūru, t. i. to iekšējo pārdzīvojumu organizāciju, kas ir piemērota viņa dzīves pamatvērtībai.

Skatoties pēc tā, kādas vērtības nostājas cilvēka dzīves centrā, Šprangers izšķir 6 dzīves formas jeb struktūras. Mēģināsim tagad viņās mazliet ieskatīties.

1. **Teorētiskais cilvēks** savas vērtības tabulas centrā ir nostādījis patiesības vērtību. Visas citas vērtību grupas ir tālāk vai tuvāk atbīdītas nost no centra. Visu savu uzmanību saistīdams ap jaunu patiesību atklāšanu un veco pārbaudīšanu, teorētiskis parasti nonāk vientulībā, jo tā netraucēti var atdoties patiesības svētlaimei. Tāpēc arī viņš cenšas atsvabināties no jūtu savijņojumiem un kaislību vētrām, jo tās apdraud viņa ideālu — objektivitāti. Ir aukstasinīgs vērotājs, bet ne sajūsmiņāts darītājs. Kaut gan ir domātājs, tomēr šachmatistus necieš, jo tie izbauda pašu domāšanas procesu, bet teorētiķim pirmā vietā — pats domāšanas rezultāts, t. i. patiesība. Pretrunas viņa lielākā nelaime, jo tās apdraud patiesību. Praktiskā dzīvē nevarīgs, jo no bezlaicīgās patiesības skatīšanas nevar pārnesties laicīgās lietderības aprēķinos. Tāpēc, līdzīgi sengrieķu lielajam domātājam Anaksagoram, sajūsmā skatīdamies debesīs, bieži vien iekrīt „veļas spainī“. Māksla īstam teorētiķim diezgan sveša, jo skaistums mīl parādīties greznā uzskatāmības tēlā, bet patiesība — kailā jēdzienu vispārnozīmībā. Bez tam — zinātnieks saistīts pie īstenības vienkāršības, mākslinieks, turpretim, lido fantāzijas burvībā. Zinātniekam vajaga pierādījumu, bet māksla pati par sevi nekā nepierāda. Mākslā īsts teorētiķis vairāk meklē ierosinājumus saviem pētījumiem un piemērus savām domu abstrakcijām, nekā tīru aistētisku baudu. Sabiedrībā teorētiķis ir pārliecināts individuālists. Pret citiem cilvēkiem izturas vairāk objektīvi vēsi un lietišķi, nekā silti un personīgi. Melus uzskata par ļaunumu, no kā ir jāizsargās katrā gadījumā. Kaut gan teorētiķiem viņa zināšanas dod lielvaru, tomēr to neizlietā. Reliģiskā sfērā, ja arī atzīst Dieva esamību, tad tikai tik tālu, cik tālu viņš nerunā pretim prāta principiem un ir uzskatāms

kā augstākā intelligence. Tāpēc arī pie sava Dieva teorētiskis iet ar visvarenā prāta trepēm.

2. Saimnieciskais cilvēks ar visu savu dzīvi tiecas iepeldēt derīguma ūdeņos. Ar mazāko spēka patēriņu viņš cenšas sasniegt lielāko rezultātu. Tāpēc katrs liela stila saimnieks ir ļoti taupīgs. Viss tas, kas iet pāri derīguma robežām, ir priekš viņa luksus un kā tāds nevajadzīgs. Tāpēc zinātnē, kas nav tiešā dzīves praktikā lietājama, saimnieciskā tipa cilvēkam liekas visnevajadzīgākā lieta, veltīga un pat kaitīga enerģijas šķiešana. Patiesība nav pašmērķis, bet tikai līdzeklis darba racionālizācijā. Tāpēc praktiski noskaņoti cilvēki uzrāda noteiktu tendenci par patiesām atzīt tikai tās atziņas, kas ir praktiskas. Arī mākslu un skaistumu šādi cilvēki labākā gadījumā uzskata tikai kā līdzekli, lai omulīgāki iekārtotos dzīvē un lai sevi reklāmētu. Pret citiem cilvēkiem viņi izturas kā pret darba spēku un līdzekli savu egoistiski praktisko mērķu sasniegšanā. Pret vārās vērtībām ir ļoti atsaucīgi, jo tās garantē viņu privātpašumu nostiprināšanu, un bez tam bagātība arī pati par sevi ir jau vara. Arī pasaule liekas kā liela saimniecības sistēma, kur augstākais un neaprobežotākais saimnieks — pats Dievs. Tāpēc arī liela saimnieka reliģiskās attiecības ir saimnieciski motivētas.

3. Aistētiskās struktūras cilvēks par visu augstāk stāda skaistumu. Tāpēc sev vispiemērotāko darbības lauku viņš atrod mākslā. Tomēr aistētiskā struktūra nav vienīgi mākslinieku privilēģija. Cilvēks var būt mākslinieks pēc savas dvēseles arī tad, ja nevienu dzejas rindiņu viņš nebūtu uzrakstījis. Aistēts vairāk dzīvo jūtu, fantazijas un tiešās uzskatāmības pasaulē, pie kuŗas pieiet ar savu dzīvo iejūtu. Tāpēc zinātnē tam liekas ļoti abstrakta, tāla un auksta, nepievilcīga. Vistuvāk viņam gara zinātnes, jo tām lielāks tuvums cilvēka dvēselei. Saimnieciskā pasaulē stipri nevarīgs, jo skaistais ar derīgo — nesamierināmi pretstati. Citus cilvēkus mākslinieks ciena tikai tik tālu, cik tie viņam sagādā aistētisku baudu. Tāpēc aistēta attiecības pret citiem cilvēkiem un sevišķi sievieti pa lielākai daļai erētiskas, jo te viņš atrod kairinošāko skaistumu. Kur beidzas aistētiskā erētisma attiecības, tur beidzas arī mākslinieka pienākumi pret citiem. Būdam viscaur individuālists, viņš atzīst tikai tādū varu, kuŗas pamatā ir skaistuma bezgalība. Pasaule aistētam ir Dieva mākslas darbs, bet reliģija — kalpošana skaistumam, jo skaistākais līdz ar to ir arī svētākais.

4. Sociālais cilvēks ir tas, kas par augstāko vērtību atrod otru cilvēku un kalpo tam ar savu neizsīkstošo cilvēkmīlestību. Ikviens cilvēks viņam ir pašvērtība, bet nekādā

ziņā līdzeklis, kā tas ir pie citām struktūrām. Sevi sociālais cilvēks izdzīvo citos. Viņam nav izšķirības starp sevi un tuvāko. Tāpēc viņa augstākais ideāls — Kristus. Zinātne sociālam cilvēkam liekas par aukstu, par tādu, kas cilvēku gan saprot, bet to tomēr nemīl. Mīlestība prasa darbību, bet zinātne dod tikai izpratni, kas bieži vien pašu cilvēku atrauj no darbības. Arī ar saimnieciskām vērtībām sociālais cilvēks nevar samierināties, jo tās, pēc viņa ieskatiem, dibinās uz egoismu, bet ne altruismu. Mākslu viņš ievēro un ciena tikai tik tālu, cik tālu tā palīdz vienot cilvēkus mīlestībā. Vienīgā vara, ko sociālais cilvēks pielaiž, ir mīlestības vara. No visām pārējām vērtībām reliģiskās vērtības viņam ir vistuvākās, jo viņam arī Dievs ir mīlestība, bet cilvēki — tā bērni.

5. Varas cilvēks ar visu savu dzīvi cenšas iekārtoties varas debesīs, no kuŗām tad varētu valdīt pār citiem cilvēkiem. Tāpēc viņš principiāli prasa sev virskārtojumu pār citiem. Vispiemērotākais arods varas cilvēkam — politika. Zinātni, mākslu un saimniecību viņš atzīst tik kā līdzekli savas varas kāres apmierināšanai. Ar mākslas palīdzību viņš savu brutālo varas pātagu ietin pievilcīgā ietērpā, bet ar saimnieciskām vērtībām citus cilvēkus nostāda tiešā atkarībā no sevis. Pārējo cilvēku uzdevums — sagādāt skurbumu viņa pārākuma apziņai. Tāpēc uz tiem viņš skatās nicinoši. Augstākais valdnieks ir Dievs, bet reliģija — līdzeklis, ar ko padarīt cilvēkus sev paklausīgus.

6. Reliģiskais cilvēks augstāko vērtību atrod Dievā kā visas dzīves pēdējā jēgā un attaisnojumā. Dievu viņš atrod vai nu kā pasaulē iekārtotu, vai arī kā ārpus tās stāvošu. Tāpēc pie savas svētākās vērtības reliģiskie cilvēki nonāk divējādi: vai nu saplūstot kopā ar visu pasauli, resp. visumu, vai arī to noliedzot. Pēdējā gadījumā cilvēces dzīvei ar visu viņas kultūru tās dažādās formās ir tikai tik tālu nozīme, cik viņa pati sevi iznīcina un ved pie sevis noliegšanas, lai tad paceltos pārpasaulīgā Dieva skatījumā. Pirmā gadījumā, kur reliģiskais cilvēks nepārādās kā pasaules noliedzējs, arī kultūra nav vis dievības noliegšana, bet gan atzīšana. Tādam cilvēkam patiesība, skaistums, derīgums un mīlestība parādās kā augstākais ceļš uz vienojošo pilnību — dievību. — Bez šīm divām reliģiskās dzīves formām Šprangers atzīst arī vēl trešo — ja ukto, kur Dievs ir pa daļai iekārtots pasaulē un kultūrā, pa daļai ārpusē stāvošs. Tādā gadījumā reliģiskais cilvēks pret pārējām vērtībām izturas kā atzīstoši, tā noliedzoši, skatoties pēc tā, vai viņas atbilst tā reliģiskai apziņai, vai nē.

Tāds dažos vilcienos ir to cilvēka garīgās dzīves pamatstruktūru raksturojums, par kurām runā Šprangers. Šis Šprangerā kultūrpersonību iedalījums ir kļuvis mūsdienās ļoti populārs, un par viņu runā ne tikai psiholoģijā, bet arī filozofijā un pēdējā gadījumā.*) Protams, šādā tīrā veidā šie tipu dzīvē ļoti reti sastopami, jo dzīvais cilvēks parasti ir dažādu tipu sajaukums. Tomēr, lai varētu labāk orientēties dzīves daudzējādībā, ir jau jāzina ideālais mērogs savā tīrā veidā.

Šprangeram daudz ko var pārmet, bet viņa pamatideja — apskatīt cilvēku pēc viņa dzīves pamatvērtībām — paliks arī nākotnes psiholoģijā.

*   *

*

Tie ir daži vilcieni cilvēka garīgajā sejā, pie kuriem atsegšanas patlaban strādā jaunākā psiholoģija. Viņas darbs iet itkā divos lielos virzienos: no vienas puses — skatīt tos irracionāli stichiskos spēkus, kas apzinīgi vai neapzinīgi dzīvē cilvēku, bet no otras puses — meklēt to garīgās dzīves mērķtiecīgo struktūru, kas apzinīgi vada cilvēku. Cilvēks ir tikai šo divu spēku (t. i. stichiskā un mērķtiecīgā) kopdarbības rezultāts. Vienīgi tā var atrast pareizo izpratni cilvēka dzīvei un darbībai. Cilvēks neņēms sevī tikai dabas spēkus vien, kas nāk no aizmigušās senatnes, bet viņā ir arī kultūras aparotais spars, kas sauc to uz nākotni, uz vēl nebijušo.

Lai arī kā skatītos uz modernās psiholoģijas rezultātiem**), ko tā ir sasniegusi nepilnos 30 gados, viens tomēr ir skaidrs: jau šai šajā laika sprīdī viņa ir nonākusi tik tuvu cilvēka dzīves noslēpumu avotam, kā vēl nekad agrāk. Tas liek domāt, ka viņa ir atradusi vismaz zināmā mērā pareizo pieeju cilvēka dzīvei.

*) Sk. piem. W. O. Döring, Untersuchungen zur Psychologie des Lehrers Leipzig 1926, Quelle u. Meyer.

**) Tuvāk sk.: 1) A. Messer, Einführung in die Psychologie. Leipzig 1927, Felix Meiner. 2) H. Henning, Psychologie der Gegenwart. Berlin 1925, Mauritius. 3) E. Saupe, Einführung in die neuere Psychologie, Osterwick am Harz, 1928. 4) R. Müller-Freienfels, Die Hauptrichtungen der gegenwärtigen Psychologie, Leipzig 1929, Quelle u. Meyer.

CHRONIKA

LATVIEŠU RAKSTNIECĪBA

Divas piezīmes

Lasītājs priekšroku dod tādiem stāstiem un sevišķi tādām romānam, kurā ir sižets, citiem vārdiem, viņam vajaga stāstu vai romānu, kas dibināti uz vairāk vai mazāk sarežģītiem notikumiem un šo notikumu atrisinājumu. Visvienkāršākais sižeta paraugs: anekdots. No anekdota izaugušas daudzas Mopasana noveles — un taisni populārākās, kaut gan ne labākās. Bet anekdotisks sižets iekairina ziņkārību, un tāpēc lasītājs to cieni.

Rakstniekam, turpreti, sižets nav vairāk nekā, kā abstrakta schēma, darbības un sarežģījuma skelets, ko var salīdzināt ar auduma metiem, kas piešķir darbam sakarību un līdz ar to kalpo kā lasītāja uzmanības saistītājs. Sižets patiesībā ir kompromiss ar lasītāju, un tikai rakstnieks zina, ka ar šo „skeletu“ vien nepietiek. Tāpēc taisnība Andrē Židam, ka „arī no teicama sižeta var iznākt nekā nederīga grāmata“. Sižetā slēpjas kaut kas banāls, izdomāts, un rakstnieks to bieži sajūt kā važas, kas nelauj brīvi risināt tematu. Flobērs kādā vēstulē atzīstas: „Kas man liekas skaisti un ko es gribētu uzrakstīt — grāmatu bez sižeta un ārējā atbalsta, grāmatu ne par ko, tādu, kas turētos kopā tikai ar savu iekšējo stilu... Es esmu pārliecināts, ka tāda ir nākotnes mākslas perspektīva.“ Bet nelaime tā, ka temats savā būtībā ir statisks, bez darbības, un ja to nepabalsta sižets, tad arī darbs iznāk statisks, bez notikumiem. Tāpēc rakstniekam, ja tas ķeras pie romāna, gribot negribot jāielaižas „kompromisā“ un jādomā arī par notikumiem. Gogolis, kas līdzīgi Flobēram bija pārliecināts, ka stāsts iznāk arī bez sižeta, aprakstot vienkārši istabu vai ielu, lūdz tomēr Puškinu (1835. g.): „Esiet tik labi un dodiet man sižetu; Dieva dēļ, dodiet kaut anekdotu, smieklīgu vai nopietnu, bet īsti krievisku — un viens divi būs gatava komēdija piecos cēlieņos; turklāt smieklīgāka par pašu velnu“. Parasti Gogoļa darbos ļoti maz sižeta, un to pašu viņš nemil izmantot līdz galam, virknēdams notikumus un stāvokļus taisni izstieptā pavedienā; bet pavediens bieži vien aprūkst, un tad Gogolis tam vienkārši aizsien mezglu („Скучно на этом свете, господа“). Nekāda sižeta nav arī Flobēra „Sentimentālā audzināšanā“, bet par „Bovari kundzi“ viņš pats saka, ka romāna sižetam tas nepiešķir nekādu nozīmi. Ar sižetu kalniem turpreti rikojas Dostojevskis, bet vienīgi lai iedabūtu savos romānos filozofisku kontrabandu un varētu netraucēti nodoties psiholoģiskai analīzei. Tolstojs ironiski noliek preti Zolā un Hijsmansa „uzpūstajiem sižetiem“ bērnu stāstiņu par to, kā caļu māte izkašņā nabaga atraitnes miltus, un pēdējās bērniņi paliek bez plāceņiem. Piemērus, kas runā par rakstnieku nelabvēlību pret sižetu, var pievest simtiem. Tā ir ciņas vēsture starp ideju un idejas piepildījumu.

Mūsu rakstniecībā sižets vēl diezgan primitīvs, un to pašu mēs neprotam ar gaumi izlietāt. Pati par sevi sižeta ignorēšana nebūtu nekāds ļaunums, bet gan pierāda, ka mēs vēl esam vāji arodnieki. „Mērnieku laikos“ sižets, piemēram, ir ļoti sentimentāls un izausts pārāk neveiklu roku (Kaspara un Lienas romāns); „Sadzīves viņi“ turpreti balstās uz sižeta vien, bet kāda! Vienīgi Niedra un Blaumanis prata puslīdz veikli rīkoties ar ārējo saturu, kāpēc viņus atzīst par labiem prōzaiķiem. Lai rakstniecība nezaudētu

„kontaktu“ ar lasītāju, viņai jāgādā arī par „ārējo saturu“. Bet kā jau teikts, pēdējais nedrīkst dominēt pār tematū, pār „dvēseli“, jo tad sacerējums pārvērtīsies mazvērtīgā laika kavēkli.

*

Pie mums lāga neizšķir prōzas stilu no dzejiskās valodas, kas pierāda, ka mēs vēl jo projām atrodamies lirikas varā. Vainojama te pa ļabai tiesai kritika, kas no prōzas prasa to pašu vārdu spēli, tās pašas parafrāzes, metonimijas, epitetus un atkārtojumus, ko lietā dzejā. Bet starp dzeju un prōzu ir milzīga, var teikt, organiska starpība: kas dzejā pants, tas prōzā drīzāk fraze. Ja dzeja atkārtojums ir vēlams un pielaujams, tad „viss tas traucē nesaistītas valodas ritmu“, saka Flobērs. Salīdzinādams dzeju ar prōzu, Müssē iesaucas: „Tās ir viena otrai naidīgas“. Puškīns saka vēl skaidrāki: „Prōza prasa domas un atkal domas; daiļie vārdi te ir lieki, tie pieder dzejai.“ Tas nozīmē to pašu, ko Flobēra paradoksālie vārdi: „Kad iežņaudz domu, iznāk dzeja“. Neceļot nemaz naidu starp šiem dažādiem izteiksmes veidiem, kā to var izprast no pievestajiem salīdzinājumiem, tomēr jāsaka, ka prōzai ir savi likumi, dzejai atkal savi, un ka šie likumi nepastāv tikai simmetriskā un nesimmetriskā pēdu skaitā vien. Ja dzejā var teikt: „Autiem klāta baltu baltiem“, tad prōzā tas, protams, izklausītos smieklīgi; bet ja Jūlijs Vecozols saka: „Balts padebēsis debēsmalā, sakūsis ar baltu ziedu mežu, zvārojās, grima, cēlās, saslāpojās kā augsti milzīgas pils mūrī, uz kurīem pacēlās čokuraini torņi, sliedamiņš cerīnziedu debēsis“, tad katrs redz, ka arī šis krāšņais periods, kuŗā atkārtojas gan vienkāršas, gan cerīnziedu debēsis, piemaldījies prōzā tieši no dzejas valstības. Un tāda pa lielākai daļai ir visa mūsu prōza, kuŗas pārliecīgo krāsainību vēl veicina kritika, vietā un nevietā daudzīnādama katru, kaut arī lieku gleznu. Patiesībā ar saviem salīdzinājumiem, ar savām gleznām un krāsām, ar jūsmu, kas ļoti bieži paliek nemotivēta, mūsu prōza ar vienu kāju stāv dzejas dārzos. Zināms, valodas daiļskanība nepieciešama arī prōzā — un ļoti nepieciešama, — bet prōzai vispirms jābūt stāstošai un arī tēlojums te jānorobežo no dzejas kā tādas. Blaumanis, piemēram, zināja, kas ir laba prōza, un tāpēc viņa noveles liekas skaidras un pārliecinošas, kaut gan daudzi — un tas ir zīmīgi — dēvē tās par sausām. Poruks turpretī milēja deklamēt — „Pērļu zvejniekā“ pat bez mēra, un tikai vēlāk, izgājis labu noveles skolu, varbūt, zem Blaumaņa iespaida — palika atturīgāks poētisku fražu lietāšanā. Šad tad pa dzejolim prōzā ieauda savos stāstos arī Niedra. No tagadējiem rakstniekiem Akuraters jo projām raksta stāstus un romānus patētiskā stilā, un pat tāds prōzaikis, kā Andr. Upiťis, kuŗš dzejot nemaz nav spējīgs, nevar tik viegli pārraut vecās tradīcijas. Stingri ņemot, lirikas iespaids, kaut gan mazākās dozās, manāms arī jaunāko belletristu darbos. Vai tas ir noziegums? Pats par sevi — nē, jo poēma, sevišķi laba poēma, ja tā nosaukta par romānu vai stāstu, tamdēļ vien nezaudē savu vērtību. Bet „dzejiskie piemaisījumi“, kas sastopami mūsu belletristikā, tomēr liecina, ka latvju rakstniecība vēl ir jauna un pārdzīvo savu pirmo, lirisko attīstības posmu, kad taisni jūsmu, kas nepieciešama tīrajā dzejā un ir savā vietā kaut Skalbes pasakā vai Virzas tēlojumā, bieži vien liek stāsta un romāna pamatos. Te — stāstā un romānā — vajadzīgs cits, „sausāks“ materiāls.

K. Zariņš.

Kamdēļ mēs esam hulīgāni un pesimisti?

Atbilde Richardam Rudzītim

Nožēlojami tie cilvēki, kam jādzīvo un jāspriež pēc zināmas šablonas vai mācības. Viņi drīkst atzīt tikai to, ko ieteic viņu dievinātās teorijas. Dzīvē šādi cilvēki pieiet jau ar zināmu priekšnoteikumu par to, kas ļauns un labs.

Šaubu un sirdsapziņas pārmetumu savos spriedumos viņi nepazīst. Minētā tipa cilvēki ir arī ļoti stūrgalviņi, gluži kā sievietes. Ja viņi iedomājas, raugoties no savas mācības viedokļa, ka kaut kas ir balts, nav viņus iespējams pārliecināt, ka tas patiesībā melns — viņu spriedumi par lietām un pasauli dibinājas galvenām kārtām uz nesatricināmu ticību savai teorijai. Savu uzskatu aizstāvēšanai viņi bieži nonāk līdz eksaltācijai. Sadzīvē šādi cilvēki diezgan despētiski, mēģina uzspiest savus uzskatus, bet ne pārliecināt, jo savus pretiniekus viņi netur par sev līdzvērtīgiem, bet gan pazudušiem, zemākiem. Strīdū viņi var būt asi, dedzīgi, bet arī bieži kōmiski, jo traģēdijas jau daudzkārt cilvēki uzņem ar jautrību.

Pie šāda tipa cilvēkiem pa daļai pieder mūsu Richards Rudzītis. Viņš arī ļoti vienpusīgs un krass savos uzskatos un tos, kas nav ar viņu — nosoda.

Rudzītis kā ar lukturi visur meklē garu. Laba lieta. Tikai Rudzītis tā savādi, neikdienišķi saprot jēdzienu — gars. Tagadējā helpilsētā, viņas dzīvē, vulgārās izpriecās neesot gara, tur esot tikai chaos, kas tīkams mūsu instinktiem. Bet kur tad tas gars? To mēs redzēsim, ja mēs ieskatīsimies paša Rudziša darbos. Tas pa lielākaī daļai viņam sakopots klosteros, mūzejos, vecās, baltās baznīcīnās, salīkušās sievīnās un citās tamlīdzīgās idilliskās un apputējušās lietās. Ne tagadnē, bet senatnē, pagājībā slēpjas viņa gars. Rudzītis pēc savas dabas — pagātnes apustulis, pagātnes romantiķis, kurš redz un jūt daļumu tikai mirušā pasaulē. Par cik šīs iebalzāmētais skaistums saskatāms un sastopams tagadnē, par tik viņš arī mūsu dienas un dzīvi atzīst un pieņem. Viss pārējais — modernā helpilsēta, ielu aritmiskā dārdoņa, krogi, laikmetiskā māksla — viss tas no velna. Viss tas — neurastēniska steiga, tvans, erōtomanija, kas var vienīgi iedvest riebumu. Savos uzskatos par pilsētu Richards Rudzītis — nu tiešām vecais, mirušais Apsīšu Jēkabs. No tās pašas platōniskās pieķeršanās pagātnei izriet arī Rudziša pārmērīgā reliģiozitāte, sajūsmināšanās par zvaigznēm, viņu simfōnijām un savas sirdsapziņas noskaņošana pie dievišķā kamertoņa (es atvainojos, ka esmu beidzamos vārdus uzrakstījis ar mazo burtu). Tiešām, kur gan lai citur Rudzītis palīktu, ja viņš negrib būt kopā ar dzīviem un tagadni! Tāds no laika gala bijis šāda tipa romantiķu liktenis.

Nu, protams, būs visiem skaidrs, kamdēļ Rudzītis visus tos literātus, kas savos darbos pūlas izprast un attēlot tagadni, viņas dzīvi, pilsētas un cilvēku psīchi, nosauc vienkārši par hulīgāniem, bet viņu ražojumus par sekliem, perifēriskiem, pat kaitīgiem. To grāmatas viņš, līdzīgi Savonarolam, būtu ar mieru sadedzināt uz sārta. Nu visiem saprotams, kamdēļ Rudzītis aizliedz šādiem literātiem runāt mākslas vārdā, jo istā, vērtīgā māksla Rudzītim ir tikai tur, kur pagājība, zvaigznes, reliģiskas izjūtas un abstraktās filozofijas atstājumi pantos, liels gars, dižas personības šķīstījošās liesmās tur, kur nosoda un satīec, bet nevis mēģina iedzīvoties un izprast. Par to, cik lielā mērā Rudzītis grib būt tikai mācītājs, sodītājs un stingrs skolmeistars mākslā, norāda arī viņa veclaicīgā dzejnieka uzdevuma izpratne. Viduslaikos gribēja filozofiju padarīt par reliģijas kalponi. Mūsu Rudzītim tāda pati tieksme nodot mākslu pilnīgā filozofijas verdzībā. Pēc Rudziša domām, dzejniekam jābūt personībai — vērtību nesējam. Tam es piekritu. Bet es nevaru būt vienis prātis ar to, ka dzejniekam katrā zinā jābūt filozofisko vērtību nesējam, resp. mācītājam. Kamdēļ atņemt amatu tiem cilvēkiem, kas uz to speciāli gatavojušies, un vai tad tīri aistētiskas vērtības nav nekas? Nē, tās arī vērtības, ne mazākas par tieši filozofiskām. Dzejniekam pirmām kārtām jābūt dzejniekam, tur viņa galvenā nozīme, pēc tam, ja viņš grib, viņš var būt arī filozofs. Rudzītim par nožēlošanu, jaunākās paaudzes dzejnieki to izprot. Viņi vispirms mēģina būt mākslinieki, kas ar izprotošu un attaisnojošu skatu nebaīdāmie pieiet pelēkai, netīrai ikdienai un tagadnei. Viņiem nav „lielās gara drosmes“ aizbēgt dievišķās sfērās un idejās. Viņi dzīvo savai sabiedrībai un laikam līdz, cieš kopā

ar viņu, padodas viņa kļūdām, labām un sliktām izjūtām. Tas Rudzītim nepatīk un tamdēļ viņš ļoti vienkārši domā, ka tie nav nekas cits, kā tikai huligāni un pesimisti.

Tā saucamā huligānisma parādīšanos latvju rakstniecībā Rudzītis izskaidro ar Majakovska un Jesēņina iespaidu uz mani un citiem. Šinī vietā sevišķi spilgti parādās Rudziša šabloniskā lietu uztvere. Minētie krievu dzejnieki iespaidojuši mani dzejas formālos elementos. Savas lirikas saturā un sižetos es esmu no viņiem brīvs un neatkarīgs, par cik viena laikmeta cilvēks var būt no otra šai ziņā pasargāts.

Dzimis un uzaudzis pilsētā, es pilsētu ļoti milu. Viņas dzīvi un cilvēkus pazīstu labi, tamdēļ arī par viņiem rakstu. Man bija un arī tagad grūti par viņiem rakstīt, jo nekādu paraugu es latvju dzejā par to sev neatradu. Savās dzejās es pūlos izteikt pilsētas dzīves un cilvēku iekšējo būtību. Varbūt, ka es neesmu vēl atradis vēlamo izteiksmi, bet tas gan man skaidrs, ka tā rakstīt, kā to darijušas agrākās dzejnieku paaudzes, un kā man silti ieteic Rudzītis, es nevaru. Es nevaru pieņemt sev tās mākslinieciskās izjūtas un tos izteiksmes līdzekļus, ko lietājuši priekš manis vecie liriķi, apdziedot klušo jauko lauku dzīvi, zemniekus vai arī sintētiski, itkā no malas pieejot pilsētai lauku zēna acīm. Es to nevaru. Man ir savādāka dzīves izjūta, un es mēģinu sev rast citus lietderīgākus izteiksmes līdzekļus, un mani neuztrauc un neatbaida no viņiem pat tas, ja viņus nosauc par huligāniskiem. Varbūt, ka tā ar' ir — to rādīs nākotne. Bet es meklēju, un meklēšu arī turpmāk.

Man nav nekādas vajadzības, pat tiesības, iestigt filozofijā un abstrakcijās, jo apkārt man vird tik daudz jaunas, dzejiski neizteiktas dzīves, man tuvas un aizraujošas. Viņa nāk man kā milzīgs vilnis virsū, un man reizē ir jauki un baigi, kā es tikšu ar viņu galā. Ka manos vārdos piemīt daļa patiesības, to pierāda arī vēl otra pilsētas dzejnieka — Grīziņa — darbi, kur dzīves tiešāmība vēl skaļāk, vēl brāžmaināk laužas uz āru.

Savos dzejiskos priekšstatos es milu tiešāmību un uzskatāmību. Tā, pēc manām domām, ir viena no dzejas raksturīgākām īpašībām. Richards Rudzītis manus priekšstatus uzskata par rupjiem. Tā ir garšas lieta, par kuru nestrīdas. Izsmalcinātam filozofam arvienu būs par rupju stipras un veselīgas dzīves gleznas. Tikai man liekas, ka Rudzītim šai jautājumā piekritēju būs visai maz. Latviešu jaunākā rakstniecībā arvien stiprāk un skaļāk paceļas balss par to, ka raudulīgas sentimentālītales un filozofēšanas vietā jāatgriež latvju dzejā un prōzā uzskatāmība līdz ar spēcīgu, pirmatnēju dzīves un dzīvības izjūtu. Lai pieminam tikai vēl reiz Grīziņu, Veseli, Sārtu, kuŗa pirmā romāna galvenā vērtība tieši brāžmīgā, rupji spēcīgā izteiksmē un gavilējošā dzīves izjūtā, tad mazāk pazīstamo Rabācu, un beigās rakstniecības veterānu Janševski, kuŗš droši divreiz vecāks par Rudzīti, bet dzīvei un mākslai netuvojas ne pavisam tik skolmeistarīgi kā Rudzītis. Dzīve un dzīvība sāk atkal prasīt rakstniecībā savas dabīgās tiesības. Un tas ir labi — mūsu rakstniecībā tiešām jau par daudz bija kļuvusi bālasinīga. Ja uzskatāmību un spēcīgas asus izteiksmes līdzekļus es lietāju no vienas puses kā lietderīgāko daiļradišanas paņēmieni jauna mākslas objekta (pilsētas) izteiksmei, un no otras puses, kā pretstatu agrāk dominējušai idillībai un pārliecīgam maigumam latvju dzejā, tad „zināmo huligānisma ideoloģiju“, kā protestu tam garīgam trulūmam un tukšumam, kas ieviesies mūsu sabiedrībā. Pašpuika, apašs — man tēls, vienkāršs literārisks paņēmieni, ar kuŗa palīdzību es mēģinu aizstāvēt individa brīvību. Vai mūsu dzīvē nevalda partijas, vēl reiz partijas un šablona, kas, kur vien spēj, ierobežo patstāvīgu personību? Tāļāk. Arī pesimisms jaunākā latvju dzejā, visa tā „pārmērīgā dzeršanas kultivēšana, zūdišanās par tukšumu, bezmērķību, dzīves asa un nekautrīga kritizēšana“ galvenām kārtām aiz tā iemesla, ka jaunatne dzīvē neredz nekā priekšzīmīga un aizraujoša. Bet ne tikai literāriskā jaunatne pesimistiska, arī vidējās paaudzes latviešu rakstnieki tikpat drūmi un

asi graiza apkārtējo sabiedrību, piemēra dēļ — Pāvils Rozītis, Kārlis Zariņš. Rudzītis uzbrūk tikai Jauno Lirai, Grigulim, pa daļai Plaudim, bet kur tad paliek Gulbis, Ķikuts, Grots, Grimma — gandrīz visa jaunākā dzeja, sākot no vienas sienas līdz otrai, kur šaubas, sāpes un pesimisms izpaužas vēl drūmākā un griezīgākā veidā? — Jaunākā latviešu dzeja ir pesimistiska un paliks arī tāda joprojām, kamēr sabiedrībā būs tikpat daudz negatīvu parādību kā tagad, kamēr jaunatne pati sev neizveidos pozitīvus uzskatus. Šis pesimisms — pareizs un labs, jo tirda tagadējo sabiedrību, rādot, cik viņa nožēlojama. Ar savu pesimismu jaunie dzejnieki grib atvērt modernam cilvēkam acis, lai viņš skaidri redz, kādā trūdošā sadzīves pelkē viņš omulīgi iesēdies un sēd. Tikai pēc tam viņu varēs un drīkstēs aicināt uz jauniem ceļiem un mērķiem. Dzīli kļūdās Rudzītis, domādams, ka jaunie dzejnieki kļuvuši par pesimistiem savas vieglprātības vai krogus kompānijas dēļ. Viņi pārāk mil dzīvi un cilvēkus, tandēļ viņi tik nežēlīgi skumst par savu un citu vājumu un ne mazāk par dievišķīguma piekritējiem alkst pēc laba un daiļa.

Rudzītis saka, ka nevar novelt visu atbildību no jaunatnes. Ka jaunatnei, ja viņa nevar atrast garīgo atbalstu savā tuvākā apkārtne, nevien mājās, bet pat skolās, tad to var rast lielās personībās un lielās idejās, jo tiešām mūsu laikmets esot lielu un universālu ideju laikmets. Arī šai jautājumā parādās Rudziša lielā savdabība. Viņš neredz vai negrib redzēt, ka mūsu laikmets ir ne tikai lielu un universālu ideju laikmets, bet arī lielu un universālu pārvērtību un katastrofu laiks. Un tā jaunatnes daļa, kas minētās pārveidības un sabiedriskās katarctrofas līdz dzīvojusi, līdz izjutusi, pārāk labi saprot un zina Rudziša ideju vērtīgumu un labumu. Viņa pati savām acīm redzējusi, ka šīs augstākās idejas un filozofiskās domas, par kurām tik naīvi jūsmo Richards Rudzītis, nav nekas cits kā satrūdējuši diegi ap modernā cilvēka atmodinātām tieksmēm un instinktiem sabiedrisko satricinājumu brīžos, skaisti, varvīkšņaini viltīgi ziepju burbuļi, kas izgaist kā nebijuši pie pirmā skarbakā pieskāriena. Pamēģināt pielabināt suni, kuŗu jūs būtu kādreiz bezkaunīgi piekrāpuši, maizes vietā pasniegdami viņam praulu. Esiet droši, viņš jums neticēs. Tāpat ir ar tagadējo jaunatni — viņa vairs netic tām idejām, kuŗas viņai dažādi sludinātāji ieteic.

Rudzītim patiesībā nemaz labāk nevajadzēja runāt par mūsu tagadnes sāpēm, kļūdām un jaunatnes vilšanās un bezcerību, jo, vienmēr būdams kopā ar meteoriem un metafiziku, Rudzītis šai dzīvei nemaz nav isti līdzī dzīvojis, pats maldījies un cietis. Kāda viņam tiesība kā šķīstam eņģelīm nolaisties un nosodīt tagadnes jaunatni un viņas pārstāvjus? Viegli tādas lietas un parādības pelt, kuŗas nav tuvas, nav mīlas, no kuŗām kuŗā katrā acumirkli var līdzīgi balonam pacelties un izgaist bezgalībā un zvaigznēs.

Rudzītis jaunatnei pārspilēti pārmet, ka viņa neglābjami iegrimusi dažādu narkožu varā. Bet ko viņš pats dara? Brīdinādams jaunatni no viena narkožu tvana, pats viņš personīgi vilina viņu citāda veida narkozā skurbumā iekšā. Jo tās zvaigžņainās, metafiziskās idejas un sistēmas, ko sludina Rudzītis, tāda pat narkoze jaunatnei, kas padara viņu pasīvu, slimīgi sapņainu un atrauj no dzīves. Te tiešām jāsaprot, vai nav viena alga — kuŗā krogā dzer!

Pretnieks jāuzvar ar humānismu un toleranci, saka Rudzītis. Es, „hulīgāns“, gribu būt pirmo reiz džentlmenis: „Lūdzu, Rudzīt, jums priekšroka!“

Aleksandrs Čaks.

Antons Austrīņš. Kopoti raksti

I. sējums, 1929. V. sējums, 1927. J. Rozes izdevums.

Austrīņš savu darbu pirmajā sējumā ievietojis dzejas, kas, izņemot Saules griežus un vienu daļu Sakašņa feletonu, pieder autora darbības sā-

kuma laikmetam. V a k a r d i e n ā redzami pirmie meklējumi; še gan skarbas un sparīgas skaņas Piektā gada garā (Arāja bēdas ar aso pēdējo pantu, ko gan autors te grozījis, jo „Vētras dziesmās“ viņš skanēja vēl asāk), gan individuālistiski štirneriskas atziņas („Nekas vairs augstāks nav par mani, Pats sevim dievs, pats tiesnesis un soģis“), gan vienkārši, brīnum vienkārši dzejoļi — ainas no lauku sētas un bērnības (pazīstamais Priekš vakariņām, Bēres, Mana tēva māja, sirsniģi sērā dziesmiņa Māte, kas nebija Vakardienas pirmajā izdevumā u. t. t.). Bet tumša un smaga mistika, vietām pat izmisums, gan itkā ledains, sevi sastindzis, bieži jaucas iekšā autora vienkāršajā pirmās nodaļas saulainībā. — Nākošajā grāmatā M ā k o ņ u gaita autora dvēseles tumsa jau itkā skaidrojas:

Kā samts tavš ceļš, un cerība
Vēl neaptumšota,
Kaut lauzta vecā derība —
Mirdz jaunā zvaigžņota.

Un grūtīe Gaŗās jūdzes klejojumi tad arī vairs nebaida:

Kur tava jaunā dzimtene,
To prasīt var tik Toms.
Sveic tevi katra pakalne,
Ik ezerā tev loms.

Autors pamazām atsvabinājas no smagās tumšo moku mistikas, bet dzīva viņā glabājas gaišā saules mistika. Kaut gan Austrīņš rūpīģis reālists, smalks pašas pelēkākās ikdienības noglēznotāģis, tomēr zināma mistika vienmēr apņem un atstaro šo reālismu. Austrīņš meklē to noslēpumaino saiti, kas viņu vieno nevien ar dzimtenes dabu un tagadnes laudim, bet arī ar bijušo, ar pagātni, tāliem senčiem. Varbūt nevienā dzejnieka grāmatā šī īpatnējā mistika tā neuzzied, kā veclatviskā gada apdziedāģumos Saules grieģi; tas dažā ziņā raksturīgākais, „austrīniskākais“ autora dzeģu krāģums, Visus šos vienkāršos svētku un citu ievēroģamu dienu apdziedāģumus itkā apšalko tas „Baltais balodis, Visuvarenais, cēlais, dievišķais Gars“, ko Austrīņš piemīn vienā no saviem skaistākīem dzeģoģiem Svētvakars. Satīriskajos feģetona pantos S a k a s n i s, protams, viens otrs mazvērtīgākģ dzeģolis, bet autora īpatnība ģaiģi un nepārprotami atspīd arī te, kaut vai tai pašā drastiskajā dziedāģumā Ikdienas slava. — A. Goba šim kopotu rakstu izdevumam sarakstīģis dieģgan plaģu kritiski biogģafisku ievadu, ko vēģ uzskatāmāģu dara daudzģ ģimēnes un citi ģlīti fotografiski uzņēmumi. Apģerēģumā, kas tieģām skaitāģms par vienu no Gobas pamatīgākāģiem, labākāģiem, kritiģis pareģzi mums parāģda Austrīģa attīstības ceģu; jau savas darbības sākumā (te Goba teicami iztīrģā Austrīģa 1905. g. uzrakstīto tēģoģumu Vakars Lempēnos) dzejnieģis ir uz istā ceģa: savtvert, mākslinieciski attēģot un atģot mūģībai paģu parastāko ikdienību. Bet tad nāģ sveģi iespaģdi, revolūģija un reakģijas šausmas, dažād ismāģi pārdzīvoģumi, un tikai pēģ ģadiem Austrīģš atkal atrod sevi. Interesantas arī nodaģlas Dzīves tīrgus un it seviģķģ — Arnolds Grāģms silavas ēģnā. Vairāk Goba varģģa runāt par Gaŗo jūdģi, kas tomēr raksturīgākais un lielākais Austrīģa darģbs, kā arī atģimēt, ko savai īpatnībai radniecīģu dzejnieģis atradis Itāģijā un Spāģijā. Bet par Austrīģa ceģoģumiem Goba neģņemīn pat biogģrafijā.

Jau agrāk iznāģuģajā piektajā sēģumā ietelp Austrīģa romāģa chronikas Gaŗā jūdģe 1. daģa. Gaŗā jūdģe, tas ir noapaģlots, noteiktģ posms rakstnieka mūģā — tie kleģoģanas ģadi no Piektā līdz Septīģpadsmitāģam, kad viņam nebija pases vai nu nemaz, ģeb arī tā bija neģsta, kad bija kā Āsveram jāģklīst no vietas vietā. Šie ģadi Gaŗajā jūdģē aprakģtīti istā chronista rūģībā un pamatībā, dziģā, episkā mierā. Autors reizēm stāģta par baģģām

lietām, par cietumiem, par saltām, grūtām naktīm, kas jāpavada ielās klejojot, un tomēr viņa stāstījums tik gaišs, ka, šķiet, dzejnieks pateiktos Liktenim, ka tas viņam arī šīs ciešanas licis izjust un piedzīvot. Bet Austrīņš, protams, nestāsta tikai par sevi vien; raibā virknē te tēloti visdažādākie cilvēki, visvairāk gan tā laika rakstnieku un mākslinieku pasaule. Aiz izdomātiem vārdiem saskatāmas un viegli uzminamas visai pazīstamas sejas. Tā Ģarajai jūdzei nav vienīgi mākslas vērtība, bet Austrīņa chronika arī īpatnējs laika dokuments.

P. Ērmanis.

Miris Rainis...

Sešdesmit četrus gadu vecumā, negaidot — ar trieku — miris Rainis, lielākais, to droši var teikt, latviešu dzejnieks. Blaumanis un Poruks, kas viņam stādāmi blakus, ir tomēr šaurākas individuālītātes, kas Raini gan pārspēj cilvēka pazišanās, bet nevar ar viņu sacensties domu plašumā un bagātībā. Rainis ir universālāks, īsts dzejnieks-filozofs, kas savus simboliskos tēlus pārbagāti izrotājis aforistiskām domu pērlēm, bet daudzos dzejoļos sniedzis filozofiskas dzejas šedevrus, kuri var mēroties ar labākām tā paša žanra darbiem pasaules literatūrā. Rainis ir bijis mums tik nopietns mākslinieks, kādi pat lielajām tautām bijuši tikai pagātnē — ziedu laikos, klasiskos laikmetos. Rainis apzīmēts gan par individualistu, gan par kolektivistu; viņš nosaukts gan par nacionālu, gan par kosmopolitisku dzejnieku. Kā tas iespējams? Šķiet, šis jautājums nodarbinās vēl ilgus gadus Raiņa dzejnieciskās personības pētniekus.

Latviešu vēsturē, laikmetā apmēram no 1880. līdz 1918. gadam, novērojamas blakus divas lielas kustības, abas istas atsvabināšanās kustības: nacionālā un sociālā. Ja mūsu tauta augdama raisīja savus spēkus, tad taisni šajos divos virzienos. Abas kustības gāja paralēli, bieži vien kā sabiedrotās, lai arī, varbūt, brīžiem to vadītāji un cinitāji, tā sacīt, greizsirdības dēļ naidojās. Pašā tautā tā nebija: tur ļoti bieži šīs kustības, šīs idejiskās strāvas — par nacionālo un sociālo atsvabināšanos, identificējās. Pretinieki — vācu muļžnieki un cara valdība krievu ierēdņu personās — bija vieni un tie paši. Ja šķiru plaisu latviešos apm. līdz 80-tiem gadiem nemaz nebija, tad arī nākošos gadu desmitos tās nebija tik lielas, ka tās nespētu pārsegt ciņas romantisms. Ne tikai 1905. g., bet arī citos gados latviešu jaunākie „pelēkie baroni“ tīri labi sapratās ar dzīvākiem pilsētu strādniekiem, nemaz jau nerunājot par latviešu intelligenci. Tīri labi 1918. g. sapratās latviešu sociālisti un nacionālisti, atskaitot nelielas saujiņas ekstrēmistu kā vienā, tā otrā galējā spārnā. Latvijas valsts radās kā abu minēto kustību kopdarba rezultāts. Bermonta uzbrukuma dienās abas kustības apliecināja savu tuvumu un brālību ar asinīm. Pēc tam — Latvijas valstī — viņas abas ir pašķīrušās, starp viņām radusies lielāka plaisa.

Nule mirušais lielais dzejnieks ir nesis savās krūtīs tautas abejādas atsvabināšanas domas, tā pilnīgi savā personībā apvienodams latviešu tautas cēlākos centienus tai laikā, kad viņš dzīvojis. Nacionālists un sociālists. — te nav pretrunas, vismaz raugoties konkrēti vēsturiski. Tā šķietamais Raiņa duālisms top par saprotamu, pieņemamu. Dzejnieka universālais gars aptvēris savu tautu, savu laikmetu tā, kā tas reti noticis pat visas pasaules vēsturē. Viņa laika biedri bieži vien to nav sapratuši, vēlēdamies dzejnieku redzēt nostājušos tikai vienā vai otrā pusē — savas šaurākās pārliecības skata lokā.

Man liekas, ka jautājums par nacionālās un sociālās kustības apvienošanu sevī Rainim nav bijis grūts: to viņš atrisināja intuitīvi, pareizāk — orga-

niski, nesdams savā sirdī tautas sāpes un cerības. Kad pasaules kara laikā Latvijas patstāvības doma brieda un tuvojās atrisinājumam, Rainis deva „Daugavu“ un daudzus dziļi nacionālistiskus dzejoļus. Latvijas valstī, kas piepildīja lielu daļu nacionālo ideālu, Rainis stājās (pareizāk — palika) sociāldemokratijas rindās, lai līdzētu novērst sociālās netaisnības, lai stiprinātu mērenos sociālistus, kas top par valstisku partiju. Šķiet, Rainis domāja: mazā Latvija, pie kuŗas nodibināšanas viņam tik liela loma, viegli var aiziet bojā, ja viņā valdīs liela sociāla netaisnība, ja ekstrēmisms pārņems tautas apakšējos slāņus. Tā viņš, liekas, saprata latviešu tautas plaisāšanas postu un centās to mikstināt. Tik viegli un ērti viņam bija, sākot ar 1920. g., palikt tikai dzejniekam, saņemot vispārēju atzinību un cieņu, nododoties tikai dzejai. Viņš tomēr personīgi uzpurējās un lika sevi tautas likteņa svaru kausā. Tā viņš līdz galam palika uzticīgs savam uzdevumam — savā izpratnē. Viņa loma tautas vēsturē ieguva viscaurēju viengabalību. Gribētos aizsteigties priekšā vēsturniekam un sacīt: Raiņa mūžs un darbs guļ kā zelta sija Latvijas valsts ēkā.

Lielo cīņu par Latviju vezdams, Rainis deva meslus kolektivismam — cīnidamies par tautu, šķiru. Viņš tomēr bija dzimis individuālists, par tādu viņu veidoja arī trimdas un emigrācijas vientulība. Savu sirds cīņu tas veda, tā teikt, sakostiem zobiem, šaubīdamies, izmisis un tomēr ticību nekad galīgi nezaudēdams. Raiņa intīmākie un dziļākie dzejoļi pauž dziļi personīgo; tāpat Raiņa dziļākais, viņam vistuvākais darbs „Jāzeps un viņa brāļi“. Gribētos sacīt: viņš uzvarējis arī sevi, palikdams uzticīgs cīņai par savu tautu.

Kā augšā aprādīju, Rainis savu mūžu ziedojis Latvijai, cīnidamies par viņu kā neviens. Pēc manām domām, viņš darīja arī pareizi, palikdams sociāldemokratu partijā, ar savu populāritāti un svaru to stiprinādams. Bet tālāk — pēc nāves viņam vajadzēja arī ārēji palikt zelta sijai Latvijai par stiprumu. Sociāldemokratiem, kam viņš tik daudz devis, kas bezgalīgi aplicina savu mīlestību uz Raini, vajadzēja atdot lielo dzejnieku visai tautai. Bet Raiņa bērū rikošana neliecināja, ka viņi saprastu tādu vajadzību. Vienīgi Aspazija saviem vājiem salauztiem spēkiem pat sludinājumos centās rādīt, ka viņa saprot: Rainis nav atdodams partijas, bet tautas piemiņai.

J. Grīns.

CITTAUTU RAKSTNIECĪBA

Dāvids Herberts Lōrenss (Lawrence)

Pasaules jaunākā literātūrā ir ļoti maz istu dzejnieku, kas prōzā vai pantos atklātu cilvēka dvēseles mūžīgo būtību un tās dažādās attiecības ar cilvēkiem un pasauli. Lielākā daļa ir tā saucamie civilizācijas rakstnieki, jeb vienkārši literāti, kas savu ierosmi un iedvēsmi smēļ jau esošos kultūras krājumos. Ists dzejnieks runā uz mums tā, itkā mēs pirmo reizi dzirdētu kādu svešādu, tomēr tuvi pazīstamu balsi, viņa vārdi ir itkā jaunu nosaukumu došana vecajām lietām un pārdzīvojumiem, viņš uzbūvē savu pasauli, kuŗā mēs tomēr jūtamies kā mājās, vēl vairāk — kā paši ar sevi un savu būtību. Gan kritikas formālās skolas (galvenā kārtā Krievijā) grib noliegt dzejas dziļos pamatus cilvēka dabā un visu atvedināt uz dažādu formas elementu saskaņojumiem un līdzsvarojumiem, tomēr pārāk skaidri ir redzams, vērojot literātūras vecās un jaunās gaitas, ka istu, īpatnēju stilu rada tikai dzejnieks, kam jau šis stils, tā teikt, asinis un dzeja izplūst pilnīgi dabīgi no viņa īpatnējās gara struktūras, kuŗpretim literāriska meistara pūles radīt savu stilu ir tukša un veltīga dažādu elementu tvarstīšana pa gaisu. Arī šai izšķirībā

starp dzejnieku un literātu, protams, mēs nedrīkstam vilkt pārāk asas robežas, jo jaunākos laikos abi šie talanti bieži vien apvienojas vienā personībā, kas tad arī sniedz laikmeta kultūrālo un dzejisko kvintesenci. Taču starp daudzajiem rakstniekiem no pasaules lielajām un mazajām tautām, kas tagad piedalās vispārējā kultūras procesā, ir tikami uzmeklēt istos tikai dzejniekus. Viņu raksti ir kā vēsi avoti, kas vird no visdziļākiem zemes slāņiem, viņos atkal mēs dzirdam cilvēka sirds sitienus, nesamaitātus un neaizsegtus kā laiku sākumā.

Viens no šādiem pirmbūtnīgiem radītājiem ir angļu jaunais romānists Dāvids Herberts Lōrens. Viņa vārdu pirmo reizi dzirdēju 1922. gadā, kaut kas ne visai nozīmīgs tika par viņu teikts, bet šis vārds tā savādi ieskanējās un palika man atmiņā. Drīz pēc tam dabūju viņa romānu „Varavīksne“, kas Anglijā pa kara laiku sacēlis troksni un pat aizliegts ticis, lai neapvainotu angļu puritāņu svētās jūtas. No sākuma tas šķita garlaicīgs: ar angļu ģimēniskās epikas (sencis: Semuels Ričardsons 1689—1761) parasto plašumu un apstākļu aprakstīta kāda angļu laucinieku dzimta vairākās paaudzēs, viņas precības un dažādu locekļu dzīve, augšana, darbs un nāve. Nevarēja manīt vēl neko sevišķu, kas nebūtu jau pazīstams no vecajiem epiķiem, no Dikensa, Tekkereja un citiem. Tad pamazām atklājās lielā dzīvības norisa, varenie būtības loki Lōrensa tēlojumā, tā intuitīvā filozofija, kas raksturo visus istus dzejniekus. Īpatnēja pati Lōrensa pieeja lietām un cilvēkiem: viņš visas dziļākās attiecības starp cilvēkiem atrisina caur ķermeni, miesiska pieskāšanās, apskāvieni paver būtību, raksturu īpašības, intimitāti, mīlestību, vienīgi ar miesas starpniecību ievilņojas un sakustas gars, dvēsele, vārdi nesvarīgi un lietājami tikai ikdienišķo vajadzību izteikšanai. Lasot daudzās vietās jāapstājas: autors runā par kādu konkrētu personu, reālām lietām, bet pēkšņi mēs dzirdam itkā balsi no mūžu tumsas, filozofiski runājot, — no lietas par sevi, plīvuri novelkas no pasaules, un mēs vairs šo pasauli ne skatām, dzirdām, taustām, bet paši esam sakusuši ar viņu un tapuši par daļu no viņas, par daļu no mūžīgās tumsas. Tumsa ir Lōrensam itkā visu nezināmo spēku, būtības simbols, tā ir nirvāna, kurā nogrimst mīlētāji un mirušie. „Viņš bija ar bezgalīgu sajaucies“, tā ir parastā formula, ko Lōrenss lietā, kad kāds no viņa varoņiem nomiris. Jūteklība, kas top par garīgu faktoru, par mistiku un īpatnēju pasaules skatīšanu, vieno visus Lōrensa cilvēkus un lietas, sastāda viņa izkoptās un labās prōzas būtisko pamatu. Bet tāpat kā pār zemi liecas varavīksnes krāsainais un spožais loks, tā arī Lōrensa jūteklības pilnā māksla aptver un apspulgo dzīvi un pasauli visā viņas dažādībā. Un ar tādu sapratni viņš ienirst arī gara dzelmēs, ka tās mirgodamas atveras kā zvaigžņainas debesis. Lōrenss nav racionāls analizētājs, bet sintezētājs, un viņa labākie romāni paceļas kā meži, pilni tumšas vēju dunonas un krēslas. Viņa pasaules uzskats nav no visai gaišiem un priecīgiem, bet viņš ir dabīgs, ne mākslīgi konstruēts, un tikai attāli tani var manīt varbūt Šopenhauera, lielo angļu māklinieku Tomasa Hardija un Džozefa Konrada, kā arī Freuda psihoanalīzes iestrāvas. Dībinādamies uz dabu kā visa esošā vienību, Lōrenss vēro cilvēku, peizažu un lietu notikšanu, maiņas, augsmi un nīcību. Var, ja grib, viņu saukt par optimistu, pesimistu, vitālistu un vēl citādi, lai gan viņš nav ne viens, ne otrs, ne trošs, bet tikai dzejnieks. Viņš liek organiski augt saviem cilvēkiem, nobriest, tapt par raksturiem, pie tam ciešā un dabiskā sakarā ar zemi, ainavu un darba veidu. Viņa mākslā ir arī modernais nemiers, personības sašķeltība, trauksme un bieži galēja neziņa, taču arī visu to viņš veido ar objektīvu apsvāru un dziļi tverošu skatu. Viņa romāni ir lielāko tiesu bioeposi, t. i. viņos nav tēlots kāds atsevišķs pilnīgi noslēgts pārdzīvojumu un notikumu posms, bet visa cilvēka dzīve organiskā sakarībā. Šis romāna veids angļu jaunākā epikā visai izplatīts, un starp viņa meistariem mināmi vēl Džilberts Kannans (Gilbert Cannan), Edvards Montegju, Komptons Mekenzi, Franks

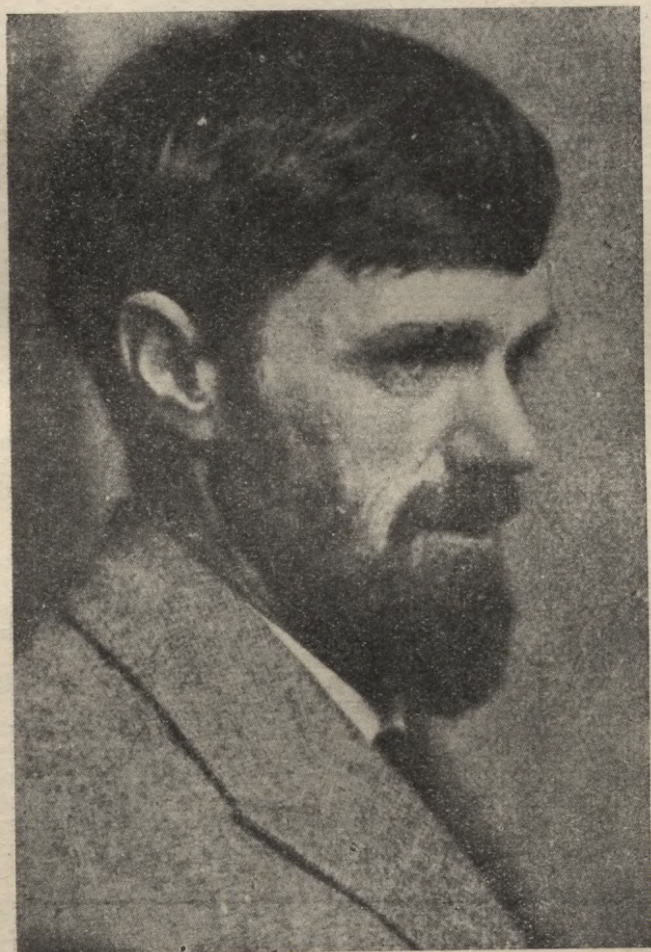

Svinnertons, Juzs Seimūrs Valpols, Aldouss Hekslijs (Huxley), bet Lōrenss paceļas tiem pāri ar savu sākotnējo dzejiskumu, šai ziņā pārspēdams pat vecākās paaudzes romānistu Galsvorsiju.

Jau viņa pirmais darbs *Baltais pāvs* (*The white peacock*, 1911) ir dziesma par jūniversālo jūteklību. Cilvēki ir kā sulas pilni augi vai dzīvnieki, viņus krata un svaida dziņu elementārā vara. Tas ir viņu galvenais pār-dzīvojumš. Visu romānu piepilda varena, visās būtības cīpslās vibrējoša dabas simfōnija. Netermores ielejā vidus Anglijā atrodas liela ferma, kur saimnieko krietna sakšu ģimene. Šo laužu asinīs ir itkā ieauguši apkārtnes meži un ūdeņi. Zemei tuvu viņi dzīvo kopā ar kustoņiem. Dēls Džordžs ir pilns ar pirmatnēju spēku, bet viņā ir arī kaut kas no maigas dzejas, kas var tik stomīties, ne runāt. Viņa meklējošais skats veršas uz kādu sievieti, ar kuru viņš varētu sasniegt pasaules harmoniju. Lettija Birdsall ir ļoti izglītota, pasaulīgi veikla un skaista, izjūt viņa pirmatnējo spēku, viņu pievelk un valdzina viņa stiprā vīrišķība, kad viņa dejo ar to vai iet tam blakus pie arkla. Taču viņas atjautas, ātrie domu lēcieni, vieglie smieklī dara nespēcīgu un bezpalīdzīgu šo gausās valodas vīru. Viņa izslid tam, un viņš meklē mierinājumu pie skaistiem zirgiem un brangās Megas, kas viņam dāvina daudz bērņus. Taču veltīgi, kaut kas ir ielūzis viņā, kādas ilgas un dziņas ir palikušas neapmierinātas, iekšējs izīrums un alkohols saēd spēcīgo dabas cilvēku. Džordžs ir galvenā persona, visi pārējie tēli stāv vairāk vai mazāk sānu. Tur ir pārstiprais Annabls ar saviem daudzajiem bērņiem, kāds paklidis Oksfordas students, kura uzdevums ir apmierināt sava kunga junkura untumus un sargāt trušu baru, tur ir novērojošais un stāstošais Sīrils, Lettijas brālis un Džordža draugs, kas visam dzīvo līdz un reizēm uzstājas skaidrotāja, bet nekad vadoņa lomā, reizēm, autors nogremdē to līdz episka virziena līmenim. Bet romāna galvenā un svarīgākā, vienā vārdā nenosaucamā persona ir zemes spēka ritums, kura dziesma nekad neapklust. Daļi locekļi dejo, lieliski muskuļi pietūkst, veselas miesas svīst, smagi zirgi kāpj pret kalnu, sarkanās līlijas spalgo lepni kā augstumu ugunis, līdz ceļiem plūst zils neaizmirsteļu vilnis pa pļavu, pilnu noreibušu bišu, apdūktas hiacintes likst zem sava smaguma. Cietas un mīkstas skaņas mainās lielajā dzīvības gaitā. No zilas druvas paceļas saules smarža, reibinoša siena smarža rit pa nerviem, pasauli aizmirsuši apskaujas milētāji. Liksmes pilna ir dzīve. No tāles pārtrauc nakts klusumu sāpju brēciens, zebiekste ir iekritusi slazdā, pulkstenītes asinīm aplacītas: meža balodis guļ nāvīgi ievainots pēc cīņas ar savu sāncensi. Vienaldzīgi viņš grib sagaidīt nāvi, kamēr otrs priecājās par savu uzvaru. Nežēlīga ir dzīve.

Cita gaisotne ir nākošā romānā *Dēli un mīļākie* (*Sons and lovers*, 1913). Jūteklība šeit nav tik stipra, darbas ritmi tik pārvarīgi, augšanas vietā iegūst lielāku nozīmi otrs esamības pōls — nāve, miršana, grūta dzīves cīņa, ko tikai reizēm pārtrauc spēcīgi mīlestības momenti, skaudra kaisle. Naturālistiskais ierāmējums ir drūms ogļraktuviu rajons Nottinghemšairā, kuru vakaros sveic apzeltīti pakalni. Fiziski lokanā, vienkāršā un parupjā kalnrača Moreļa, grūtsirdīga un garā nomocīta dzērāja ģimene, viņas likteņi un gaitas stāv centrā. Moreļa kundze ir maīga, kaut gan visai stipra rakstura sieviete, izglītotāka par vīru; laulībā neatradusi piepildījumu savām sirdstieksmēm, viņa pārņes visu savu mīļumu, gādību un rūpes uz dēliem Viljamu un Paulu, viņa tur tos, grib turēt cieši pie sevis, neizlaist no ģimenes, neatdot nevienai citai sievietei. Viljams gan tā kā atsvabinās no mātes aizbildnības, aiziet dzīvot uz Londonu, taisās precēties ar vieglprātīgu meiču, ko ved ģimenei rādīt, bet pēkšņi saslimst un nomirst. Paliek Pauls. Tas ir mīkstāks, pieļāvīgāks, patiesībā gluži ikdienišķs cilvēks, taču ar diezgan bagātu jūtu dzīvi, dvēselīgi saistošs. Viņš jau agrī iesāk darba gaitas kādā medicīnisku instrumentu fabrikā, māte tam neļauj kāpt raktuvēs, lai viņš netaptu tikpat nomākts kā tēvs, kam vienīgais atspirdzinājums un atveldze ir alkohols. Pauls nekā

Dauids Herberts Lōrenss.

nevar tikt vaļā no mātes iespaيدا. Psihoanalītiķu valodā runājot, Lōrenss šai romānā apstrādā „mātes kompleksu“. Katru sievieti Pauls salīdzina ar māti, domā, ko māte teiks par to, un Moreļa kundze ir pret katru sievieti, ar ko viņas dēls ielaižas tuvākās attiecībās. Ar sievišķu, gluži neapzinātu viltību viņa cenšas novērst dēla domas no aizraujošā objekta uz kādu citu, izklidināt jūteklisko dziņu sabiezējumu, paturēt sev galveno — dēla dvēseli, mūžīgu infantilu pieķēribu. Viņa vienmēr lieli to sievieti, ko dēls patlaban nemil, bet kad viņš tanī iemīlas, tad viņa atrod visas vainas pie tās. Viņas dzīve, ciņās saplosīta, pēc vecākā dēla Viljama nāves iet pamazām uz rietu, tā ir lēna liela miršana, traģiskākais motīvs visā grāmatā. Tāpēc Moreļa kundze tik sīksti turas pie bērniem, kas ir itkā viņas pašas dzīvības ķīla. Bet ar to Pauls netiek pie patstāvības savu dziņu laukā, nevar atrast sev sievieti, ar ko dzīvodams tiktu pie garīga un miesīga apmierinājuma, pie zināmas pilnības. Kavēdamies viņš stāv starp divām sievietēm, starp Miriamu un Klaru. Miriama, fermeru meita, ir jauks zemes bērns, tumšām acīm, kuŗās atspīd viņas miesiskā būtība. Labprāt tā atdotu visu savu labāko, bet nespēj, taču visu, kas viņu apbur, viņa gribētu ievilkt sevī, padarīt par savu īpašumu, arī mīļāko. Viņš nevar palauties tādai pakļāvībai, viņu atbaida Miriama dvēselīgums, pat viņas fiziskā atdošanās vairs to nevar turēt pie viņas, ar visu savu jauno kaislīgumu viņš traucas uz Klāras nobriedušo, kuplo trīsdesmitgadējo sievišķību, tā viņam atver jūteklīgās skurbs dziļumus, taču viņš nejutās arī viņu guvis, viņi abi ir bijuši tikai kādu svešu spēku gribas pildītāji. Psihiski jūtekliskā divkosība Paula milas pārdzīvojumā parādīta pārliecinoši un ģeniāli. Dzejnieks liek just mums šo cilvēku skatīšanu, dzirdēšanu, miesas un dvēseles plūsmes un iespaidus, viss kļūst par uzskatāmu īstenību, ainava — drūmais raktuvju rajons — organiski apvienojas ar cilvēku dzīvi, vecs taksus koks čīkst un lokās Moreļu mājas priekšā kā baigs pavadmotīvs nabadzīgās strādnieku ģimenes iekšējām krīzēm.

Varavīksne (The rainbow, 1915.) un Sievietes mīla (Women in love, 1921.) apvienoti ar dažām kopējām personām, lai gan nav uzskatāmi viens par otra turpinājumu, jo fābula un notikumi katrā savi. Sevišķi Varavīksnē Lōrensa mākslas raksturīgās īpašības parādās ir lielu spilgtumu un noteiktību. Tas ir arī viņa erētiski brīvākais romāns. Jūtekliskais pārdzīvojums šeit jau iegūst tīri mistisku nozīmi, paceļas metafiziskos augstumos, valdonīgi caurstrāvo cilvēkus un pārējo dabu. Krāsas ir tumši sarkanas, vizmainas, spocīgas mēness naktis savaldzina cilvēkus (es neesmu atradis pasaules literātūrā rakstnieku, kas tik brīnišķīgi aprakstītu mēnessnīcu kā Lōrenss), plūdi skalojas ap māju sienām, mežonīgi zirgi dzenas pakal sievietei, uz seniem pagānu pakalniem cilvēki noģērbjas un skrien kaili pa nakti uz dažus kilometrus tālu ezeru peldētīs, kaut kas pirmatnējs, aizlaicīgs dvēš no katras lappuses. Saturs ļoti bagāts un grūti atstāstāms, jo tas neizpaužas pārredzamos fābulas metos, bet tēlojamā, organisku jūtu vienotā plūdumā. Toma Brangvena apprecē poļu ēmigranta atraitni Lidiju Lensku. Tās meitene no pirmā vīra Anna izaug jaunajā ģimenē liela un savukārt apprecas ar Brangvenu radnieku Viljama Brangvenu. Jau te sākas lielo erētisko pārdzīvojumu virkne, ko autors paver ar māksliniecisku smalkjūtību, taču galvenais grāmatas smaguma punkts guļ Annas un Viljama Brangvena meitas Ursulas jaunajā mīlā ar ēmigranta dēlu un tagad angļu virsnieku Antonu Skrebenski. Ursula grib būtisku pilnību, absolūtu sakušanu mīlā, bet Skrebenskis, vienkāršs, ikdienišķs, kaut arī veselīgs un spēcīgs vīrietis, viens no tiem parastajiem tipiēm, kas sastāda cilvēces vairumu, nespēj viņai to dot, viņam paliek bail no Ursulas nepiesātināmības, no viņas jaunās kaislības, kas miesu un garu cenšas aptvert vienbūtnīgā pārdzīvojumā. Viņi izšķīras, Skrebenskis ātri apprecas un aizbrauc uz Indiju savā pulkā. Tā ir tikai sausā notikumu schēma. Būtu jāizraksta veselās lappuses, lai dotu kaut cik jēdzienu par šī romāna būtisko dziļumu.

Ursula ir iestājusies augstskolā, kad notiek viņas milas pārdzīvojums, viņa ir centīga, apdāvināta un iet zinībās ātri uz priekšu, bet viņai jau pirmajā gadā rodas šaubas par augstskolas dzižumu. „Skolotāji nebija priesteri, kas iesvētīti dzīves un zinātnes dziļākos noslēpumos. Viņi nebija galu galā nekas vairāk kā starpnieki, tirgotāji ar precēm, pie kuŗām viņi jau bija tik ļoti pieraduši, ka nekā vairs no tām neiztaisija“. Viņa traucas ārā no augstskolas sienām, pasaules tumsā, kur viņu gaida kaut kas īsts un būtisks — mīlestība. Bet, kā jau redzējām, arī tā viņu pievīla, un viņa nesaplūda ar visuma būtību pēdējā laimē un priekā. — Otrā romānā Sievietes mīlā darbojas Ursula un tās mazliet jaunākā māsa Gudruna, kas izmācījusies par mākslinieci. Pagājuši vairāki gadi, māsas pilnīgi atsvēinājušās no vienkāršās nabadzīgās ģimenes, grozās augstākās aprindās. Abas viņas ir skolotājas, ļoti intelligentas. Ursulas prasības pret vīrieti mīlestībā tapušas mazākas, cilvēciskākas, viņa vairs necenšas pēc absolūtās pilnības, bet grib tikai vienkāršu siltumu, vienkāršu mīlestību. Ne vairs spēcīgo, viengabalīgo vīrieti viņa grib, bet garīgo līdz-cilvēku un to beidzot, pēc dažiem sarežģījumiem un krīzēm, arī atrod mazliet ielautā, bet intelligentā, jūtīgi apģarotā skolu inspektorā Rupertā Birkinā. Toties viņas mātai Gudrunai jāiet apmēram tas pats ceļš, ko Ursula gājusi ar Skrebenski. Jaunākās māsas draugs ir raktuvju īpašnieks Džeralds Kričs, dzīves uzvarētājs un pakļāvējs, pilnasinīgs un pilnvērtīgs vīrietis, skaists un spēcīgs kā epa varonis, taču viņa dzīvnieciskais spēks un jūteklība, kuŗai netrūkst arī pilncilvēka apģarotības, nesavaldzina pilnīgi Gudrunu, un Džeralds aiziet bojā sniega puteni Šveices kalnos. Tā nav nejaušība, jo viņš apzinīgi liekas meklējis nāvi pēc tam, kad redzējis tagadējo cilvēku nīcību un nespēju uz viengabalīgu dzīvi un jūtām. Ja „Varavīksnē“ personāži organiski izaug, attīstās vienībā ar apkārtni, uz mazliet drūma dabas fona kā Tomasa Hardija romānos, tad „Sievietes mīla“ ar daudzajām sarunām, strīdiem, dišputiem par dažādām lietām, ar dažu personu mazliet ironisko nokonturējumu atgādina Džordža Meredita spīguļojošo, bet auksto stila tehniku un iezīmē Lōrensa mākslā zināmu slidēšanu uz leju, lai gan stiliskās un cilvēciski būtiskās vērtības arī te ir diezgan lielas.

Agrākos augstumus neaizsniedz arī romāns Aarona fleita, kur kāds ogļrācis Aarons Sisons pēkšņā iedomā atstāj māju un sievu, aizklist pasaulē, nonāk Itālijā, kur pārdzīvo dažādas dēkas. Te jau ir tipiska pēckara psiholoģija, vieglas attiecības pret visām lietām, ne vairs būtības grauzošās dziņas, absolūta meklēšana. Nav vairs tiešā ķermeniskā kontakta starp cilvēkiem un nedzīvīem priekšmetiem, — atraisījums un brīva klaidonība. Tomēr arī šeit Aarons „kā kādā gaišredzībā sajuta, ka mūsu personīgā dzīve ir maza skamba no visa dzīves milzuma, ka ir bijusi un būs cilvēcei tāda dzīve, kādu mēs pat neiedomājamies.“ Un fleita viņu pavada un ar savām skaņām sagūsta viņam sieviešu dvēseles un pašķir ceļu tur, kur viņš kā vienkāršs cilvēks netiktu ielaists, līdz beidzot arī tā tiek sadauzīta.

Starp Lōrensa novelēm izcilu vietu ieņem Sieviete, kas aizjāja. Te atkal mēs stāvam vaigu vaigā ar vispirmatnējāko, pie tās robežas, kur cilvēks saplūst ar dabu un visumu, ar tiem spēkiem, kas rit tiklab smilšu graudā, kā mūsu asinis. Balta precēta sieviete kaut kur Meksikā, pie sudraba raktuvēm, kas pieder viņas vīram, Sierra Madres tukšnesi jūt aicinājumu uz pazudušām acteku ciltīm Vidus Amerikas kalnos. Viņa jau ir satikusies ar dažiem noslēpumainiem indiaņiem, kas savos vaibstos glabā vecas, reiz varēnas un valdonīgas rases dižciltību. Viņu saista noslēpums, un viņa aizjāj, lai to meklētu, nokļūst pie indiaņiem, tiek paturēta puslabprātīgā, puspiespiestā gūstā un pēdīgi ziedota Mēneša sievai, jo izrādās, ka šī acteku atšķeltā, mežonīgos kalnos nepieejamā un neieznicināmā cilts vēl nes asiņainus cilvēku upurus... Viņi tic, ka ja šī baltā sieviete ļaus sevi upurēt, tad sarkanā rase atkal celsies godā un varā, kurpretim baltie būs cieta ziema, bez sniega. Ar

brīnišķīgu valodas meistarību, plastisku uzskatāmību Lōrensš uzrakstījis šo fantastiski reālo — reālu savā tēlainībā — noveli, kas mirgo kā kalums lāsmainā marmorā. Amerikā norisinās arī noveles „Princese“ darbība; problēma starp trauslu sievieti un pirmatnēji spēcīgu vīrieti šeit attēlota uz kalnu vientulīgā fona. Robežā kāda sieviete, pēc dzimuma vāciete, kam vīrs — anglis — kritis pasaules karā, atgriežas pa Franciju uz savu dzimteni. Mocoši viņa sajūt robežu, kas šķir Vāciju no viņas rietumu kaimiņiem, bijušiem ienaidniekiem. Vācijas pusē viss izskatās gurdens un pelēks. Vecā Reina plūst zalganā grūtumā, nesamierināmi šķirdama ciltis, nogurdinātas rašu ciņā. Tomēr „vīņpus visām rašu problēmām stāv vīrieša un sievietes problēma“. Un Vācijā viņa sāk sajūst sava kritušā vīra tuvumu. Viņas otrs vīrs Filips ir ar viņu, tak viņš ir itkā nereāls, neesošs, reālāks, jauzamāks ir otrs, karā pazudušais un tas nāk pie viņas hallūcinācijā, kas kļūst viņas jūtās par īstenību. Vēl mākslinieciski saistoša ir novele *Jautrie gari*, bet garāks stāsts *Lapsa* uzbāzīgi pārsātināts visādiem psihanalītiskiem kompleksiem, tā ka kļūst nebaudāms. Cilvēka zemapažņa, neapjaustā miesas un dvēseles dzīve visos Lōrensa darbos ieņem redzamu vietu, taču šai novelē, liekas, ar nodomu autors itkā aiz matiem savēl kopā dažādus freudiski seksuālus simbolus un ar tiem operē. Jaunā dvēseles mācība Lōrensa mākslā sen jau gatava un lietāta, iekams viņš teorētiski iepazīnīs ar psihoanalīzi, uzrakstīdams 1923. gadā pat kādu apcerējumu par to. Lōrensa jaunākie stāsti sakopoti krājumā *Anglija, mana Anglija* (*England, my England*). Kā novelists Lōrensš nesasniedz tos dziļumus kā romānā. Viņa novele, ar minūtiēzo psiholoģisko tēlojumu un sīko apkārtnes aprakstu, vienmēr liekas kā izgriezums no romāna, bieži vien bez noveles zīmīgā sižeta noapaļojuma un noslēguma.

Grūti nākas Lōrensu ierindot noteiktā virzienā nevien pēc pasaules uzskata, kas viņam ir pilnīgi organisks, bet arī tiri literāriski. Pārāk savdabīgs un īpatnējs viņš ir, un zemapažņas izcelšanā viņam kaut cik līdzības vienīgi ar amerikānieti Šervudu Andersonu. Bernhards Fērs savā „Die englische Literatur des 19. und 20. Jahrhunderts“ viņu pieskaita jaunrealīstiem, un pavirši raugoties, liekas, ka tā arī pareizi. No īstenības tirā fantastikā Lōrens pāriet tikai nedaudzos darbos, ogļu raktuves, kas vairākos viņa romānos sastāda fonu, tēlotas naturālistiski ar visu kailumu un postu. Pat sīkumos Lōrensa reālisms manāms: viņš, piemēram, raksta „Dēlos un mīļākos“, ka vecajam Morelim pieres krunkas bijušas piesērējušas ar ogļu putekliem. Tāpat reāli viņš notēlo arī citus cilvēka darba laukus: skolu, kantori, fabriku. Tomēr Lōrens īstenības traktējums tiecas vienmēr prom no nejaušām reālītes parādībām būtībā, lietā par sevi. Viņš liek tiri ķermeniski sajūst lietas, pasaule ir pilna krāsu, skaņu un formu, bet apakš šīm krāsām un formām viņš tie spēki, kas noteic viņas, spēki pirmbūtīgie kā cilvēkos, tā pārējos objektos. Un tas vairs nav tirais reālisms, kas kavējās tikai pie parādībām. Pasauli rakstnieks uzbur ar savu stilu, kas Lōrensam ļoti īpatnējs. Sevišķi spēcīgi viņam redzes priekšstati.

„Priekšējās kraujas gulēja ēnā, sarkano ozola krūmu un tumšzeltaino apšu, zilganmelno egļu un zili pelēko klinšu vizma saplūda kopā, kamēr kanjona bija dziļas zilgmes pilna“ (Princese.) „Vařavīksne velvējās un tapa stiprāka, līdz tā neuzvarami stāvēja, milzu celtnē no gaismas un krāsas un debesu telpas, viņas pakāju punkti spīdēja pār jauno māju postīgumu uz plakanā kalna, viņas piere bija debesu piere. Un vařavīksne stāvēja virs zemes. Viņa (Ursula) zināja: netirā cilvēku ģints, kas cietzvēņaina un vientuļa rāpoja pa zemi, bija vēl dzīva, vařavīksne velvējās pār tās asinīm, un pamodīsies tās garā kā trisoša dzīvība, cilvēki nometīs nīcības ragaino apvalku, atkal uzdīgs kā jauni, tiri, kaili ķermeņi jaunā augsmē pretim gaismai, vējam, debesu dzidrajam lietum. Vařavīksnē viņa redzēja

zemes jauno celtni, vecās sabojātās mājas un postīgās darbnīcas noslaucītas, pasauli kā dzīvas patiesības satvaru no jauna veidotu, dēbess velvei cienīgi pieskaņotu." (Vaņavīksnes beigās). Šai pēdējā piemērā mēs redzam, kā Lōrensa jūtekliskie priekšstati pamazām pāriet garīgā skatījumā, kā viņi ieaug telpā, paplašinās, pēdīgi aptver debesi un zemi un cilvēka dvēseli vienā ainā, kas mūsu acu priekšā dinamiski veidojas un kārtojas. Lōrenss prot skatīties ar savu varoņu acīm, uzņem pasauli ar viņu maņām, un tumsa, vēji, migla, mēness un saules gaisma, kalni un klajumi viņa tēlojumā dzīvo savu īpatnēju un reizē ar cilvēku vienotu dzīvi. Tā Lōrenss parādās kā dzejnieks un augstu vērtējams vārda meistars.

Jānis Veselis.

Bernarda Šou'a grāmata par sociālismu

Bernard Shaw. „The Guide of intelligent Woman.“ London, 1929.

„Šo grāmatu,“ saka Šou's, „es rakstīju tāpēc, ka viena man pazīstama intellīgenta sieviete lūdza, lai es viņai izskaidroju, kas ir sociālisms. Atbilde uz to ir šis sacerējums. Es domāju, ka sievietei, kas būs izlasījusi šo darbu, vairs nav jālasa citas grāmatas par politiskās oikonomijas jautājumiem, it īpaši par sociālismu un kapitālismu. Visu labāko, kas šai nozarē sarakstīts, izlasīju pats un pārstrādāju tādā mērā, ka par visu, kas te rakstīts, var droši teikt, ka tās ir manis paša domas. Bez tam esmu rakstījis skaidri un vienkārši, nevis briesmīgajā akadēmiskajā žargonā, ko var saprast tikai profesori un tautsaimniecības studenti. Tas, ka sieviete griežas pie manis ar augšā minēto jautājumu, man šķiet simptomātiska parādība: es domāju, ka daudzas sievietes grib dabūt skaidrību tagadējā sabiedriskā juceklī.“

Pirmajā nodaļā autors dod sociālisma dēfinīciju: tas esot domas par to, kā vajaga pareizi sadalīt tautas ienākumus. Tagad šo ienākumu sadalītājas esot dažādas iestādes, kuŗas pastāvot tikai tāpēc, ka tās turoties uz policijas. Tāpēc arī tā jaunā sabiedrības iekārta, kuŗā tautas ienākumi tikšot pareizāki sadalīti, balstīšoties uz policijas. Pareizas sadalīšanas mērķis esot nodrošināt katram cilvēkam iespēju baudīt savus vaļas brīžus.

Vairākās nodaļās autors runā par šiem vaļas brīžiem. Tie nav atpūtas brīži, brīvlaiks, kad cilvēks nekā nedara, bet tie brīži, kuŗos viņš var darīt tos darbus, kas viņam patīk.

„Tas,“ saka Šou's, „ir katra cilvēka gala mērķis, jo tādā gadījumā viņš vislabāk reālīzē savu brīvību. Tikai tādos laika apstākļos, kur cilvēks var strādāt to, kas viņam patīk, nejutot aiz savas muguras saimnieku, nekādu pavēli un dienesta pienākumu, tiek radītas lietas, kas ir cilvēka cienīgas, bet galvenais ir tas, ka tādā darbā attīstās cilvēka gars, kas atrod sev baudu dzīvības procesā. Nav daudz jāpierāda, ka sievietei šie vaļas brīži tikpat nepieciešami kā vīrietim, bet, varbūt, pat vēl vairāk nepieciešami, jo sieviete, savas psihiskās konstrukcijas dēļ, cieš no vaļas trūkuma vēl vairāk nekā vīrietis. Nav nevienam noslēpums, ka darba spēka tirgū sieviete tiek vairāk ekspluatēta un sliktāk atalgota nekā vīrietis, tāpēc viņai vaļas brīžu ir mazāk, t. i. viņai ir mazāk iespējas nekā vīrietim attīstīt sevi istu cilvēka personību. Bet kāds tam cēlonis?“

Autors ierauga cēloni tai faktā, ka laicīgie labumi esot sadalīti starp cilvēkiem ārkārtīgi neapmierinošā kārtā, pie kā esot vainojama kapitālīstiskā sabiedrības iekārta. Tāpēc viņš kritīzē šo iekārta. Kā Vergīlijs Danti, viņš ņem lasītāju pie rokas, lai to izvadātu pa visiem „kapitālīstiskās elles“ aplokiem. Mēs šo ceļojumu te neatstāstīsim. Atzīmēsīm tikai, ka uz jautājumu, kādai tad īsti jābūt taisnīgai mantu sadalīšanai, tas ir, cik īsti jādod

katram, uz to Šou's atsakās dot atbildi. Viņš tikai domā, ka no sociālās taisnības viedokļa tagadējā laicīgo labumu sadalīšanas metode esot nepareiza, jo tā vairs neapmierinot tautas sirdsapziņu, un tāpēc tās vietā jānākot citai sistēmai, kas šo sirdsapziņu apmierinātu.

Vispār jāteic, ka Šou'a stiprākā puse ir kritika. To mēs zinām jau no viņa lugām, kurās viņš rādījis kapitālistiskās iekārtas ēnas puses. Viņa jaunā grāmata nedod šai ziņā nekā jauna, un vispār, zinātniskas nozīmes tai nav. Protams, Šou's ir ļoti gudrs vīrs. Par viņa asprātību liecina daudzas vietas arī šai grāmatā, kur viņš prot ļoti spilgti apgaismot dažādas mūsu dzīves neejdzības. Bet tautsaimniecības zinātnē viņa spriedumi, kā teikts, nekā jauna neienes. Kā populārs „vadonis“ viņa grāmata var noderēt zināmā mērā, sevišķi ja to saīsinātu, varbūt pat par četrām piektdaļām. Tā rakstīta neviēnādā stilā, nopietnība pastāvīgi jaucas ar jokiem.

Grāmatai ir liela piekrišana. Jau priekš tās iznākšanas vairāk kā 90.000 sieviešu uz to parakstījās. Tas liecina, ka angļu sievietes, kas nesen ieguvušas politiskās balsstiesības, grib aktīvāk piedalīties politiskā dzīvē. Bet vai Šou'a grāmata dos viņām meklēto atbildi, par to var šaubīties. Vieņa pazīstama krievu rakstniece saka par šo grāmatu: „Ar daudziem saviem trūkumiem, tā tomēr ir derīgs vadonis, vismaz tāpēc, ka te sakopots gandrīz viss, kas līdz šim teikts par kapitālismu, sociālismu un kommūnismu. Kas attiecas uz to, vai Šou's var iedabūt lasītāju savā ticībā, tad pirmkārt, viņam, kā man liekas, vispār nav nekādas ticības, un otrkārt, intelligentā sievietē katrā lietā var izstrādāt savu patstāvīgu spriedumu.“

N. Mišejevs.

Tagadnes seja

Broder Christiansen. Das Gesicht unserer Zeit. Felsen Verlag. Buchenbach in Baden, 1929.

Priekš dažiem gadiem lielu ievēribu guva Osvalds Špenglers ar savu divsējumu grāmatu „Der Untergang des Abendlandes“. Viņš mēģināja cilvēces vēsturi sadalīt vairākās kultūrās un pēdējās savukārt noteiktā fāžu vairumā. Tagadējo laikmetu pārvaldot faustiskā kultūra. Kultūras pilnīgi neatkarīgas viena no otras, nākošā var izcelties tikai uz bijušās drupām. Katrai sava jaunība, brieduma laiks un vecums. Faustiskās kultūras ģeogrāfiskais centrs — Vakareiropa, un mēs esot šīs kultūras izdzišanas liecinieki. Jaunās kultūras centrs būšot austrumos. Matēmatīķis būdams, Špenglers savā darbā izrādīja tomēr plašas zināšanas arī citās zinātnēs un mākslās. Christiansenam ar Špengleru daudz kopēja, galvenā kārtā temata formulēšanā. Viņi abi mēģina atrast kultūru simbolus un tās pazīmes, kas raksturo zināmas fāzes iestāšanos. Viņu fāzeoloģija atšķiras, piemēram, tajā ziņā, ka Christiansenam noteikts fāžu skaits ir četri, Špengleram — trīs. Zīmējoties uz 1929. gadu, Ch. izšķir V (vorgestern), G (gestern), H (heute) un M (morgen) stilus. Tematu viņš apstrādā koncentriski, tāpēc slēdzieni atrodami tūlīt pirmā nodalījumā, un tālāk nāk tikai šo slēdzienu iztirzājums.

Jauns stils ir jaunas dzīves izjūtas rezultāts, ja šī izjūta ir tik spēcīga, ka spēj atrast sev pilnvērtīgu izteiksmi. Gribētos zināt, kāda ir katrā atsevišķā gadījumā šī dzīves izjūta, un otrkārt, kāds sakars starp viņu un viņas izteiksmi. Bet nav nevienas metodes, ar kurās palīdzību varētum stila problēmiem tuvojies. Te der tikai attīstīta intūicija, iekšējā valoda. Visgrūtāk atrast M stilu, jo vēl nav tās paaudzes, kurā viņš iemiesosies, viņš mums pieejams tikai sporādiskā stāvoklī. M stila formulēšana tomēr neprasa pravieša spēju, vajaga tikai stilu sekošanas loģikas (Stilfolgelogik). Stils var būt spēka vai arī vājuma rezultāts. Šis spēks ir patiesi jauna dzīves izjūta, kas

nevien meklē, bet arī atrod jaunus izteiksmes ceļus. Tad stilam pozitīvs raksturs. Vajams dibinās uz tā nemiera, kuram pamatā iekšējs tukšums un atdarināšanas tieksmes, viņu raksturo pārspilējumi un skaļums. Stīla kustība nekad neaizķer visu sabiedrību, to pārdzīvo tikai vienas virsotnes, kamēr dziļākie slāņi paliek gandrīz inerti; tomēr katrs jauns stils demokrātiskāks par veco, tāpēc inertā, gausinošā elementa jaunā stilā mazāk. Tradīcijas ir cēla inerce, filistrība ir negatīva. Jauns stils cīnās pret buržuāziju rōku rokā ar strādniecību, tāpēc istai strādnieku kustībai sveša filistrība. V stila sauciens: nost! G stils ir idejiski radošs. H stils ir tehniskā gatavība. M stils ir garīgā gatavība.

V stils. Te runa iet par laikmetu, kas sekoja romantismam literatūrā. Stils ir kā dziļa plaša, kas mūs atšķir no pagātnes. Viņš pilns protesta un noliegšanas. Visu veco nojauc. Laikmetu labi raksturo Šopenhauera filozofija. Protesta skaņas nav V stila privilēģija, tomēr viņas tur dominē. Šinī laikā izceļas naturālisms kā pretstats romantismam, un C. Alberti uzstājas ar sekošu deklarāciju: „Lielākā varoņa nāve mākslinieciskās vērtības ziņā stāv uz vienas pakāpes ar govu dzemdēšana^a sāpēm“. Arī darvinisms tiek populārs. Glezniecībā impresionisms. V stila raksturo analīze (mūsu literatūrā tas var zīmēties uz Kaudzišu „Mēriņu laikiem“).

G stila atnākšana sabiedrībai atkal izliekas itin kā jaunas dzīves sākums. Niče atkratās no Šopenhauera — atsvabinās no atsvabinātāja — un sludina jaunu sadzīves iekārtu. Galvenais nav tas, ka viņš sasniedz, bet gan viņa ekspresija, izteiksmes spēks. Nevienš neinteresējas par reālām iespējamībām. Skepticisma vietā stājusies ticība. Jaunā kultūra proklamēta, šis ir viņas jaunības laiks. Bet šinī laikā novērojama arī aizmaldīšanās no stila — stilizēšanā. Stils īsts, stilizēšana neista. Tas tāpēc, ka G. stila augstajām prasībām līdzī izdzīvot var tikai nedaudzi. (Pie mums — Aspazija.)

Stilu dialektiskā attīstība tālāk atnes H stilu. V stils noārdīja visu veco. G stils bij teze. H stilu var uzskatīt par antitezi. H stilam nav ne vēsts no patosa, bet viņš prasa īstenību, pedantisku kārtību, standartizētus ļaudis jeb masas cilvēkus. Mums jābūt no acumirkļa neatkarīgiem; tik gataviem mums tehniski jābūt, ka visam jānorisinās bez piespiešanās. Stils to prasa. Modernais smaidis aizplūvo tās pūles, kurām vajadzēja būt lasāmām mūsu vaigā. Darbiniekam jāprot piemēroties. Jāsaka, ka H stils teknikai piegriež par daudz lielu vēribu. Tāpēc mums reizēm ar šausmām liekas, ka nedzīvājam mašīnām ir sava dzīvības pilna personīga eksistence. Viņas sāk spert itin kā neatkarīgus soļus, atnes no mums neatkarīgas pārgrozības. Tikai mākslā teknikai mazāks svārs. Jo māksla sākas taisni tur, kur tehnika beidzas. Tehnikas garu gan H māksla attēlo. Tehnika H stilā pirmo reiz iegūst savu aistētisko izteiksmi. Glezniecībā blokveidīgi laukumi. Modernajās būvēs horizontālā līnija ir valdošā. Viss personīgais nobīdīts pie malas, valda lietīškība. Arī mūsu vēlēšanās pazaudē personīgo elementu. Priekša vietā nostājas izprieca. Dzīve pazaudē dziļumu un skaistumu, tas dibināties līdz šim uz personīgām domām un izjūtām, tāpēc nivelētās amerikāņu sarunas tik banālas. Šī bezpersonība mūs atrauj pat no ģimenes, mēs jūtamies itin kā bez centra. Masām vajadzīgs diktators. Lai par tādu kļūtu, nevajaga nemaz būt personībai. H stilam pietiek ar Musolini. Visa mūsu dzīve norit perifērijā. Literatūrā pieņemams sadiskais elements (Vollesa romāni). H stils statisks: Bethovēna sonāte atšķiras no šībera ar to, ka pirmajā ir trauksme, otrā — mīnāšanās uz vietas. Dzīve gan virpuļo, tomēr paliek uz vietas — kā karuseli.

M stils — sintezē. Šis stils ir tagadnes kultūras ceturtais — pēdējais loceklis, pēc viņa jānāk pauze. Tādi pat četri locekļi esot arī romānika, gotika, renesanse un baroks; apgaismība, vētru un dziņu laikmets, klasicisms un romantisms. Visur trešais loceklis statisks, ceturtais dināmisks. M stila cil-

vēks atkal atgūst savu personību un no objekta pārvēršas par subjektu. Šo stilu raksturo iekšējais cilvēks. Bet tehnika pazaudē suverenitāti.

Grāmatas beigās Christiansens materiālveidīgi apskata četrus stilus rok-rakstā, apģērbā, mīlestībā un laulībā, audzināšanā, strādnieku kustībā, mākslā, filozofijā, reliģijā.

Christiansena kultūras filozofijai daži metodoloģiski trūkumi, piemēram, jau minētais iedalījums koncentros, bez tam reizēm liekas, ka viņa pašapziņa lielāka par erudīciju.

Art. Baumanis.

M Ā K S L A

Jēkaba Bīnes glezna „Saulītē“.

Tēlniecība un celtniecība, organizēdamas telpu, rikojas ar reāliem visiem trim priekšmeta samēriem: augstumu, platumu un dziļumu. Glezniecība atšķiras no šīm mākslām ar to, ka viņa cenšas apjoma dimensiju dziļumu mākslīgi radīt, jo viņas nodomu piepildīšanai dota tikai plāksne — audekls. Telpas illūziju gleznā, galvenām kārtām, iespējams izteikt, tēlojot tuvākos priekšmetus lielākus un siluetē asākus par tālākiem, priekšplānā sabiezinot ēnas, pastiprinot gaismas un krāsu intensitāti un krāsas siltumu, bet tālumā liekot gaismas-ēnas un krāsu pretstatiem un intensitātei pavājināties un siltām krāsām pārvērsties aukstās. Šos paņēmienus apzīmē kā lineāro, gaisa un krāsu perspektīvas. Dažādos laikmetos un glezniecības skolās atsevišķiem formas izteiksmes līdzekļiem — linijai, ēnojumam un krāsai piegriezta arī dažāda ievēriba. Linijas un ēnas pieder tikpat gleznai, kā celtni un skulptūrai, kamēr krāsu rotaļai lielākās un gandrīz vienīgās iespējamības ir gleznā vien. Spriežot pēc darba „Saulītē“, šķiet, ka pie šīs atziņas nācis arī Jēkabs Bīne. Akadēmijā, kur vēl nesen Bīne beidza savas studijas, valda divi glezniecības virzieni. Viens no viņiem lineāras dabas. Tur krāsai piešķirta vairāk formas nodalošā loma. Kaut kas līdzīgs matēmatikā krāsainam rasējumam, lai labāk orientētos sarežģītajā liniju stiegrājā. Šī virziena pārstāvja Tilberga darbi neko lielu nezaudētu, ja krāsa viņos izpaliktu. Tas redzams ne tik vien monotonā Raiņa portretā, bet pat spilgti kolorētā pilsētas mūzeja „Či-gānietē“. Dabīgi, ka Tilberga skolēni, starp kuriem viens no apdāvinātākiem ir Bīne, piesavinās sava skolotāja uzskatus un paņēmienus, tāpat kā Purviša skolēni iedzīvojas sava meistara tīri gleznieciskā stilā, kuŗa pamatā ir krāsa.

Glezniecību, kur linija ar savām asām robežām priekšmetus padara itkā taustāmākus, sauc par lineāru, grafisku, bet par glezniecisku apzīmē tādu, kuŗas ēnojuma un krāsu negaidīto pretstatu grūti noteicamās robežas pataisa formu „tikpat grūti satveramu kā upes vilņus vai krūmu, kuru loka vējš“ (Velflins). Lineāram stilam piemīt, tā sauktā lokālā, no kaimiņu ietekmes izolētā, katram priekšmetam iedzīmtā krāsa.

Bīnes pirmos darbos, ko ieguvuši 1923. g. abi mūzeji, vēl stipri jūtama Tilberga ietekme grafiskā elementa pārsvarā par glezniecisko, lokālas krāsas un pat brūnā koloritā. Vēlākās gleznās, kuŗas iekrīt laikmetā pēc Tilberga piegriešanās gaismas-ēnas problēmiem, manāma arī atskaņa šīm pārmaiņām meistara darbā. Vērojot Bīnes pēdējo gadu darbus, jāpārliecinās, ka mākslinieks gadu no gada attālinās no Tilberga vāciskās vecmeistaru atdarināšanas un piegriežas krāsainībai. „Saulītē“ no Tilberga ir palikusi tik brūnā ēna zem bērnu ratiņiem. Kompozīcija impresionistiski vienkārša, un sulīgās krāsas tuvojas pilnkanības meklēšanai ziedā. Zilais kolorīts, uz ko jau ilgāku

izvēršot to bez maz jau par traģēdiju. Zināmās „nāves briesmās“ autors ir nostādījis jauno Klaudio — par lielu noziegumu, mīlotās meitenes, ko tas grib precēt, pārgru piegulēšanu. Un par šādu „grēka darbu“ viņu grib ne vairāk, ne mazāk kā kaut nost. Visu darbības laiku krietnais hercogs abata maskā ir tuvumā: nu, protams, ja vajadzēs, viņš „lielo noziedznieku“ izglābs. Tāpēc skatītājs ne mirkli netic, ka te notiek kas traģisks. Nepārprotami autora komēdijiskais viedoklis redzams, piem., skatā, kur bendes palīgs, nerrs Pompējs, sauc ārā čigānu, lai to „nobendētu“ Klaudio vietā... Bet Nacionālā teātri daļa aktieru spēlēja tā, itkā šim „Šekspiram“ būtu jābeidzas, līdzīgi „Makbetam“ vai „Hamletam“ ar kādiem 12 liķiem, kamēr patiesībā tā beidzas ar 3 laimīgiem pāriem. Bez tam, neizdevīga lomu sadalījumu dēļ, komēdijas neriskais ierāmējums bija pavisam bāls. Tāpēc izrāde nedeva un nevarēja dot ne pareiza, nedz noteikta iespaids: par traģēdiju nevar komēdiju izvērst. Aktieri spēja gan dot labus momentus, bet tie palika par sevi, nesaliedamies pareizā kopiespaidā. Varēja just līdzī, piemēram, J. Osim, kurš pēdējā cēliena monologā pūlējās uzcelt tiltu no līdz tam spēlētās traģēdijas uz tipiskajām komēdijas beigām. Samērā bāla, kā jau teicu, bija nerriskā tipu virkne. — „Dotu pret dotu“ vajadzēja spēlēt, mikstinot quasi traģiskās vietas, pastrīpoti vēršot tās par spēli spēles dēļ, kas sagriežta spektakli pret maskēto hercogu.

Otrā novitāte — Džeroma 4 cēlienu komēdija „Fannija“ — ir tipisks šī angļu rakstnieka darbs: ar interesanti aizmestu sižetu, bet izvedumā sastērķelēts, bez lielākas situāciju kōmikas. Pēc franču komēdijas tehnikā redzētiem franču un ungāru, arī čeču, rakstnieku darbiem Džeroma komēdija vietvieta šķiet krietni garlaicīga. Latviešiem nav ne gerlu, nedz lordu, kāpēc tiem pagrūti uzņemt Džeroma komēdiju kā tipu komēdiju. Spēlēja šo darbu E. Feldmaņa režijā — pareizā izpratnē un izvedumā: tomēr stipri vajadzēja strīpot abu veco tautiņu gaŗo divsarunu pirmā cēlienā. L. Špilberģe, kas nule atgriezies Nacionālā teātri, reprezentējis kā pievilcīga Fannija, jo viņa jau ir ista komēdijas aktrise. E. Feldmanis bija īpatni un noteikti izveidojis savu menadzēru Nūtu. J. Lejiņš rādīja bagātīgu lorda Vernona garderobi, jo viņa lomā cita kā maz ir. Patikams bija J. Oša vecais sulainis Bennets; arī pārējie tēlotāji bija savās vietās. Ja izrādei ša un tā pietrūkst, tad tā ir autora vaina.

Kā trešais jauniestudējums pār Nacionālā teātra skatuves dēļiem gāja F. Langerā (pēc tautības žids, raksta čečiski) komēdija „Kamielis lien caur adatacāci“. Tajā ir daudz parupja humora — situācijās un stiprās replikās. Ists lielās publikas gabals, kam var paredzēt piekrišanu arī Rīgā. Galvenā loma tēlojama Antai Klintij, kurā pagājušās sezonas beigās redzēta stipri analogiskā lomā komēdijā „Plika kā baznīcas žurka“. Tomēr māksliniece bija radusi dažas jaunas krāsas un neatkārtoja sevi. A. Mierlauka režija — naturālistiski rūpīga. Viņa vadībā E. Jākobsone, J. Lejiņš, Anna Jēkabsons u. c. izveidojuši skaistu tipu galeriju.

Dailes teātris atklāja sezonu ar A. Švābes vēsturisko lugu „Pie baldzēni-vēveriši“. A. Švābe ir redzamākais mūsu vēstures pētnieks, bet skatuvei rakstījis pirmo darbu. Šie divi apstākļi iezīmē „Pie baldzēnu“: to vērtība ir asā un dzīvā vēsturiskā koloritā, kas rāda līdz šim latviešu literatūrā pavisam neaizkarty pasauli (amatnieku dzīvi reformācijas ievēšanas laikā), bet jau daudz mazāk drāmatiskā veidojumā. Pēdējā ziņā izdevies vislabāk trešais cēliens ar audēju meistara atraitni Annu kā centrālo figūru. Šai cēlienā ir diezgan drāmatiska spraiguma un dzīvības. Turpretim pirmais cēliens ir diezgan sadrumstalots, bet pēdējā cēlienā sarežģījuma atrisinājums paliek problēmātisks. Patiesībā A. Švābe arī nav domājis rakstīt vēsturisku drāmu: piemēram mūķene Klāra viņam drīzāk iedomāts vizionārs tēls, ne reāla persona. Valoda vietām stipri puķaina, bet par ko var tiešām nopriecāties, tās ir Gusta mutē liktās asprātības; no tām dažas var sacensties ar

paša Šekspīra replikām. Vispār kōmiskais Gušts ir īsts Keņča sencis. Autora pirmo drāmatisko mēģinājumu var noskatīties ar interesi — jau kā vēsturisku blīžu seriju. Cerēsim, ka turpmākos darbos rakstnieks savērps grodāku arī drāmatisko pavedienu. — Dailes teātris jaunajai lugai bija devis spožu un raibu inscenējumu ar daudz dziesmām, dejām u. t. l. Šķiet tomēr, ka autora dotā vēsturiski etnografiskā viela bijusi grūti ievērojama teātra formās, kam pamatā vaļīga spēle. Varēja nopriecāties par veiklajām isajām ainām I. cēliena beigās, kur rādīta dzīru nakts pēc mazā amatnieku dumpja Tērbatā. Teodors Lācis, Arv. Michelsons, R. Kreicums bija braši piebaldzēni-vēveriši, bet spilgtāki un reālāki šķita A. Mačas Anna, Filipsona amata meistars, arī G. Žibalts un K. Veics savās lomās.

K. Goldoni „Vēdekļis“ rāda, ka īsts meistars spēj izveidot komēdiju no nieeīga sižeta. Lai gan Goldoni, pretēji savam laika biedram un ienaidniekam Gocci, ir bijis karotājs par commedia erudita, viņa darbi vēl pilni tās pašas vaļības kā commedia dell'arte. Skatļš un raibs virpulis ir šis „Vēdekļis“, ko var skatīties ar īstu prieku. No tēlotājiem vislabāk patika A. Mitrevics kā Krispens un E. Brambērge kā Nina, bet arī pārējie deva ko katrs spēja. Cerēsim, ka komēdijai būs piekrišana.

J. Grīns.

Prāgas pag. teātra sezonas epilogs

Teātra sezona Prāgā beidzas vēlu, tikai jūlijā. Personālam ļoti īss atpūtas laiks, tikai pusotra mēneša. Ievērojot vēl repertuāra kosmopolitisko plašumu, māksliniekiem ļoti daudz darba, bet tas tiek veikts ar lielu rūpību un pacietību, jo nevien teātra publika, bet visa čehu tauta seko skatuves mākslas attīstībai ar lielu interesi no paša teātru dibināšanas sākuma. Tautas atmodas darbā un Čehoslovākijas republikas tapšanā teātrim vislielākā nozīme.

Šovasar čehu Izglītības ministrija atļāvusi pie Prāgas Kārļa universitātes filozofijas fakultātes nodibināt īpašu teātra vēstures semināru, kurā nolūks pētīt teātra vēsturi, aistētiku, ētiku, socioloģiju, tradīcijas un sakarus ar ārzemju skatuves mākslu. Līdz šim šo robu aizpildīja pazīstamie literātūr-vēsturnieki Vaclavs Tille, Otokars Fišers u. c., kādu daļu sēmeštra arvien veltīdami teātra literātūrai un režiiju stīliem.

Bet arī līdz šim čehi sava teātra labā daudz darījuši. Ir izdota Otto plašā teātra vārdnīca, un patlaban Prāgā projektē celt teātra mūzeju. Teātra semināra kabinets būs arī teātra mūzeja pamats, ko čehi domā iekārtot pēc Berlīnes Museum der Gesellschaft für Theatergeschichte parauga. Bez tam Prāgas Drāmatiskais pulciņš izdod bagātīgi illūstrēto gadagrāmatu „Jaunais čehu teātris“, un Dr. Ot. Štochs-Mariens ir izdevis plašu „Teātra vēsturi“. Tautas mūzejā jau tagad glabājas teātra kolekcijas ar Klicperas, Tyla, Šuberta, Stroužeņicka un J. J. Kolāra manuskriptiem. Bez tam Tautas mūzejā ir teātra arhīvs, kas komplicēts no minētiem manuskriptiem, Tautas teātra sabiedrības arhīva un no Tautas un Vinohradu teātra draudzības pulciņa materiāliem. Prāgā ir arī Jēkaba Arbesa, Kareļa Engelmüllera u. c. bagātās privātkolekcijas, kas ar laiku tiks nodotas Tautas mūzeja rīcībā.

Sakarā ar nopietno interesi par teātra lietām stāv čehu skatuves kosmopolitiskais repertuārs, kurā ietilpst labākie oriģināldarbi, cittautu slavenie klasīki un no jaunajiem — sevišķi franči.

No klasīkiem pirmā vietā jāmin Šekspīrs (Hamlets, Makbets, Ričards, Līrs), B. Šou'a darbi un drāmatizētie Dostojevska romāni, kas tuvi impresionistīkai drāmaturgijai. (Pirmā vietā Idiots, tad Brāļi Karamazovi, Noziegums

un sods, Pazemotie un apvainotie). Bez tam figūrē reālistiskie Gerharda Hauptmāņa darbi, piem. „Bebrādas kažoks”.

Lai gan Šekspīra Līrs vairāk pieder pagātnei nekā tagadnei, un vienkāršs noasiņojis frontes zaldātniņš šķiet mums majestātiskāks par mītisko majestātu, tad tomēr čehi cieni Šekspīra trīs simts piecdesmit gadus veco teātra konvenciju.

Bet Dostojevskis kļuvis par programmatisku signālu tādēļ, ka viņa darbos cilvēks tēlotājs saplūst ar cilvēku skatītājos. Vājš, pazemots, nonicināts, no dzīves ņemts, tāds, kāds viņš patiesībā ir. Ja vēl vakardienas romantiķskais teātris atzina tikai varopus, pārcilvēkus, ideālus, tad šodien reālā teātra mērķis ir parastais cilvēks. Vakar vēl bija Niče, šodien — Dostojevskis.

No moderniem frančiem čehu skatuvi iekarojuši Giraudoux, Achard's, Pagnol's. Viņi nav ģeniji, bet raksturīgi mūsdienu skatuvei — pratuši drāmatiski uzbūvēt šodienu, uztvert šodienas sabiedrības pasaulīgo dvēseli.

No čehu oriģināldarbiem dominē Čapeka, Langerā, Stanislava Loma, Medeka, Krupičkas, Dyka, Mahena, Šrameka u. c. darbi.

Ja Tautas teātra pagājušo patriotisko sezonu var dēvēt par „Pulkveža Šveca” sezonu (šo lugu sarakstījis leģionāru rakstnieks Medeks, un tai bija Prāgā homēriski panākumi, ap 100 izrādes vienā pašā sezonā), tad sezonas epilogs tiklab Tautas, kā Vinohradu teātri pieder Čapekam, Langeram un Krupičkam. Tā kā vasarīgās sezonas beigās repertuārā arvien nāk komēdijas, tad no minēto autoru darbiem jāatzīmē Čapeka komēdijas „Laupītājs” („Loupežnik”) izrāde Tautas teātri, Langerā komēdijas „Kamielis lien caur adatas aci” („Věbluod uchem jehly”) pirmizrāde turpat un divas izrādes Vinohradu teātri: Krupičkas traģēdija „Veršovci” („Vršovci”) un Langerā komēdija „Ferdiša Pištora atgriešana” („Obráčení Ferdyše Pištory”).

Izvēlēdamies šos darbus, čehu modernais teātris grib simplificēt skatuves mākslu, lai nodibinātu visciešākās saites tēlojošās un vērojošās pasaules starpā. Jāiznīcina viss samelotais, patētiskais, cilvēciņi neistais. Kontaktā ar franču māksliniecisko evolūciju čehu teātris tiecas pēc drāmatiskas vielas un tehnikas vienkāršības. Šis pārdarbojums metodiskais paņēmieni ir radījis nenoliedzamu kontaktu starp drāmatisko evolūciju un pierasto spontāno, bioloģisko ikdienas dzīvi. Jauno virzienu, kas cenšas skatuvi vienkāršot, tuvināt skatītājam, tēlojot nepārspilētu, neizdomātu cilvēku, sauc par cilvēlismu. Laikmets un skatītājs tagad meklē ceļus, kā piekļūt vēl tuvāk cilvēkam, iekļūt vēl dziļāk viņā iekšā. Šodienas cilvēks ne uz skatuves, ne publikā vairs nekaunas un negrib noslēpt, ka pēc savas dabas, rakstera un savos pamatos tas ir tāds, kāds ir, un ne citāds. Šodienas aktieris grib tikpat patiesu parādīt cilvēka isto seju, kā skatītājs to redzēt, un tajā sevi pazīt, grib arī labāk pazīt citus, lai jo labāk pazītu un saprastu sevi un savu likteni. Šodien vairs nav nozīmes ne raksterei, ne teātri kaut ko noslēpt, aizsegt, izdekorēt vai tēlot to, kas nav tīri fizioloģiska patiesība. Nav nozīmes tēlot uz skatuves tādas izjūtas, kādām pamats nav likts skatītāja nervos.

Civilisms nav atgriešanās pie reālisma, nav naturālisma atjaunošana, ne drāmatisko formu evolucionārā piekāpšanās, bet patiesības, īstenības un dzīves potenciāls mērogs. Civilisma ceļš ir atgriešanās pie cilvēka, kāds tas ir un kāds ir bijis, nevis: kādam tam jābūt. Tā tad: Atpakaļ pie Metuzāla! Atpakaļ pie cilvēka, kas arvien ir tas pats, tas pats un mūžīgi viens un tas pats!

Lai gan galvenais civilisma pārstāvis uz čehu skatuves ir Langers, tad tomēr arī Čapeka allegoriskās komēdijas noved pie Metuzāla nemākslotās cilvēciņas problēmas. Tāda ir viņa simboliskā jaunības komēdija „Laupītājs”, kas — autoram Parīzē esot — izteic sāpīgās šķiršanās jūtas no pagājušās jaunības, brīvības, pārgalvības un drosmes, no dziņtās sētas, biedriem un mīlestības. Laupītājs pats ir jaunības simbols, tās jaunības, kas mil aizrautīgi

dejoj, tvērt pēc katras skuķes, noplūkt katru rozi, un galvenais, ienest revolūcijas vētru esošā iekārtā un mākslas virzienā. Kāds prieks ir būt jaunam, pārgalvīgam, trakam, just sevi piederīgu jaunai ģenerācijai! Būt varonim bez atbildības un tradicionālās kārtības sajūtas! Bet kad autors atgriežas pie saviem draugiem ar pirmiem pantiem kabatā, arī tie jau ir šķīrušies no jaunības, un rezultātā paliek tikai smeldzoši sāpīgas atmiņas par nekad neaizsniedzamo, zaudēto un pielūgto. Divreiz autors atgriežas pie sava Laupitāja rekonstruēšanas. Pirmo reiz, lai tam piešķirtu amerikāniskā iekārotāja enerģijas pārpilnību, otrreiz, lai to pārvērstu jaunības un jauneklības dievā ar primitīvās dievības svaigo pievilcību. Autoram izdodas sakausēt šos divus tēlus vienā, rodas grāciņi nepretenciņozā komēdija — viens no Čapeka aistētiski pilnīgākiem darbiem, bez naturālistiskā stila jēlās piegāršas.

Iemiesojot pragmatiski ideālistiskās idejas relatīvās formās, Čapeks komēdijas saturam izvēlēties diezgan parastu veidu: Cienijams pedantisks profesoru pāris ieslēdz savas jaunās meitas aiz restotiem logiem un augstiem žoģiem un nodod tās vīrišķīgās kalpones vecmeitas apsardzībā, lai pasargātu no negoda un grēkos krišanas. Nezināmais arvien kārdina visspēcīgāk, bet profesora smadzenēm psiholoģiskais dabas likums ir svešs. Visam par spīti taisni no klostera vecākā meita kādu nakti aizbēg ar pirmo mīļāko, kas tai gadījies. Lielās bēdās vecāki izstumj savu necienīgo meitu, pastiprinādami desmitkārt jaunākās apsardzību. Tomēr kādu dienu, kad vecāki patlaban izbraukuši, divdesmit gadus vecā skaistule Mimi ierauga aiz sētas vīrišķīgo Laupitāju. Jaunatne arvien jūsmo piedzīvot romantiskas briesmas. Neraugoties uz stingro audzināšanu un bailīgo Mimi raksturu, kārdinājums par daudz liels: pēdējā kaislīgi iemīlas Laupitājā un atdodas viņam pirmā naktī, neraugoties uz to, ka tēvs — atgriezies — sacel ellišķīgu traci. Nelīdz arī atgriezušās nelaimīgās māsas Lolo (Aizplīvurotās) izmisušais brīdinājums un mātes lūdzošās asaras. Iekšējo doktrīnu varā būdams, tēvs nolād meitu, ko pret jūtu uzplūdumu neglābj pat pašas dotais zvērests. Beidzot tomēr tēva sirdi atmieckšķē sensiblās mātes asaras, kas vīram pārmet jūtu trūkumu. Arī profesors atzīstas bijis mūžīgā darba vērgs, kas nekad nav bijis jauns. Visi apskauž Laupitāja jauneklīgo sparū, apzinādāmieš ka paši to vairs nekad nepārdzīvos.

Tā kā Laupitājs bijis pa nakti Mimi istabā, tad jaunava ir kompromitēta. Atsteigušies kaimiņi dod profesoram padomu salābt ar meitas mīļāko, jo visiem tiem Laupitājs tomēr patīk. Kalpones Fankas atsauktie kareivji tomēr piespiež Laupitāju bēgt, un viņš — tos izjokodams, — arī pārgalvīgi aizbēg, apsolīdāmieš vēl pie Mimi atgriezties. Balkona durvis noskan vēl Lolas ilgotais sauciens: Atgriezies! Atgriezies! Atnāc!“ un pat vecmeiņīgai Fankai ir kaut kā neizsakāmi žēl...

Blakus eksperimentējošā utopista Čapeka „Laupitājam“ jāatzīmē Langeras komēdijas „Kameliis lien caur adatas aci“ pirmizrāde, kas gan ir stipri reālistiskāks darbs, tomēr pamatos te daudz identisku motīvu. Ja „Laupitāja“ autors irōnizē par smadzeņu akrobāta stulbo pedantismu un tuvredzīgiem aizspriedumiem, tad tādi pat aizspriedumi valda lielrūpnieku ģimenēs: nabaga meitenes, lai cik krietnas tās arī būtu, var būt tikai bagāto mantinieku mīlākās, bet nekad — sievas. Priekšpilsētas komēdiju autors tomēr atrisina savu problēmu neparasātā kārtā, pie kam „kameliis tomēr izlien caur adatas aci“, lai gan tas viņam nākas bezgala grūti. Skaistā un gudrā Zuzīte tā iemilina sevi bagāto mantinieku Aljiku, ka vecajam Joem Vilimam tikai atliek dot savu svētību un izlūgties vedeklas skūpstu. Visu to Zuzīte panāk diezgan romantiskā kārtā — ar piemilību, pacietību un gudrību. Galu galā tas ir tas pats vecais Pelnrušķītes motīvs, ko apprec princis. Tikai princis pats (Aljks) notēlots kā diezgan pastulbs nerūnis, kas pateicoties savai daiļai un krietnai ligavai iemācās strādāt, runāt un patstāvīgi domāt. Degenerētās liel-

rūpnieku ģimenēs ieplūst veselīgas svaigas asinis un glābj tās no bojā ejas. Zuzīte ir gan stipri idealizēta (piem. viņas pēkšņā pārvērtība dāmā un augst-sirdīgais naudas piedāvājuma atraidījums, kad ligavaiņa tēvs taisās no dēla mīlākās ar naudu atpirkties), tomēr no dzīves ņemta. Lieliski priekšpilsētas tipi ir arī vecais Piešta un Pieštienes ar savu neapgājamo loģiku. Raksturu spilgtuma ziņā Langeram pat dažas priekšrocības salīdzinot ar Čapeku, tomēr idejiskā ziņā pēdējais nesalīdzināmi augstāks. Pieštienes loma daudz iegūst arī reālistiskās meistarienes Hübnerovas tēlojumā, kamēr varones Zuzītes lomā spīd kōmiķe Baldova. Tautas teātra repertuārā mirdz vēl trīs citas skatuves zvaigznes: klasisko lomu tēlotāja Dostalova, fanču salonlomu meistariene Sedlačkova un moderni psiholoģisko dvēseles nianšu diferen-cētāja Verchlicka. Kā labākie aktieri minami Zakopals un Vydra, no kuriem pirmais smalks detaļu tēlotājs, skumīgi apgarota humora pilns, otrs — sen-sīvi ideālistisku varoņlomu meistars.

Tiklab „Laupītājs“ kā „Kamielis lien caur adatas aci“ pārsteidz ar savu dekoratīvo ietēpju. Pateicoties gleznotājam architektam Hofmanim, šis lugas sniedz augstāko, ko vien konstruktīvisms spēj. Režiju vada pazīstamais ak-tieris režisors Voīta Novaks, kam aiz muguras ilgs, piedzīvojumu bagāts reži-sora mūžs.

Lielajam Tautas teātrim pakal cenšas nepalikāt arī Vinohradu teātris, kuŗa darbinieku vidū nopietni teātra filozofi. Arī še sezonas beigās tika uzvesta Langerā komēdija no priekšpilsētas dzīves „Ferdīša Pištora atgriešana“ („Ob-rācení Ferdyše Pištora“). Šis komēdijas fābula — psiholoģiskas dabas. Apašs Ferdīšs Pištora dzīvo Prāgas priekšpilsētas tumšo klaidoņu sabiedrībā. No viņa pagātnes zināms, ka viņš uzlauzis kādu kasi, noķerts un sēdējis cie-tumā. Protams, neviens viņam labprāt neuzticās, nedod darbu, nevēlas ar to satīkties. Pat Ferdīša sieva jūtas kompromitēta un atstāj to, lai „godīgā kārtā“ — ar ielas meitenēm — pelnītu maizi. Ferdīšs blandās vienās skrandās un lupatās un ir pazaudējis katru cilvēka pašcieņu. Te atgadās ugunsgrēks, kuŗā apašs izglābj divus bērnus, kļūdamas par apbrīnotu dienas varoni. Tūdaļ pie viņa ierodas vecīgā sieva, kas tagad labprāt dēvē sevi par „Pištora kun-dzi“. Izglābto bērnu tēvs atlīdzina varoņdarbu ar lielāku summu. Tas rada respektu; pat krodznieks lēkā Ferdīša priekšā. Pats policijas komisārs spiež tam roku, piesolot apgādāt bezdarbniekam kurjēra vietu.

Pašcieņu atgūst arī pats Ferdīšs, kļūdamas turklāt vēl ļoti lepnis un kō-miski pašapzinīgs. Apkārtējiem viņš gandrīz nav pieejams.

Šai brīdī ierodas kāds glābšanas armijas kapteinis ar kādu daiļu „māsu“, kas Ferdīšu neapbur ar savu svētumu, bet ar sievišķīgi daiļām formām. Iedomā-jies reiz sevi par augstirdīgu varoni, Ferdīšs grib tāds palikt līdz galam. Lai pārbaudītu viņa mīlestību, māsa Terēze uzdodas tam par policijas vajātu sava personīgā bērna slepkavu. Lai glābtu mīlāko, Ferdīšs ir gatavs tai atdot visu naudu, kas uzticēta nonešanai. Izjutusi Ferdīša mīlestību. Terēze atzīstas, ka melojusi, bet atstāj dvēseļu glābšanu, lai paliktu pie viņa. Beigās Ferdīšs izrādās par ideālu cilvēku un viru.

Šajā sirdsapziņas komēdijā Langers atrisina fiktīva un esoša nozieguma problēmu, cenšoties pierādīt savā darbā, ka cilvēks gan ir apstākļu un ap-kārtnes produkts, bet ka visdziļāk grimušā individā tomēr slēpjas labas un cēlas īpašības. Tāpat kā Dostojevskis Langers tie noziedznieku garīgai at-dzimšanai.

Čehu teātris pirmā kārtā ir patriotisks, ar ko arī izskaidrojamas daudzās vēsturiskās drāmas. Bez Svētā Vaclava, Pulkveža Šveca u. c. motīviem viens no iemilētākīem tematiem ir Premislīdu dinastijas sākums, ko ar panākumiem apstrādājis Rūdolfis Krupička traģēdijā „Vršovci“. Vršovci ir Zatču un Ū-bicas kungi, kas sapņo, ka viņu cilts kļūs valdošā. Godkāriģiem nodomiem se-

višķi nododas Vršovcu kundze Zbyslava, kas sapņo, ka viņas meita Runa — apprecēdamās ar Vņislavu Vršovecu — kļūs reiz karaliene. Šai laikā tomēr ierodas Čehijas valdnieks — varenais kņazs Svatopulks no Premislovcu cilts, kam Zbyslava zvērējusi mūžīgu naidu un iznīcību. Ieraugot daiļo Runu, varenais iekarotājs jūtas uzvarēts, kaut gan tam jau ir mīlākā Jūdīte. Kad Runa viņu nicinoši atraida, teikdama, lai kņazs viņas mīlestību uz ceļiem izlūdzas, Svatopulks — visiem par bailēm un izbrīnu tiešām nometas skaistules priekšā ceļos. Izbijušies Runa mēģina noslicināties, bet kņazs to izglābj. Par izglābto ligavu kņazam steidz tencināt glēvi labsirdīgais un reliģiozais ligavainis Vņislavs. Ar dusmām kņazs uzzina, ka Runai jau ir ligavainis, kuru gan tā patiesībā nemīl, un sāk ienīst Vņislavu.

Vēlāk Runā notiek lūzums, naidis cinās ar pamostošām mīlestības jūtām, tomēr viņa nolemj nonāvēt kņazu pils svētnīcā. Bet mirkli, kad viņa izstiepj nodevīgo dunci, Svatopulks čukst viskvēlākos mīlestības vārdus, turēdams rokās tās matušprogu. Vairākkārt Runa izstiepj dunci un arvien to atkal paslēpj, līdz beidzot aizbēg, galīgi sirds pārvarēta. Aizejot Zbyslava to mēģina vēl noindēt, bet Runa izrauj tam nāves kausu no rokām. Kņazs solās atgriezties pēc mīlākās un aizsteidzas kaujās.

Tālākā sadursmē viņš sakauj Vršovcus un nabaga bēgļa tērpā ierodas naktī pēc Runas. Vēlāk viņu tomēr nodod, tam jābēg un jāatstāj mīlākā mātes rokās, kas to ieslēdz pils pagrabā. Dabūjis zināt par Runas likteni, Svatopulks mežonīgi atriebjas Vršovcu vadoņiem, sarikodams tiem asinsdzīres, kur smejas par nāvei nolemtiem un izduņ nonāvētam Vņislavam acis. Pēc tam viņš ieņem galīgi Zātču pili — Vršovcu mītni, kur mīlota Runa tam pārsien brūci. Kņazs mirst no nodevēja rokas, svētidams Runu par pirmo Premislīdu karalieni, kas dzemdēs apvienotai Čehijai valdnieku.

Krupiņas traģēdijā daudz spilgtu drāmatisku momentu, kas beigās aizsniedz dināmisku kāpinājumu. Vēsturiskā gaita tēlota pārlicinoši, spēcīgi, spilgti. Vispusīgi un dzivi autoram izdevies galvenais varonis kņazs Svatopulks, Zbyslava, Runa un Zbyslavas slepenais mīlākais Zūra. Darbs spēcīgu godkārtības, mīlestības, naida un atriebības kaislību apdvēsts. Pagātnes galma intrigu sarežģītā tiklā saskatāmi modernās intrigu sabiedrības pamatvilcieni. Pagātnes reālais uztvērumš saista skatītājus cilvēcīgu kaislību pilniem vēsturiskiem varontēliem.

No Vinohradu teātra labākiem skatuves māksliniekiem minams Štepaneks un Smolīns. Pirmais spēcīgu kaislīgu varoņplomu tēlotājs un reizē atjautīgs kōmīķis, vienlīdz labs kņaza Svatopulka un Fērdiša Pištoras lomās; pēdējais smalki kōmīsku tipu meistars. Bez tam mināmi modernu psiholoģisku lomu tēlotāji Veverka un Repa. Izcili panākumi arī šajā teātrī pieder Vydrām, kamēr no māksliniecēm jāatzīmē robusto raksturlomu tēlotāja Bečvarova un draiskī sievišķīgā Pačova.

Ja senāk čehu teātris reprezentēja visas čehu tautas kolektīvu vai čehu abstrakto valsts ideju, tad patlaban ir iestājusies moža diferenciacija, kuŗā mākslinieciski izveidotām personībām pieder noteicošais vārds.

Marta Grimma.

Rīgas Doma mūzejs

Krievi par sevi saka, ka viņi neesot ziņkāriģi, bet toties gan slinki. Nezinu, kā ar šīs parūņas otro daļu, bet pirmo mēs latvieši ļoti labi varam atlecīnāt arī uz sevi. Vismaz tik tāli, cik tas attiecas uz mūsu dzimtenes un viņas vēstures pētīšanu un pazišanu. Es nebūt nepārspīlēšu, ja teikšu, ka tikai neliela rīdzinieku daļa zinās par Doma mūzeja esamību un par viņā sa-

vāktām mākslas bagātībām, kaut gan viņā ir redzami priekšmeti, ar kuriem varētu lepoties kuŗa katra ārzemju krātuve.

Mans uzdevums te nav dot pilnīgu mūzeja aprakstu, bet gan norādīt uz viņa īpatnībām un raksturīgākām nodaļām. Mūzeja galvenais mērķis ir sniegt ainu par bij. Baltijas provinču kultūrālās dzīves un lietišķo mākslu attīstību gadsimteņu maiņās. Viņu uztur un vada vietējā (Rīgas) vācu vēstures un senatnes pētītāju biedrība. Tā pārzinis no š. g. augusta sākuma ir mākslas vēsturnieks Dr. H. Leflers, speciālists baznīcas mākslas jautājumos, vairāku ievērojamu pētījumu autors. Mūzejs dibināts 1834. g., vienā laikā ar minēto biedrību. Savās tagadējās telpās — šim nolīkam speciāli pārbūvētā Doma klosterī (Palasta ielā Nr. 4) — tas nokļuvis tikai 1890. g. Pēc sešiem gadiem šīs telpas vēl stipri paplašināja. Jo sevišķi mūzejs uzplauka pēc 1883. g., kad biedrība sarīkoja plašu kultūrvēsturisku izstādi, un kad pie mūzeja nodibinājās jauna (mākslas amatniecības) nodaļa. Arī nākamos priekškaŗa gados mūzejs saņēma lielu skaitu ziedojumu, kas mazinājušies tikai tagad, Latvijas pastāvēšanas laikā. Par nožēlošanu mūzejs atvērts apmeklēšanai tikai svētdienās, plkst. 11—13, kas arī atsaucas uz viņa apmeklētāju skaitu. Pēdējais nav visai liels un ar katru gadu, nezināmu iemeslu dēļ, samazinās. 1922. g. mūzeju svētdienās apmeklējuši 5697 cilvēki, bet 1927. g. — tikai 2571. Iepriecinošs tomēr ir tas, ka vairojas apmeklētāju skolēnu skaits, kam mūzejs pieejams grupās arī darbdiēnās (1925. g. — 446, 1927. g. — 2567). Lai atvieglotu mūzējā sakopoto priekšmetu pārskatāmību, pēdējos gados uzsākta viņa reorganizācija un sagrupētas vienkopus stikla, porcelāna, alvas trauku un citas kolekcijas. Dr. Leflers nodomājis atsevišķi izstādīt arī baznīcas priekšmetu kolekciju un reorganizēt nodaļu, kas sniedz pārskatu par XIX. g. s. iedzīvi.

* * *

Mūzeja priekštelpās, apakšējā stāvā, līdzās dažām kokā grieztām svēto figūrām, kas darinātas katolicisma laikos, redzam arī no Maskavas ielas gala pārnesto Lielā Kristapa tēlu ar nolauztām rokām un nosīstu degunu. Vēl nesen viņš stingri stāvēja savā dēļu būdā un pievilka gandrīz visus Rīgas iebraucējus. Tad studenti pret viņu sāka rīkot sistēmātiskus kaŗa gājienus, un tam vajadzēja meklēt patvērumu mūzeja telpās.

Pirmā istaba ir sēžu zāle. Viņas sienas izgrezno to personu ģimenes, kam bijuši kādi nopelni biedrības labā. Vienu no viņām, Dr. A. Buchholca, gleznojis J. Rozentāls. Ne tik liela mākslas, cik kultūrvēsturiska nozīme ir četrām XVII. g. s. darinātām gleznām. Viena no viņām tēlo Rīgu no Daugavas pusēs, otra — silķu brāķus Daugavmalā (šo motīvu kādai savai gleznai izlietājis nelaiķis H. Grīnbergs), bet divas pārējās — Rīgas rātes darbību.

Otrā istabā galveno vietu ieņem baznīcas senlietas. Viens no vecākiem priekšmetiem šīnī krājumā ir tā saucamā ķeizara Otto bļoda, kas atrasta 1886. g. Vilandes tuvumā. Tā darināta no bronzas un izgreznota ar krustu un palmetēm romāņu stilā. Iekalti vārdi OT—TO (936—973 gg.). Vidus laiku mākslu cienīgi vēl reprezentē igauņu marmorā cirstais kapitells ar tēlojumu no Heisterbachas mūka dzīves, kas atrasts norokot Rīgas vaļņus. Leģenda stāsta, ka šo mūku ievīlinājis mežā kāds putns, lai viņš domātu par bēzgalību, ko viņa gars nav varējis aptvert. Tas droši pieder XIII. g. s. Tas izpelnījies arī mūsu ūniversitātes ievēribu, jo priekš dažām nedēļām viņas mākslas kabinetam izgatavots kapitella ģipsa nolējums. Liels retums ir XIV. g. s. grieztais lielais Kristus tēls pie krusta, kas kādreiz greznojis kādas vietējās baznīcas triumfālo arku. Dr. Leflers viņam veltījis speciālu pētījumu. Pati figūra labi uzglabājusies, tikai stīvās rokas ir vēlāku laiku restaurācija. Viduslaikiem pieder arī neliels zilonkaulā griezts tripticha spārns (otrs pieka-

binātais spārns attēlo kādas Rubensa gleznas motivu un ir vēlāks darbs) vienā no šīs istabas vitrinēm. XIII.—XIV. g. s. pieder skaistais baznīcas vīna kauss lauvas veidā, kas atrasts Ziemeļu Vidzemē, un dažas sudraba un misiņa kristāmās bļodas. Visbiežāk viņās dominē briēža un Ādama un Ievas sižeti. Spriedumu par renesanses laikmeta mākslu dod 5 koka plāksnes ar intarsētiem Kristus ciešanas skatiem. Tiem ir kas kopējs ar Ugas Skulmes „Nabagu Kristu“. Lielākā daļa kokā griezto svēto tēlu darināti XVI.—XVII. g. s. un viņos stipri manāmi baroka iespaidi. No viņiem nav brīvas arī dažas kristāmās bļodas. Kāda Lietuvas dievmāte datēta ar XIV. g. s., bet stipri jāšaubās, vai šinī laikā, kad Vakareiropā pirmo reiz vispārī parādās motīvs ar dievmāti un mirušo Kristu uz ceļiem (Pieta), tas jau varētu būt nokļuvis Lietuvā. Šis kokgriezums daudz primitīvāks par pārējiem un apdvēsts ar īpatnēju askēzi.

Pārējie šinī istabā atrodošies priekšmeti ne visai labi iekļaujas baznīcietu kolekcijā. Tur mēs redzam diezgan plašu podiņu krājumu. Tie visi izrakti tepat Latvijā. Vecākie no viņiem pieder XIII.—XIV. g. s., bet ir arī renesanses laikmeta darinājumi, galvenā kātrā ar zaļu (dzelzs) vāpi. XVIII. g. s. podiņi, tāpat kā līdzīgās plāksnītes sienu izgreznošanai, ievestas no Holandes. Tie ir balti ar zilu gleznojumu. Raksturīgi, ka neviens no gleznojumiem neatkārtojas divas reizes, jo parasti uz katras krāsns bija attēlots daudzās ainās kāds Bībeles nostāsts. Vesela siena no šādām plāksnītēm izlikta senās Rīgas aptiekas atdarinājumā, kas ierīkots vienā istabas kaktā. Aptiekas trauki manāmi atšķiras no tagadējo aptieku inventāra un liecina par pagājušo laikmetu augstāku mākslas gaumi. Ir pie griestiem pakārtā salamandra, ir daudzās retortes pauž, ka to laiku aptiekniekiem vēl bijušas tuvas alķīmiķu zelta meklētāju tradīcijas. Par XVII. g. s. augsto mākslas amatniecības limeni liecina daudzie koka un metāla izstrādājumi šinī pat istabā. Tad vēl tagadējo banālo izkārtņu vietā lietātas izkārtnes, kas daudz konkrētāk norādījušas uz viņu īpašnieku arodu. Galdnieks pāri trotuāram, vai pareizāk — ielai, pārkaris pāri skaistu kokā grieztu cilni, kur attēlots āmurs, ēvele, kalti u. c. galdniecības piederumi. Visniecīks pie skaisti veidota metāla turētāja pakāris laura koka vaiņagu u. t. t. Pie istabas griestiem pakārti pag. g. s. kuģu modeļi (kādas Holandes fregates modelis gan ir no 1630. g.), bet aptiekai pretējā kaktā novietoti senie mūzikas instrumenti un vecie Rīgas (1676., 1700. un 1723. g.) karogi. Pirmo starpā interesantākie ir krievu pūšamie instrumenti un tā sauktais Napoleona flīgelis, kas darināts XIX. g. s. pirmā ceturksnī.

No šīs istabas trepes ved nākamā stāvā, bet pa viņām dosimies augšā tikai atpakaļ nākot.

Trešā zālē novietota bagāta mūzeja arhαιoloģiskā kolekcija. Tā kā viņa prasītu diezgan plašu iztīrājumu, tad pie tās neuzturēsimies. Atzīmēsim tikai, ka šīs istabas galā ierīkotos Sāmu salas zemnieka istabas iekārtas atdarinājums. Tāda, liekas, viņa ir arī vēl tagad. Nepatikamu iespaidu atstāj vienīgi stīvās vaska lelles, kas, liekas, patapinātas no kāda panoptikuma. Šai Sāmu salas istabai līdzās novietoti daži latviešu zemnieku koka celtņu modeļi. Plašajos izrakumu krājumos griežam skatītāju uzmanību uz skaisto romiešu bronzas lampa fragmentu (I. g. s. pēc Kr.), kas atrasts tagadējā Igaunijā. Līdzās durvīm uz nākamo istabu pie sienas pieslieta kalķakmeņa kapu plāksne, kas līdz šim ir vecākā no visām Latvijā atrastām. Dr Leflers viņu attiecina XII. g. s., tā tad viņa darināta vēl pirms Rīgas celšanas. Uz viņas redzams krusta priekšā kāds kareivis ar krustu vienā un normanu vairogu otrā rokā. Šis krusts norāda, ka vai nu mirušais kritis kaujās par krustu, vai arī bijis īsi priekš nāves kristīts. Iesējams, ka tas bijis kāds līvu vadonis, kas nesen pārgājis kristīgā ticībā.

Skaistās renesanses laikmeta durvis, kas savieno šo istabu ar nākamo, pārnestas no Zengbuša nama Grēcinieku ielā Nr. 1. Šī istabiņa nav liela. Viņā atveidota XVIII. g. s. Rīgas cunftes istabas iekārta ar amata lādi un dienas grāmatu uz gotiskās formās darinātā galda, daudziem smalki izstrādātiem zeltu un meistarū „stīkiem“, alus kausiem un kannām, ko lietāja sviņģos gadījumos, vairākiem kaktā saslietiem karogiem un citiem cunftu pieredumiem. Te varētu atgādināt, ka neraugoties uz visiem vāciskiem uzvārdiem, amata meistarū starpā savā laikā bijuši daudzi latvieši. Dažas cunftes nevāciešus nemaz neuzņēma un tad nu Kalniņiem vajadzēja pārvērsties par Bergiem un Zaķiņiem par Hāzēm.

Ceturtnā, arī ne visai lielā istabiņā dod pārskatu par Rīgas XVIII. g. s. pirmās puses dzīvokļa iekārta. Noskaņa viņā dziļi nopietna, ja pat ne drūma. Kaktā — balti zilo podiņu krāsns uz koka kājām no kāda 1903. g. noārdīta Doma baznīcai piederošā nama. Sienu apakšējā daļa aplīkta tumšiem koka paneļiem, virs tiem 1653. g. darināta eļļas glezna ar Krustā Sisto un ziedotāja Rīgas rātskunga Joh. Kokena f. Grinblata ģimeni. Uz galda — smaga bibeles diezgan greznā iesējumā, raga brilles un kalkītis. Uz griezumiem izgreznotā skapišā pie sienas — globuss, jo istabas saimnieks, droši vien, ir tirgotājs un uztur sakarus ar vistālākām pasaules ostām. Tas mīl arī iedzert, to liecina daudzie alvas un cinka kausi. Kājās tam smagi zābaki, jo grīda izlikta akmens plāksnēm.

Pagājuši tikai kādi 50 gadi. Bet kāds pretstats istaba līdzās, kur valda jau vieglprātīgais rokoko gars. Viegli balti zilie krēsli, kas aicināt aicina viņos ieslīgt, baltā podiņu krāsns ar irōniskā Voltēra krūšu tēlu iedobumā, uz galda pamests vēdeklis un iesākta šacha partija. Pie sienas mazais spinets (1794. g.) izsauc atmiņās Mocarta tēlu, bet pie otras sienas — istabas lepnums — bagāti intarsētais 1750. g. pabeigtais skapis, pie kuŗa darināšanas divi Bauskas meistari — J. Kr. Gočs un G. H. Hildebrants, nostrādājuši veselū septiņus gadus. Toties tas arī ir īsts mākslas darbs. Te var atzīmēt, ka mēbeļu izgatavošanas „centri“ XVIII. un XIX. g. s. pie mums bija Bauska un Jelgava. Tāpēc arī vēl tagad Jelgavā mūsu mēbeļu kolekcionāri parasti pilda savus krājumus.

Piektās istabas pārējā daļā viegli pārskatāmā veidā sakopoti porcelāna, stikla, pulksteņu un zeltkaļu izstrādājumu, alvas trauku, normālsvaru u. c. kolekcijas. Te ir arī viens no tiem priekšmetiem, ar kuŗiem mūzejs var sevišķi lepoties, — tā saucamā hellēnistiskā akvareļa vāze no Olvijas, kas darināta III. g. s. pr. Kristus dz. Viņa izgreznota jau pēc apdedzināšanas ar maigām guaša vai temperas krāsām. Līdz ar nedaudziem citiem priekšmetiem, kas galvenā kārtā atrasti izrakumos Dienvidus Krievijā, tā dod kaut nelielu sajēgu par senās Grieķijas lietišķām mākslām. Priekšmetus, kas attiecas uz seno Ēģipti, mūzeja vadība dažus gadus atpakaļ nodevusi mūsu Universitātes Mākslas kabinetam.

Porcelāna un fajansa kolekcija ir diezgan plaša. Visiem, laikam, būs zināms tās pūles, kādas pielika Eiropas izgudrotāji, bet galvenā kārtā šarlātāni, lai iegūtu to skaisti balto, caurspīdīgo un cieta masu, kuŗas paraugus no Ķīnas bija izvedis Marko Polo jau XIII. g. s. Noteikti ir zināms, ka cieta porcelāna izgudrošanas gods pieder Saksijai, jo šinī valstīnā puszinātnieks, pusaferists J. Bethers, meklēdamš zeltu, 1709. g. atrada arī porcelāna masas izgatavošanas noslēpumu. Pirmā fabrika, kur izlietāja jauno atradumu, ir Meisenes (Drezdenes tuvumā) manufaktūra. Viņas ražojumi mūzejā jo bagātīgi reprezentēti. Lai gan porcelāna masas izgatavošana skaitījās par lielu noslēpumu, tomēr viņu izziņāja atsevišķi fabrikas strādnieki, kas to pārdeva citur. Tā radās vesela virkne porcelāna fabriku citās valstīs: 1717. g. Vinē, 1752. — Berlinē, 1740. — Sevra (patiesībā šī fabrika bija dibināta jau agrāk, bet izgatavoja tā saucamo pusporcelānu, kuŗa masu atrada jau 1673. g. L. Po-

ters), 1744. — Pēterpīļi u. t. t. Gandrīz visu šo fabriku izstrādājumi redzami mūzejā. Krievijā līdzās valsts manufaktūrai XVIII. g. s. beigās un XIX. g. s. sākumā spīdoši darbojās vairāki desmiti mazu porcelānu darbnīču, kas ar savu ražojumu izpildījumu bieži sacentās ar pašu Ķeizarisko manufaktūru. Daži paraugi rāda arī Austrumu Ķīnas un Japānas ražojumus.

Skaisti paraugi ir arī stikla krājumā, ko galvenā kārtā sastāda Bohēmijas ražojumi. Līdzās viņiem redzam krievu stiklus — gan Katrīnas II. laika aptiekas traukus, gan Elizabetes un Pēterī III. glāzes. Redzam arī stikla glāzi ar lielo Rīgas vāpni, ko 1746. g. kāds meistars nometis no Pēterī torņa gala. Nokrizdama 436 pēdas, tā tomēr palikusi vesela.

Grūti te būs sīkāk apstāties pie zeltkaļu izstrādājumiem, no kuriem vecākie darināti XVI. g. s., pie prāvās un interesantās pulksteņu kolekcijas u. c. šīs istabas krājumiem. Arī šini nodaļā visi izstādītie priekšmeti jo spilgti liecina, ka līdz ar gadusimteņu mainu mainījusies cilvēku gaume, dzīves iekārta un ritms. Par pēdējo pārliecinoši stāsta mūzeja pulksteņu krājums. Ja ticam leģendai, tad jāpieņem, ka zobratu pulksteņi esot izgudrojis mūks Gerberts, velākais pāvests Silvestrs II. (947.—1003. g.). Pirmo kabatas pulksteņi turpretim izgatavojis Nirnbergas atslēdznieks Pēteris Henleiks XVI. g. s. sākumā. Tad šie pulksteņi vēl nebija apaļi un plakani, bet gan olveidīgi, kamdēļ tos arī sauca „Nirnbergas olas“. Vecākā mūzeja „ola“ pieder XVII. g. s. pirmajam ceturksnim. Vēl visu XVIII. g. s., kad laiks vēl nebija nauda, kad cilvēkiem vēl nekur nebija jāsteidzas un nebija arī jāizcīna nekādi rekordī, pulkstenis bija greznuma priekšmets. Tas viņam piedeva visneparastākās formas un samērus. Mēs mūzejā varam apbrīnot gan pulksteņi, kas līdzinās rožu krūmam, gan arī tādu, ko var nēsāt gredzenā akmeņa vietā. Tagadējie praktiskie kabatas pulksteņi parādījās tikai XIX. g. s. otrā pusē. Zeltkaļi savu asprātību un amata prasmi varēja arī parādīt pulksteņu atslēgu un breloku izgatavošanā. XVIII. g. s. galda pulksteņus izgatavoja ne tikai zeltkaļi, bet arī keramīki, jo tad lielā gadā turēja daudzfigūrainos porcelāna pulksteņus ar pastorāliem vai „galantiem“ skatiem.

No šīs zāles pa sānu durvīm nokļūstam istabā, kur vienā stūrī sagrupēta ampīra iekārta (XIX. g. s. sākums). Rokoko vijīgās līnijas zem klasikas iespaida palikušas stingras, taisnas. Šis sarkanā koka ar bronzu apkaltās mēbeles, baltā kolonnu krāsns izdvēš pat zināmu vēsumu. Laikam Rīgas pilsoņiem šis saltums nav visai patīcis, un tādēļ ampīra stilu tik drīz nomaiņīja mājīgais pilsoniskais „bīdermeiers“.

Pretējā istabas pusē — daudz senāki laiki, Rīgas rātes istaba (patiesībā kantoris), kāda tā izskatījies XVII. g. s. beigās. Vienkāršs gaŗš galds ar svariem, zelta maisiņiem, neiztrūkstošo alvas kausu, rakstišanas piederumiem. Pie sienas — karaļa Kārļa XI. ģīmetne, virs tās divi kaujās cietuši Rīgas karogi.

Pārējā istabas daļā sakopoti daudzi priekšmeti, kas attiecas uz ļaužu iedzīvi XIX. g. s. Te mēs redzam gan izbālējuša zīda tērpu paraugus, gan pipju un tabākas dožu kolekcijas, veselu vitrīni ar milzīgām dāmu ķemmēm, otru — ar dažādām rotas lietām, trešo — ar XIX. g. s. vidū tik izplatītiem dzīpara izšuvumiem, ceturto — ar vēdekļiem, šiem mīlas valodas tulkkiem. Pie griestiem skaistas lustras, gar sienām — vairāki skapi, skapiši un kastītes. Kādā rāmītī gleznojums (atšķirtas grāmatas uz dēļa), par kuŗu nopriecātos katrs naudas zīmju viltotājs, kādā citā — izstrādājumi no spalvām, no stearīna, vārdū sakot, visi tie nieciņi, kas atļauj mums priekšā stādīties pagājušos laikus kā dzīvus. Beidzot jāmin vēl viena vitrine, kur sakopoti brīvmūrnieku (masoņu) ložu „zur kleinen Welt“ un „zum Schwert“ piederumi. Daudz bagātāk tie reprezentēti Kurzemes provinces mūzejā Jelgavā.

Otras piektās istabas durvis ved uz bagāto mūzeja ieroču krājumu, kas sakopots trijās nelielās istabās. Pirmajā no viņām var izsekot ieroču attīstības vēsturi no XIII. līdz XVII. g. s. Liela daļa šķēpu un bruņu cepuru izcelta bagarēšanas darbos no Daugavas gultnes. Nākamā istabā vairāki šķēpi, ko lietājuši Rīgas bendes, izpildot savus amata pienākumus. Viens no viņiem datēts ar 1752. g. Pie otra vēl karājas pēdējā upura izkaltošā roka. Nevajaga domāt, ka šie bendes bijuši necilvēki. Kāds Eginka akvarels (tas atrodas kādā privātā krājumā) attēlo šī amata pēdējo pārstāvi Kurzemē. Tas ir diezgan intelīgents labsirdīgs kungs, un nekas neliecina par viņa drausmīgo darbību. Mākslas ziņā ļoti vērtīgi ir daudzi pulvēra ragi, galvenā kārtā ar kaula griezumiem. Daži no viņiem darināti arī intarsijas tehnikā. Sevišķi skaists irša medību skats, kas izveidots uz kāda arbaleta. Šermuļi iet pa kauliem, kad redzam zobainos šķēpus, kas drīzāk atgādina labi notritus zāģus. Bet amatnieks, kas viņu darinājis, nav tomēr aizmirsis, ka tā īpašniekam var arī būt diezgan augstas mākslas prasības.

Trijās augšējās istabās, kuŗas trepes savieno ar otro istabu, sakopotas galvenā kārtā bijušie Rīgas valdnieku — zviedru un krievu ķeizaru, bruņniecības un citu „baltikuma“ pārstāvju ģimenes. Vienu no viņām — Jul. f. Ekarta — gleznojis mūsu zēmiņu dzīves attēlotājs Teodors Ūders. Var redzēt, ka eļļas tehnika tam bijusi stipri sveša. Dr. Garlība Merķeļa ģimēni kopējis mūsu netaisni piemirstā ievērojamā gleznotāja Otto Bērtiņa (1817.—1885.) skolēns J. Zigmunds. Pirmajā no šīm istabām ir arī bagāta miniatūru kolekcija. Šī XVIII. un vēl XIX. g. s. sākumā tik ļoti izplatītā mākslas nozare tagad ir pilnīgi novārtā, jo miniatūru, tāpat kā siluetu, izspiedusi triumfējošā mehāniskā fotografija. Medaļu krājumā redzam Romas imperatora Karakallas medaļu, kas itkā atrasta Vidzemē, un arī dažus Renesanses laikmeta darbus. Labākā no nedaudzajām Rīgas pilsētā darinātām šī laikmeta medaļām ir 1601. g. kaltā Nik. Ekkes portreta medaļa. Daudz interesanta ir arī iespieddarbu krājumā, un jāšaubās, vai tagadējās moderni iekārtotās spiestuves vienu otru no šiem darbiem varēs atkārtot.

Vienā no blakus istabām karājas pie sienām vecie Rīgas skati. Daži no viņiem darināti eļļas tehnikā, daži gravēti. Visvecākais Rīgas skats ņemts no Minsteras kosmografijas, kas iespiesta 1547. g. Pirmais Rīgas grāmatiespiedējs, kā zināms, ir Nik. Mollins, ko pilsētas rāte bija izrakstījis no ārzemēm 1588. g. Arī viņa iespiestā kosmografijas grāmatā (1612. g.) ir Rīgas skats, un viņa vienīgais uzglabāties eksemplārs arī izstādīts šīnī istabā. Varētu vēl minēt interesantos aktu un zīmogu krājumus, bet sīkāka viņu aprakstīšana aizņemtu pārāk daudz telpas.

Beigās vēl atzīmēsim plašo lielgabalu kolekciju (XVI.—XVII. g. s.), kas atrodas garajā velvētā koridorā, kuŗā var iekļūt no mūzeja pirmā stāva priekštelpām. Arī lielgabali ar saviem skaistiem izgriezņojumiem pauž, ka bijuši laiki, kad mākslas darbs bijis nepieciešams katram, vienai, vai tas bijis karalis, vai bende, vai arī vienkāršs ikdienas rūpēs nogrimušais pilsonis. Apmeklējot šo mūzeju, mēs izjūtam to lielo radišanas prieku, kas pagājušos gadsimtus iedvēsmojis daudzus jo daudzus tagad pilnīgi nezināmus un aizmirstus amatu meistarus, kas visniecīgākā darbiņā mācējuši ielikt tik daudz gaumes un mākslas izpratnes, ko tagad bieži nevaram atrast pat pie lieliem meistariem.

V. Pengerots.

